เป้าประสงค์หรืออาจจะเรียกว่าวิสัยทัศน์ พันธกิจ นโยบาย แผนงาน โครงการ งาน กิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

2. การเสริมสร้างพลังให้แก่ผู้ได้รับมอบอำนาจ (Empowerment) โดยปกติการมอบอำนาจ (Delegation of Authority) ในทางธุรกิจเมื่อมอบอำนาจไปแล้ว ผู้ได้รับมอบอำนาจก็ทำงานไม่เป็น ไม่เข้าใจ ไม่กล้าตัดสินใจ ฉะนั้นกระบวนการในการมอบอำนาจ กระจายอำนาจ ในทฤษฎีใหม่เขาเรียกว่า การเสริมสร้างพลัง (Empowerment) ให้แก่ผู้ได้รับมอบอำนาจ เมื่อได้รับมอบอำนาจแล้วจะต้องสามารถทำงานได้ กระบวนการการเสริมสร้างพลัง มีเทคนิคและวิธีการ คือ มอบอำนาจแล้วต้องกล้าใช้อำนาจ ยกตัวอย่าง ขณะนี้ผู้ว่าราชการจังหวัด ไม่กล้าใช้อำนาจยกเลิกโฉนดที่ดินทำให้เกิดปัญหาหมักหมมเต็มไปหมด เป็นต้น อำนาจเป็นความสามารถที่จะผลักดันให้บุคลากรปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การ อำนาจที่ได้รับมอบหมายเป็นอำนาจที่เป็นทางการ ซึ่งเกิดจากตำแหน่งหน้าที่งานในโครงสร้างองค์การ โดยบุคคลที่ได้รับมอบอำนาจจะต้องปฏิบัติงานในขอบเขตที่ได้รับมอบหมายจนบรรลุผลสำเร็จ ผู้บริหารจำเป็นต้องมอบอำนาจให้ผู้ร่วมงาน เพราะปริมาณงานในความรับผิดชอบมีมาก งานบางอย่างต้องการผู้มีความรู้และทักษะพิเศษช่วยให้งานแล้วเสร็จตามกำหนดเวลา เป็นการแบ่งสรรงานตามสายงาน เป็นการฝึกให้ผู้ร่วมงานได้รับผิดชอบงานในหน้าที่ และเป็นการเปิดโอกาสให้บุคลากรในองค์การได้มีส่วนร่วมในการบริหารงาน ซึ่งเป็นการบริหารแบบมีส่วนร่วม

3. การตัดสินใจ (Decision Making) เป็นกิจกรรมสำคัญที่กำหนดบทบาทของผู้บริหารออกต่างหากจากบุคลากรทั่วไปขององค์การ การประสบกับอุปสรรคและปัญหาในการดำเนินงานต่าง ๆ ทำให้ผู้บริหาร ต้องทำการตัดสินใจภายใต้เวลาที่จำกัดอยู่เสมอ ปกติแล้วการตัดสินใจจะเกี่ยวข้องกับตัวแปรที่สามารถแสดงขั้นตอนต่าง ๆ ที่แปลความหมายได้ กล่าวคือ ข้อแรกต้องเข้าใจลักษณะของปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่มีอยู่ได้ ข้อที่สองคือการกำหนดทางเลือกต่าง ๆ ทำการประเมินทางเลือกและเลือกทางเลือกทางใดทางหนึ่งที่ดีที่สุด และข้อสุดท้ายคือ การนำทางเลือกนั้นไปปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจยังต้องพิจารณาตลอดทั้งกระบวนการที่จะทำการตัดสินใจ การวิเคราะห์เบื้องต้นจะใช้สำหรับความต่อเนื่องในการประเมินทางเลือกที่กำหนดแน่นอน ในขณะเดียวกันระหว่างทางเลือกต่าง ๆ อาจจะมีขั้นตอนต่าง ๆ ที่ต้องทำการพิจารณาว่าจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการการตัดสินใจ เช่น การประเมินประเด็นต่าง ๆ การวิเคราะห์ตัวแปรที่มีอยู่และเกี่ยวข้องกันและการทดลอง การประเมินทางเลือกนั้นผู้บริหารต้องเลือกประเด็น และจำแนกระหว่าง “ดี” หรือ “เลว” และต้องทราบว่าทางเลือกต่าง ๆ ทั้งหมดนั้นมีผลกระทบอย่างไรบ้างต่อองค์การ ส่วนใดส่วนหนึ่งขององค์การที่มีผลกระทบเรียกว่า “ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กัน” (Relevant Variables) ขั้นต่อไปก็คือ ผู้บริหารใช้การทดลองเพื่อหยั่งผลกระทบ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ของทุกทางเลือกที่จะนำมาใช้ การทดลองนี้ อาจจะดำเนินการด้วยวิธีการที่ง่าย ๆ จนถึงรูปแบบที่ยุ่งยาก กริฟฟิทส์ (Griffiths, 1967, p. 94) มีความเห็นว่าการตัดสินใจเป็นกระบวนการที่สำคัญในการบริหาร จึงควรมีขั้นตอนดังต่อไปนี้คือ ศึกษาดูว่าปัญหาคืออะไร และกำหนดขอบเขตของปัญหานั้น ๆ วิเคราะห์และประเมินปัญหานั้น ๆ สร้างเกณฑ์และมาตรฐานเพื่อประเมินทางเลือก รวบรวมข้อมูล หาทางเลือกหรือวิธีแก้ปัญหาที่ดีที่สุด และลงมือปฏิบัติตามทางเลือกที่ดีที่สุด และประเมินผล ในขณะที่ เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2535, หน้า 120-121) เห็นว่าการตัดสินใจเป็นภารกิจที่สำคัญยิ่งของกระบวนการบริหาร เพราะผู้บริหารจำเป็นต้องตัดสินใจอยู่เสมอและจะต้องตัดสินใจด้วยความรอบคอบ ผู้บริหารที่ตัดสินใจไม่ได้หรือขาดทักษะในการตัดสินใจย่อมเป็นอุปสรรคต่อความเจริญก้าวหน้าของหน่วยงาน

4. ความรู้สึกเป็นหนึ่งของโรงเรียน (Sense of Community) ผู้บริหารมีหน้าที่สร้างให้บุคลากรทุกคนมีความตระหนัก (Awareness) ว่าตนเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) ต่อองค์การ มีความผูกพัน รู้จักรับผิดชอบและทุ่มเทศักยภาพทั้งหมดเพื่อพัฒนาองค์การ ไวส์ (Wiles, 1953, pp. 46-47) กล่าวว่า ครูแต่ละคนต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่ทำงานด้วย การได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนทำให้ครูมีพลังในการทำงานมากกว่าแรงจูงใจด้านเงินเดือนที่ได้รับและจะทำให้เกิดความพอใจในงานมากขึ้น วิธีสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนทำได้โดยสร้างให้บุคลากรในโรงเรียนมีความรู้สึกผูกพันต่อองค์การและต่อกันและกัน ตลอดจนรู้จักอุทิศตนเสียสละให้กับองค์การ ส่งเสริมให้ครูมีความก้าวหน้าในวิชาชีพครู ส่งเสริมให้ครูได้ร่วมกิจกรรมด้วยกันในโอกาสที่เหมาะสม เช่น ในวันหยุดสุดสัปดาห์และเสริมสร้างให้ครูแต่ละคนมีความรู้สึกว่าเขาเป็นคนสำคัญของโรงเรียน ให้แต่ละคนได้แสดงศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ พอร์เตอร์ และคณะ (Porter et al., 1975, p. 604) กล่าวว่าการที่บุคลากรในองค์การมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวและผูกพันกันนั้นมีความหมาย 3 ลักษณะ คือ ความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะคงไว้ซึ่งความเป็นสมาชิกขององค์การ พร้อมทั้งมีความตั้งใจพร้อมที่จะใช้ศักยภาพที่มีอยู่เพื่อพัฒนาองค์การและมีความเชื่อมั่นและยอมรับในคุณค่าและเป้าหมายขององค์การส่วนรวม

5. ความไว้วางใจ (Trust) นิพนธ์ ไทยพานิช (2527, หน้า 119) กล่าวว่า ความไว้วางใจที่จะให้และรับซึ่งกันและกันเป็นพฤติกรรมที่พัฒนาให้กระบวนการของความช่วยเหลือมีประสิทธิผลสูง มนุษย์ยอมรับความช่วยเหลือจากบุคคลที่เขาไว้วางใจ เชื่อถือ ถ้าสัมพันธภาพที่เกิดขึ้นนั้นมาจากความไว้วางใจและยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน การให้ความช่วยเหลือจะเกิดความซาบซึ้งขึ้น ผู้รับจะยอมรับความช่วยเหลือจากบุคคลที่เขามองว่ามีความจริงใจ การที่จะสร้างสัมพันธภาพที่ไว้วางใจกันได้ ต้องมีการเปิดเผยและมีความซื่อสัตย์ต่อกันระหว่างผู้บริหารและ

ผู้ร่วมงาน การที่ผู้ร่วมงานปฏิบัติงานตามคำสั่งมิใช่เพราะถูกบังคับหรือบิดพลิ้วไม่ได้ แต่เพราะเขารู้ว่า ผู้บริหารไว้ใจให้เขารับผิดชอบงานดังกล่าว ผู้บริหารเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาโดยผู้บริหารชี้ให้ผู้ร่วมงานเห็นปัญหาก่อนเป็นอันดับแรก

6. ความมีคุณภาพ (Quality) เกี่ยวข้องกับความคาดหวังให้สถานศึกษาจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ดังเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่สอง) พ.ศ. 2545 มาตรา 47 ที่ระบุว่า "ให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ ประกอบด้วย ระบบการประกันคุณภาพภายใน และระบบการประกันคุณภาพภายนอก..." มาตรา 48 ที่ระบุว่า "ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาและให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและเพื่อรองรับการประกันคุณภาพภายนอก" ซึ่งการจะพัฒนาสถาบันการศึกษาให้มีคุณภาพได้นั้นจะต้องเน้นการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาด้วย ดังความในมาตรา 52 ที่ระบุว่า "ให้กระทรวงส่งเสริมให้มีระบบกระบวนการผลิต การพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง..." (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

7. การยอมรับ (Recognition) ตามทฤษฎีสองปัจจัยของ เฮอร์สเบอร์ก (Frederick Herzberg) แสดงให้เห็นว่าหากบุคคลได้รับการยอมรับจากคนอื่น บุคคลนั้นจะได้รับความพึงพอใจ ดังนั้น ผู้บริหารที่ยอมรับว่าบุคลากรมีศักยภาพ มีศักดิ์ศรี มีคุณค่า มีความสำคัญและเปิดโอกาสให้บุคลากรแสดงศักยภาพของตนอย่างเต็มที่ จะทำให้บุคลากรมีความพึงพอใจและเกิดขวัญกำลังใจที่ดีและเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญให้บุคลากรทุ่มเทเสียสละเพื่อองค์การอย่างเต็มกำลังความสามารถ

8. ความเอื้ออาทร (Caring) การที่ผู้บริหารเอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่ สวัสดิการ การปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียนและสนับสนุนให้มีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงานนั้นจะส่งผลให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน

9. ความซื่อสัตย์สุจริต (Integrity) การที่โรงเรียนให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของความซื่อสัตย์ โปร่งใส ตรวจสอบได้ในการปฏิบัติงานของบุคลากรทุกคนในโรงเรียน

10. ความหลากหลาย (Diversity) การที่โรงเรียนเห็นความสำคัญของความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะและวิธีการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งมีความยืดหยุ่น

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ผสมผสานความแตกต่างในรูปแบบและวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกันของแต่ละคน ผู้บริหารพยายามใช้คนให้ถูกงานและนำพาโรงเรียนไปสู่เป้าหมายในที่สุด

ชัฟฟี และทีเออนีย์ (Chaffee & Tierney, 1988, pp. 70-71) ได้ศึกษาวัฒนธรรมองค์การของสถาบันอุดมศึกษา ทั้งสองมีความเชื่อว่า วัฒนธรรมองค์การจะดำเนินไปในลักษณะที่เรียกว่ามีสภาพสมดุลแบบพลวัต (Dynamic Equilibrium) คือ มีการเปลี่ยนแปลงของมิติทั่วไป 3 ประการของวัฒนธรรม ได้แก่ ลักษณะโครงสร้าง (Structure) ค่านิยม (Values) และสิ่งแวดล้อมที่กำหนด (Enacted Environment) มิติทั้ง 3 ประการนี้ ต่างอิงอาศัยกันและกัน และต่างเชื่อมโยงสอดแทรกกันและกัน และมิติเหล่านี้ยังผันแปรไปตามบริบทที่สำคัญอีก 3 อย่าง คือ กาล (Time) เทศะ (Space) และการสื่อสาร (Communication)

1. ลักษณะโครงสร้าง หมายถึง วิธีการต่าง ๆ ที่องค์การจะทำงานได้สำเร็จ ซึ่งในที่นี้หมายถึง แผนการ วิธีการงบประมาณ และกลไกของการบริหาร กระบวนการทำงาน ได้แก่ ลักษณะการตัดสินใจที่เป็นงานประจำ การวางแผนระยะยาว การรายงานตามสายการบังคับบัญชา ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในองค์การ จนทำให้งานผ่านจากฝ่ายหนึ่งไปสู่อีกฝ่ายหนึ่ง บทบาทหน้าที่ของปัจเจกบุคคล ช่องทางการสื่อสารและสารสนเทศที่กำหนดบทบาทหน้าที่ และที่สำคัญที่สุดในมิติโครงสร้างนี้คือ บทบาทภาวะผู้นำและการตัดสินใจ

2. สิ่งแวดล้อม หมายถึง บริบทของวัตถุประสงค์ บุคคล เหตุการณ์ ความต้องการ (Demand) และอุปสรรคหรือข้อจำกัดขององค์การ สิ่งแวดล้อมดังกล่าวนักวิชาการบางคนเรียกว่าสิ่งแวดล้อมที่กำหนด (Enacted Environment) หรือสิ่งแวดล้อมที่สมาชิกขององค์การเป็นผู้กำหนดบริบทขององค์การ ลักษณะของสิ่งแวดล้อมขององค์การ จะต้องมีสมมติฐานเบื้องต้นว่ามีลักษณะกว้าง เป็นภาวะวิสัยและเป็นข้อเท็จจริงที่ควบคุมยากหรือควบคุมไม่ได้ สิ่งแวดล้อมที่กำหนดจะอยู่ในกรอบของข้อเท็จจริงที่อยู่ในความสนใจขององค์การและให้ความสำคัญกับความสามารถขององค์การที่จะกำหนดสิ่งแวดล้อม โดยผ่านการอธิบายและความสนใจที่ได้เลือกสรรแล้ว

3. ค่านิยม หมายถึง ความเชื่อ บรรทัดฐาน (Norm) และการจัดลำดับความสำคัญที่สมาชิกขององค์การยึดถือ เน้นความสำคัญเฉพาะกับค่านิยมที่เหมาะกับองค์การและรวมถึงค่านิยมที่เป็นความสอดคล้องร่วมของกลุ่ม ค่านิยมเหล่านี้จะปรากฏอยู่ในปณิธานของสถาบัน คุณลักษณะและทิศทางการนำของผู้นำ ปณิธานของสถาบันจะกำหนดความเข้าใจร่วมกัน ทำให้สมาชิกรู้ว่าสถาบันสามารถทำอะไร และไม่ทำอะไร ช่วยบอกเหตุผลและเกณฑ์สำหรับพัฒนาหลักสูตรตลอดจนการกำหนดมาตรฐานพฤติกรรม และการวิพากษ์ตรวจสอบตนเอง

สำหรับสาระสำคัญ (Theme) ที่เป็นบริบทของมิติทางด้านวัฒนธรรมซึ่งได้แก่ กาล เทศะ และการสื่อสาร มีความหมายดังนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

กาล (Time) ได้แก่ เวลา ซึ่งสัมพันธ์กับประวัติ ประเพณี และคุณลักษณะของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมองค์การ

เทศะ (Space) หมายถึง บริบทที่มีอิทธิพลต่อการกระทำ ความสัมพันธ์ เหตุการณ์ เป็นต้น เช่น ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างบุคคลภายในองค์การ และระหว่างองค์การกับหน่วยงานอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้จะประสานกันเป็นสารสนเทศอันมีคุณค่าเกี่ยวกับโครงสร้าง สิ่งแวดล้อมและค่านิยมขององค์การ

การสื่อสาร (Communication) จัดเป็นเครื่องมือพื้นฐานสำหรับการถ่ายทอดความคิดและการกระทำ ช่วยให้สมาชิกได้รับรู้และตีความการเป็นอยู่ในชีวิต ถือเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับวัฒนธรรมองค์การ การพูด การเขียน และการกระทำซึ่งล้วนเป็นตัวชี้แนะแนวทางให้เข้าใจมิติทางวัฒนธรรมได้ดีขึ้น

นักการศึกษาหลายคน ได้เสนอกรอบที่เหมาะสมสำหรับศึกษาวัฒนธรรมองค์การของสถาบันอุดมศึกษา ควรประกอบไปด้วยแนวมโนทัศน์ 6 ประการ ซึ่งสามารถอธิบายโดยใช้คำถามเป็นตัวระบุขอบข่ายดังต่อไปนี้

1. สิ่งแวดล้อม (Environment) องค์การนิยามสิ่งแวดล้อมของสถาบันไว้อย่างไร เจตคติต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างไร

2. พันธกิจของสถาบัน (Mission) กำหนดพันธกิจอย่างไร พันธกิจสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ อย่างไร ใช้พันธกิจเป็นหลักในการตัดสินใจหรือเปล่า คนส่วนมากให้การยอมรับหรือไม่ เพียงใด

3. การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) สมาชิกใหม่เรียนรู้สังคมในองค์การได้อย่างไร การขัดเกลาทางสังคมสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ๆ อย่างไร อะไรที่จำเป็นต้องรู้เพื่อความอยู่รอดขององค์การ

4. สารสนเทศ (Information) อะไรคือสารสนเทศ ใครมีสารสนเทศ จะเผยแพร่สารสนเทศไปอย่างไร

5. ยุทธศาสตร์ (Strategy) จะไปถึงจุดที่จะตัดสินใจได้อย่างไร ใช้ยุทธศาสตร์อะไรและใครเป็นคนตัดสินใจ มีผลเสียอย่างไรเมื่อตัดสินใจผิด

6. ภาวะผู้นำ (Leadership) องค์การคาดหวังอะไรจากผู้นำ ใครคือผู้นำ มีผู้นำประเภทเป็นทางการและไม่เป็นทางการหรือไม่

วัฒนธรรมโรงเรียนเป็นเครื่องมือการบริหารที่ทรงประสิทธิภาพ

แฮนสัน (Hanson, 1991, p. 68) กล่าวว่าวัฒนธรรมโรงเรียนเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวบุคลากรในโรงเรียนให้เป็นหนึ่งเดียวกันและเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น สอดคล้องกับ อาเรนส์ (Arends, 1988, p. 442) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมโรงเรียนเป็นสิ่งที่ยึดองค์การโรงเรียนไว้ด้วยกันและมีอิทธิพลต่อบุคลากรในโรงเรียนอย่างสำคัญ ดังนั้น ผู้บริหารจะต้องมีการบริหารจัดการอย่างรัดกุม รอบคอบ และไม่ลำเอียง ซึ่งผู้บริหารสามารถใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการบริหารโรงเรียนได้ใน 4 แบบ คือ (1) วัฒนธรรมอำนาจหรือวัฒนธรรมสมาคม (Power or Club Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เน้นความสำคัญของบุคคลกลุ่มย่อยหรือผู้บริหารที่จะใช้อำนาจบารมีต่อบุคลากรกลุ่มใหญ่ในโรงเรียน (2) วัฒนธรรมการงาน (Task Culture) มุ่งให้ความสำคัญกับเป้าหมาย มุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน โดยเน้นให้ทุกคนทำงานเป็นทีมอย่างเต็มศักยภาพ เพราะเชื่อว่าบุคลากรมีความสามารถที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายได้ (3) วัฒนธรรมบทบาท (Role Culture) เน้นการจัดองค์การแบบหลั่นชั้นตามสายการบังคับบัญชา มีการวางแผนและการตัดสินใจตามหลักเหตุผล กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ บางครั้งเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมแบบราชการ (Bureaucratic Culture) และ (4) วัฒนธรรมบุคคล (Person Culture) เป็นการบริหารองค์การที่ผู้บริหารให้ความสำคัญเฉพาะบุคคลในการแสดงความสามารถให้ความสำคัญกับผู้บริหารซึ่งจะเป็นคนตัดสินใจมากกว่าที่จะเป็นการบริหารแบบมีส่วนร่วม การบริหารแบบนี้จะเกิดประสิทธิภาพหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับขนาดของโรงเรียน สภาพแวดล้อมของโรงเรียน กระบวนการในการทำงาน และประวัติความเป็นมาของโรงเรียนนั้น แพตเตอร์สัน และคณะ (Patterson et al., 1986 cited in Glatthorn, 1990, p. 88) ให้ทัศนะว่าปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการอธิบายถึงประสิทธิภาพของโรงเรียนคือ วัฒนธรรมโรงเรียน เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างโรงเรียนที่มีสภาพทางกายภาพไม่แตกต่างกัน ในขณะที่ โกเอนส์ และโกลเวอร์ (Goens & Clover, 1991, p. 257) กล่าวว่า วัฒนธรรมโรงเรียนทำหน้าที่ 3 ประการ คือ (1) เป็นเครื่องมือหรือเป็นวิธีการที่ทรงประสิทธิภาพในการทำให้โรงเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ (2) เป็นกรอบระเบียบแนวทางในการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียน (3) เป็นเสมือนเข็มทิศชี้ทางให้บุคลากรมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ธงชัย สันติวงษ์ (2538, หน้า 35) กล่าวว่าวัฒนธรรมก่อให้เกิดเอกลักษณ์ขององค์การที่สมาชิกจะรับรู้และยึดถือร่วมกัน จะช่วยกำหนดบทบาทขององค์การให้แตกต่างจากองค์การอื่น ๆ ช่วยเสริมสร้างความผูกพันในหมู่สมาชิกและกระตุ้นให้เกิดการยอมรับข้อผูกพันขององค์การ ไม่ทำให้สมาชิกยึดมั่นแต่ตนเอง ช่วยเพิ่มเสถียรภาพขององค์การในฐานะเป็นระบบสังคม เป็นเครื่องมือทางสังคมที่จะยึดสมาชิกในองค์การเข้าด้วยกัน โดยการสร้างมาตรฐานที่เหมาะสมและเป็นกรอบของระเบียบแบบแผนสำหรับสมาชิกที่จะทราบถึงวิธีการหรือแนวทางในการปฏิบัติและพฤติกรรมองค์การว่าเป็นไปในลักษณะใด ซึ่งจะก่อให้เกิดจิตสำนึกและกลไกในการควบคุมและจะเป็นเครื่องมือที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิผลขององค์การ ยุวดี กังสดาล

(2545, หน้า 73-75) ได้สอบถามความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและมีประสบการณ์ใกล้ชิดกับโรงเรียน เกี่ยวกับความสำคัญของวัฒนธรรมโรงเรียนต่อการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ สร้างผู้เรียนให้เป็นทั้งคนดี คนเก่งและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า วัฒนธรรมโรงเรียนเป็นการสะท้อนภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของโรงเรียนแห่งนั้น ซึ่งถ้าผู้เรียนมีความพึงพอใจในวัฒนธรรม ประเพณี บรรยากาศ ย่อมทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ความภักดีต่อโรงเรียนนั้น ซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออก โดยผู้เรียนจะพยายามรักษาชื่อเสียงและเกียรติภูมิของโรงเรียน ซึ่งเป็นมรดกตกทอดจากรุ่นก่อนสู่รุ่นต่อมา โรงเรียนทำหน้าที่แทนสถาบันครอบครัวเพราะผู้เรียนใช้ชีวิตอยู่ในสถานศึกษาเป็นส่วนใหญ่ หากสถานศึกษาสร้างวัฒนธรรมที่ดี ผู้เรียนจะซึมซับสิ่งดี ๆ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังอุดมการณ์ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ก่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนา ทั้งครู ผู้เรียนและผู้ปกครองเกื้อหนุนกัน เป็นจุดรวมพลัง สร้างความเป็นปึกแผ่นและความแข็งแกร่งขององค์การ เป็นสิ่งที่ซึมซับเข้าสู่ชีวิตจิตใจของผู้เรียน ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษาที่จัดขึ้นสืบทอดกันมา เป็นการถ่ายทอด สายสัมพันธ์จากบุคลากรรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ส่งเสริมให้ผู้ปกครองที่เป็นศิษย์เก่าถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกให้กับศิษย์ปัจจุบันให้มีความหวงแหนในสถาบันและยึดมั่นปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงามตลอดไป เป็นการสร้างกระบวนการบริหารจัดการ กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มีความพร้อมและยังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนซึมซับสิ่งที่ดีงาม สร้างสังคมตัวอย่างที่ดีให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนตนเองก่อนออกไปใช้ชีวิตในสังคมโลก เป็นการสืบทอดแนวคิดประเพณี การปฏิบัติซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดี มีคุณค่า ทำให้ระลึกถึงบุญคุณของสถานศึกษา เป็นการสร้างให้ผู้เรียนมีความรักในตัวเอง เพื่อน สถาบัน เคารพครูอาจารย์ และเป็นศูนย์รวมในการหล่อหลอมความหลากหลายของผู้เรียน โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการสร้างสถาบันการศึกษาให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สร้างผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่งและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

การศึกษาวัฒนธรรมโรงเรียน

เซอร์จิโอวานนี และคณะ (Sergiovanni et al., 1987, pp. 124, 253; Sergiovanni & Starratt, 1993, p. 93) เห็นว่าการศึกษาวัฒนธรรมโรงเรียนเป็นการศึกษาว่าโรงเรียนดำเนินการอย่างไรและให้ความสำคัญกับเรื่องอะไร อย่างไร โดยจะศึกษาใน 3 มิติ คือ (1) แนวปฏิบัติที่กระทำอย่างสม่ำเสมอ (2) การปรับตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ และ (3) การถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่สมาชิกใหม่ โดยการศึกษาจากประวัติและประเพณีของโรงเรียน รูปแบบของความเชื่อ บรรทัดฐานและรูปแบบของพฤติกรรม

ไฟร์สโตน และวิลสัน (Firestone & Wilson, 1985 cited in Hoy & Miskel, 1991, p. 219) ให้ทัศนะว่า การศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมโรงเรียนควรศึกษา 3 เรื่อง (1) เนื้อหาของวัฒนธรรม

เช่น ระบบความเชื่อ บรรทัดฐาน และประเพณี (2) พฤติกรรมการแสดงออกหรือสัญลักษณ์ที่ปรากฏให้เห็น เช่น พิธีกรรม พิธีการ กิจกรรมต่าง ๆ รางวัลที่ได้รับจากการแข่งขันหรือรางวัลจากผลงานในกิจกรรมต่าง ๆ เรื่องราว เรื่องเล่าต่าง ๆ และ (3) วิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือวิธีการสื่อความหมายของวัฒนธรรม เช่น รูปแบบการสื่อสาร เป็นต้น

เซอร์จิโอวานนี และคณะ (Sergiovanni et al., 1987, p. 252) เช่นเดียวกับ ฮอย และ มิสเกล (Hoy & Miskel, 1991, p. 220) เห็นว่าการศึกษาและอธิบายเกี่ยวกับโรงเรียนโดยเน้นด้านวัฒนธรรมนั้น ส่วนใหญ่ศึกษาโดยวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnography) เพราะ สไมไลส์ (Smylies, 1991, p. 29) เห็นว่าวัฒนธรรมมีความซับซ้อน และ ชัฟฟี และทีเออนีย์ (Chaffee & Tierney, 1988, p. 60) เห็นว่าวัฒนธรรมเป็นพลวัต มีการเปลี่ยนแปลง เคลื่อนไหว อย่างไรก็ตาม โอเวนส์ (Owens, 1987 cited in Steinhoff & Owens, 1989, p. 17) กล่าวว่าในการศึกษาโดยใช้วิธีการทางชาติพันธุ์วรรณนานั้นต้องใช้การสังเกต สัมภาษณ์ การวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งต้องใช้เวลานาน

โอเวนส์ (Owens, 1970, p. 105) เห็นว่าวัฒนธรรมไม่สามารถศึกษาได้โดยตรง แต่จะสรุปอ้างอิงมาจากการศึกษาโดยการสังเกตพฤติกรรม การศึกษาสิ่งประดิษฐ์ ผลงานสร้างสรรค์และสัญลักษณ์ที่ปรากฏในองค์การซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาวิจัยในวิชามานุษยวิทยาและสังคมวิทยา

โอเวนส์ และสไตน์ฮอฟฟ์ (Owens & Steinhoff, 1989, pp. 12-15) ใช้ยุทธวิธีการสืบค้น (A Technique of Inquiry) โดยยึดนิยามและแบบจำลองวัฒนธรรมของไชน์มาเป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบเพื่อสำรวจหาวัฒนธรรม และกำหนดตัวแปรของวัฒนธรรมโรงเรียนซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญทางสัญลักษณ์ของวัฒนธรรม โดยแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 6 มิติ คือ ประวัติความเป็นมาขององค์การ เรื่องราวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับองค์การ บุคคลดีเด่นหรือบุคคลตัวอย่างที่เป็นสัญลักษณ์ขององค์การ บรรทัดฐานของพฤติกรรมหรือความคาดหวังในพฤติกรรมขององค์การ ค่านิยมที่ยอมรับและความเชื่อขององค์การ และประเพณีและพิธีการที่แสดงถึงค่านิยมทางสัญลักษณ์ขององค์การ มิติเหล่านี้มีความเกี่ยวโยงกัน แต่ไม่ได้กำหนดหรือจัดแบ่งเป็นระดับตามแนวคิดของไชน์และไม่ได้แบ่งตามประเภทตามแนวคิดของนักวิชาการคนอื่น ๆ

แบร์ และคณะ (Beare et al., 1989, pp. 9, 175-179) ได้บูรณาการความหมายของวัฒนธรรมตามแนวคิดของนักวิชาการสองกลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 นักมานุษยวิทยาและนักสังคมวิทยา และกลุ่มที่ 2 นักวิชาการด้านศิลปวิทยาและนักวิชาการอื่น โดยนำมาจัดระบบและแบ่งเป็นองค์ประกอบเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาวัฒนธรรมโรงเรียน ดังนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

แนวคิดของกลุ่มที่ 1 เน้นเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของกลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นไปอย่างมีความหมาย มีระบบระเบียบและมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนา วัฒนธรรมโรงเรียนควรมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสิ่งดังต่อไปนี้ 1) ค่านิยมทักษะ ประสบการณ์ ความต้องการ และความสามารถของแต่ละคน 2) สภาพเศรษฐกิจ สังคมหรือสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน 3) ประวัติประเพณี บุคคลดีเด่นในอดีต เรื่องราวที่สัมพันธ์กับความสำเร็จของโรงเรียน และ 4) พิธีปฏิบัติ พิธีการ คำอุปมา วิธีการดำเนินงานและโครงสร้างของโรงเรียน

แนวคิดของกลุ่มที่ 2 เป็นผลของความพยายามที่จะบรรลุความสำเร็จตามอุดมการณ์ เป็นพลังผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์ การพัฒนา การมุ่งสู่ความเป็นเลิศ รวมทั้งศิลปะ ความวิจิตรงดงามทั้งหลาย วัฒนธรรมโรงเรียนควรมีองค์ประกอบที่เป็นปรากฏการณ์สำคัญดังต่อไปนี้ (1) ความกว้างขวางหลากหลายของเนื้อหาวิชา หลักสูตร และกิจกรรม (2) สิ่งที่แสดงออกทางทักษะวิชาการและศิลปะ (3) สภาพความเป็นจริงหรือเหตุการณ์ตามธรรมชาติที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนและการสนับสนุนจากชุมชน และ (4) การแสดงออกด้านอื่น ๆ ที่ปรากฏให้เห็นและแสดงถึงวัฒนธรรมในโรงเรียน เช่น กิจกรรมในโรงเรียน กิจกรรมกับชุมชนจากแนวคิดของนักวิชาการทั้งสองกลุ่มข้างต้น แบร์ และคณะ (Beare et al., 1989, pp. 174, 180-199) ได้กำหนดองค์ประกอบของวัฒนธรรมโรงเรียนที่เป็นคุณลักษณะสำคัญพื้นฐานสำคัญ 2 มิติ ดังนี้

1. มิติด้านความคิดที่เป็นนามธรรม (Conceptual Intangible Foundation) ปรากฏให้เห็นได้ยาก แต่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานในโรงเรียน ประกอบด้วย ค่านิยม ปรัชญา และอุดมการณ์

2. มิติด้านรูปธรรมและสัญลักษณ์ (Tangible Expression and Symbolism) ประกอบด้วย

2.1 สิ่งที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปของความคิดและข้อความ (Conceptual/ Verbal Manifestation) ทำหน้าที่สื่อความหมายระหว่างสมาชิกในโรงเรียน ได้แก่ (1) เป้าหมายและวัตถุประสงค์ (2) หลักสูตร (3) ศัพท์ขององค์การหรือภาษา (4) คำอุปมา (5) ประวัติและเรื่องราว (6) บุคคลดีเด่นหรือบุคคลตัวอย่าง และ (7) โครงสร้างองค์การ

2.2 สิ่งที่ปรากฏให้เห็นและวัตถุที่ปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนและสัญลักษณ์ (Visual/ Materials Manifestation and Symbols) ประกอบด้วย 1) สิ่งอำนวยความสะดวกและเครื่องมือเครื่องใช้ (Facilities and Equipment) 2) สิ่งประดิษฐ์หรือผลงานของสมาชิกในโรงเรียนและอนุสาวรีย์ (Artifacts and Memorabilia) 3) เครื่องหมายหรือตราโรงเรียนและคำขวัญของโรงเรียน (Crests and Mottos) เครื่องแบบโรงเรียน (Uniform)

2.3 พฤติกรรมที่แสดงออก (Behavioral Manifestations) หมายถึง สิ่งที่ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน ปฏิบัติตามหน้าที่และวิธีการที่จะทำให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายของโรงเรียน ประกอบด้วย (1) พิธีหรือระเบียบพิธี (Rituals) (2) พิธีการหรืองานพิธี (Ceremonies)

(3) การเรียนการสอน (4) วิธีการดำเนินงาน (5) กฎระเบียบและแนวปฏิบัติ รางวัลและการลงโทษ (6) การสนับสนุนทางจิตวิทยา และการสนับสนุนทางสังคม (7) รูปแบบของปฏิสัมพันธ์ของผู้ปกครองและชุมชนต่อโรงเรียน (Parental and Community Interactions Patterns)

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมองค์การมีองค์ประกอบหรือมีสิ่งบ่งชี้ดังต่อไปนี้ คือ ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ/ ภารกิจ เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ขององค์การ นโยบาย ยุทธศาสตร์ โครงสร้างองค์การ สัญลักษณ์ หรือตราประจำหน่วยงาน รูปแบบการบริหาร ได้แก่ การบริหารงานบุคคล การควบคุม การรายงาน การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การขจัดความขัดแย้ง การจ่ายค่าตอบแทนและการเลื่อนตำแหน่ง ภาวะผู้นำ คุณลักษณะของบุคลากร ธรรมชาติของมนุษย์ วีรบุรุษ วีรสตรีหรือบุคคลดีเด่นขององค์การ ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ บรรทัดฐาน มาตรฐาน จรรยาบรรณ แบบแผนพฤติกรรม ธรรมเนียม ประเพณีปฏิบัติ ระเบียบปฏิบัติ กฎ กติกา พิธีกรรม หรืองานพิธี หลักสูตรของโรงเรียน และการจัดการเรียนการสอน มนุษยสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ธรรมชาติของความจริงและความเป็นจริง ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับสิ่งแวดล้อม สิ่งประดิษฐ์ รูปลักษณ์ของอาคาร รูปแบบการตกแต่งสำนักงาน เครื่องแบบของบุคลากร สภาพของสถานที่ทำงาน ผลงานสร้างสรรค์ เรื่องเล่า ตำนานการต่อสู้ของผู้ก่อตั้ง ประวัติความเป็นมา สำนวนภาษา เพลงประจำสถาบัน คำขวัญ คติพจน์ ระบบการสื่อสาร ภาษา และคำศัพท์ต่าง ๆ ที่ใช้ และเทคโนโลยี

ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

สังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาเช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ ในโลก โดยมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 2 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยภายนอกจากกระแสโลกาภิวัตน์และปัจจัยภายในประเทศไทย (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 6-16) ดังนี้

ปัจจัยภายนอกจากกระแสโลกาภิวัตน์

กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกติดต่อสื่อสารและเกิดการเชื่อมโยงกันเป็นหมู่บ้านเดียว (Global Village) ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการค้า การเงิน การลงทุน การเมือง สังคม วัฒนธรรม นอกนั้นความรู้ แนวคิด ค่านิยม และพฤติกรรม ยังถูกถ่ายโอนด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ การถ่ายโอนสินค้าข้ามพรมแดนภูมิศาสตร์ดำเนินไปอย่างเกือบอิสระ การคมนาคมเชื่อมต่อทุกจุดในโลกเข้าหากันอย่างใกล้ชิด การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายลักษณะนี้ทำให้เหตุการณ์หรือสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมหนึ่งที่อยู่ห่างไกลสามารถแพร่กระจายและส่งผลกระทบไปยังอีกหลาย ๆ ประเทศทั่วโลกอย่างรวดเร็ว รวมทั้ง ประเทศไทยด้วยความเป็นจริงที่เกิดขึ้นนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ทำให้ทุกคนยอมรับว่าปัจจัยภายนอกประเทศสามารถมีอิทธิพลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนไทย ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่ออนาคตของประเทศไทยประกอบด้วยปัจจัยสำคัญดังต่อไปนี้

1. ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีขั้นสูง

บิลล์ เกตส์ (Bill Gates) ได้กล่าวไว้ว่าโลกในยุคทศวรรษ 80 แข่งขันกันด้วยคุณภาพ (Quality) ทศวรรษ 90 แข่งขันกันด้วยกระบวนการรื้อปรับระบบ (Process Reengineering) และเมื่อเข้าสู่ปี ค.ศ. 2000 โลกเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า เศรษฐกิจดิจิทัล (Digital Economy) แข่งขันกันด้วยความเร็ว ส่งผลให้โลกเชื่อมต่อเข้าหากันกลายเป็น "หมู่บ้านโลก" (Global Village) (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2548, หน้า 157-158) สอดคล้องกับ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546, หน้า 7-8) ที่ระบุว่าตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของโลก และยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นในศตวรรษที่ 21 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนี้ได้ทำให้วิทยาการด้านอื่น ๆ ได้รับการพัฒนาไปด้วยและจะมีอัตราเร่งที่เพิ่มขึ้นในโลกอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิทยาการด้านคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีด้านการสื่อสารโทรคมนาคม เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต เทคโนโลยีทางการแพทย์ เทคโนโลยีทางการเกษตร เทคโนโลยีชีวภาพและพันธุวิศวกรรมศาสตร์ เทคโนโลยีด้านวัสดุศาสตร์ รวมทั้งวิทยาการด้านอวกาศและวิทยาการใต้ทะเล การพัฒนาสู่เทคโนโลยีขั้นสูงนี้จะมีผลทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงสังคมไทยแปรเปลี่ยนไปมากอย่างต่อเนื่อง

2. การแพร่กระจายและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารสนเทศ

ควบคู่ไปกับยุคแห่งการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูงในอนาคต การพัฒนาวิทยาการด้านคอมพิวเตอร์ในปี ค.ศ. 1946 และการพัฒนาเครือข่ายข้อมูลของกระทรวงกลาโหมสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1969 ได้นำไปสู่การสร้างระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) ในช่วงทศวรรษที่ 1980 และเวิลด์ไวด์เว็บ (World Wide Web) ในช่วงทศวรรษที่ 1990 เมื่อผสมผสานกับความก้าวหน้าของสื่อสารมวลชนแขนงต่าง ๆ อาทิ วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ วิทยาการดังกล่าวได้พามนุษย์ไปสู่การปฏิวัติระบบข้อมูลของโลก ทำให้เกิดการถ่ายโอนและเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างบุคคล องค์กรและประเทศอย่างสะดวกรวดเร็ว ผู้คนในซีกโลกหนึ่งสามารถติดต่อรับรู้การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ ธุรกิจ การเมือง การศึกษา วัฒนธรรม ค่านิยม ความคิดและวิถีชีวิตของคนในอีกซีกโลกหนึ่งได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับ วิชัย ตันศิริ (2540, หน้า 32) ที่กล่าวว่า เทคโนโลยีใหม่ทำให้เกิดความหลากหลายในการแสวงหาข่าวสารข้อมูล สามารถกระจายข่าวสารได้กว้างขวางพร้อมกัน เครือข่ายสารสนเทศจะกลายเป็นเครื่องมือสำคัญของการสร้างความสามารถทางการแข่งขัน (Competitiveness) ทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ ซึ่ง เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546, หน้า 6-9) เห็นว่าบุคคลที่จะประสบความสำเร็จและมีอำนาจอย่างแท้จริงนั้นต้องมี

ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล (Data) และจัดการข้อมูลให้กลายเป็นสารสนเทศ (Information) และประยุกต์ใช้สารสนเทศดังกล่าวให้เกิดประโยชน์ได้ ดังนั้น ปัจจัยด้านข้อมูลสารสนเทศจึงมีอิทธิพลในการกำหนดสภาพสังคมไทยในอนาคตในหลายด้านเลยทีเดียว ฉะนั้น กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ในทศวรรษหน้า คือ การเป็นผู้กำหนดบทบาท และทิศทางของเรื่องราวต่าง ๆ แทนที่จะเป็นผู้คอยรับคำบัญชาให้บอกเล่าสารสนเทศดังที่เคยเป็นมา เป็นการประชาสัมพันธ์โดยไม่ต้องเป็นข่าวเลยก็ได้ แต่ต้องมีคุณสมบัติในการเป็นผู้ประสานสิบทิศ มีภาพพจน์ที่ดี โปร่งใส น่าเชื่อถือ ตามหลักธรรมาภิบาล เข้าใจในเรื่องราวทั้งระดับมหภาคและจุลภาค พูดภาษาได้ง่าย ๆ ซื่อ ๆ กับคนทุกระดับ

3. การแข่งขันที่รุนแรง

จากการพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าของเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้มนุษย์แต่ละคนสามารถเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศจากทุกจุดที่เกิดขึ้นในโลกได้มากขึ้น รวดเร็วขึ้นและเท่าเทียมกัน และในขณะเดียวกันกำแพงกีดกันทางการค้าที่มีในอดีตนับวันจะถูกทำลายลง ส่งผลให้การแข่งขันทางการค้าระหว่างประเทศเพื่อความอยู่รอดมีความจำเป็นมากขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ผลักดันและเร่งรัดให้ทุกประเทศต้องเข้าไปสู่เวทีของการแข่งขันระดับนานาชาติ คู่แข่งจากภายนอกสามารถรุกเข้าสู่ตลาดภายในได้อย่างง่ายดาย ส่งผลให้แต่ละประเทศต้องพยายามช่วงชิงความได้เปรียบในการแข่งขันอยู่ตลอดเวลาและสถานการณ์ดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะขยายตัวจากระดับระหว่างประเทศลงสู่ระดับชีวิตประจำวันของประชาชนมากขึ้นด้วย ในลักษณะของการแข่งขันทางการศึกษาและการแข่งขันในการทำงาน โดยปัจจัยด้านการแข่งขันนี้จะทวีความรุนแรงอย่างต่อเนื่องในอนาคตและมีผลต่อการกำหนดทิศทางการเรียนรู้ของคนในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

4. การเพิ่มบทบาทและความสำคัญของความรู้ในสังคม

โลกแห่งการเรียนรู้ได้ถูกเปิดออกอย่างไร้ขีดจำกัดโดยมีเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่เป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีสารสนเทศนำไปสู่การปฏิวัติระบบการเรียนรู้ของมนุษยชาติ มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงความรู้ได้มากขึ้น ทั้งความรู้ที่ได้จากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และเป็นต้นจากการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการหรือที่เรียกว่าการศึกษาตามอัธยาศัย สอดคล้องกับข้อเสนอของ วิชัย ตันศิริ (2540, หน้า 32) ที่กล่าวว่า ด้านการศึกษาจะมีเครือข่าย ข้อมูลความรู้ที่ทุกคนเข้าถึงได้โดยตรง จะมีรูปแบบของการเรียนรู้ด้วยตนเองเข้ามาเสริมระบบโรงเรียนมากขึ้น หรืออาจเรียนรู้ได้ด้วยตนเองทั้งในที่บ้านหรือที่ทำงาน สภาพดังกล่าวจะทำให้ความรู้ไม่ถูกผูกขาดเฉพาะเพียงบางส่วนอีกต่อไป คนในวงกว้างจะสามารถเข้าถึงความรู้ได้ดียิ่งขึ้น ความรู้จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถของหน่วยงานต่าง ๆ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

สังคมแต่ละยุคต่างใช้ปัจจัยสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันที่ต่างกัน ยุคเศรษฐกิจบนฐานเกษตรกรรมใช้ปัจจัย ที่ดิน แรงงาน และกำลังทหารสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ต่อมาในยุคเศรษฐกิจบนฐานอุตสาหกรรมปัจจัยที่สร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันได้เปลี่ยนมาเป็นเครื่องจักร ทรัพยากรธรรมชาติ และเงินทุน แต่สำหรับยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคเศรษฐกิจใหม่ ปัจจัยที่สร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันได้เปลี่ยนจากปัจจัยที่จับต้องได้ไปสู่ปัจจัยที่มองไม่เห็นแต่มีพลังมหาศาลนั่นคือ ข้อมูลสารสนเทศและทุนความรู้ (Knowledge Capital)

เศรษฐกิจของประเทศที่พัฒนาแล้วได้ก้าวทะยานไปอย่างรวดเร็วโดยมีอุตสาหกรรมบนฐานความรู้เป็นตัวขับเคลื่อน นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1995 ได้มีการศึกษาถึงการเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) ของระบบเศรษฐกิจอเมริกา พบว่า ร้อยละ 50 เป็นผลมาจากการพัฒนาผลิตภาพของอุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์และส่วนชุดคำสั่ง (Software) ส่วนทุนความรู้จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะสร้างความสามารถทางการแข่งขันในระยะยาวในอนาคต โดยที่ทุนความรู้คือ ผลรวมของวิธีการ เทคนิค ข้อเท็จจริง แนวคิด ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง ข้อสังเกตหรือประสบการณ์ที่สามารถนำมาสร้างมูลค่าได้ ความรู้จะกลายเป็นตัวกำหนดระดับความสามารถในการแข่งขันทั้งในระดับบุคคล ระดับหน่วยงาน และระดับประเทศ ในอนาคตจะไม่มีประเทศใดถูกเรียกว่า “ประเทศยากจน” แต่จะเรียกว่า “ประเทศไม่รู้” แทน ดังนั้นคนที่มีความรู้หลากหลายและสามารถจัดการนำข้อมูลสารสนเทศมาใช้ประโยชน์ได้จะกลายเป็นคนกลุ่มใหม่ที่มีความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันในโลกอนาคต ดังนั้นปัจจัยด้านความรู้จึงมีผลต่อการกำหนดสภาพสังคมไทยในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

5. การเชื่อมโยงถึงกันเป็นเครือข่าย

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ในอนาคตจะไม่มีประเทศ หรือองค์การใดสามารถดำรงตนอยู่อย่างโดดเดี่ยวโดยมิต้องขึ้นกับใครได้อีกต่อไป แต่ละองคาพยพของสังคมจำเป็นต้องประสานความร่วมมือกับส่วนอื่นเพื่อความอยู่รอดและเพิ่มความแข็งแกร่งของตนเอง การเชื่อมโยงถึงกันเป็นเครือข่ายจะเป็นภาพที่เห็นได้ชัดเจนมากขึ้นในโลกอนาคต เครือข่ายดังกล่าวจะเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับชาติลงไปจนถึงระดับองค์การและระดับบุคคลซึ่งสะท้อนออกมาในลักษณะของเครือข่ายด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา เทคโนโลยี วัฒนธรรม เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งระหว่างสมาชิกในเครือข่ายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ การแบ่งปันและการจัดสรรทรัพยากรร่วมและเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองให้แก่กลุ่มของตนเองให้มากที่สุด นี่คือ ระเบียบโลกใหม่ (New World Order) ที่จะเข้ามามีอิทธิพลต่อมนุษยชาติในอนาคต

6. การขยายตัวของกระแสประชาธิปไตย

ชุมชนโลกจะปรับตัวไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย อันเป็นผลมาจากสาเหตุอย่างน้อยสามประการ คือ 1) การล่มสลายของลัทธิคอมมิวนิสต์ในช่วงศตวรรษที่ 20 ทำให้ยังไม่มี

แนวทางเลือกอื่นในการจัดระบบการปกครองสังคม 2) การเรียกร้องของกลุ่มประเทศมหาอำนาจทางการค้าภายใต้เครือข่ายของความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบประชาธิปไตยในแนวทางที่เอื้อประโยชน์สูงสุดต่อกลุ่มของตนเอง โดยใช้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นข้อต่อรองและเงื่อนไขที่ประเทศเล็กต้องปฏิบัติตามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และ 3) การผลักดันจากภายในแต่ละประเทศ อันสืบเนื่องมาจากการที่ประชาชนมีความรู้การศึกษาเพิ่มมากขึ้นและการมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศผ่านทางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย

อุดมการณ์ของกระแสประชาธิปไตยจะกระตุ้นให้ประชาชนในแต่ละสังคม เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองมากขึ้น ในขณะเดียวกันประชาชนในประเทศส่วนใหญ่ในโลกมีแนวโน้มที่จะได้รับการศึกษาสูงขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศไทยที่ปัจจุบันเป็นประชาธิปไตยแต่เพียงในรูปแบบจะถูกผลักดันและเรียกร้องให้ปรับตัวไปสู่การเป็นประชาธิปไตยโดยแก่นแท้มากขึ้นโดยเฉพาะการเมืองภาคประชาชนจะเข้ามามีบทบาทมากขึ้นอย่างเช่นที่เกิดขึ้นกับรัฐบาลของ พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาชนจะแสดงออกโดยการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ การต้องการความเสมอภาคและความเป็นธรรมของรัฐ ความต้องการได้รับการปกป้องสิทธิมนุษยชน ซึ่งอุดมการณ์ประชาธิปไตยนี้จะไม่เพียงพัดผ่านระดับประเทศเท่านั้น แต่จะซึมลึกลงไปสู่หน่วยงานและองค์การต่าง ๆ ในระดับจุลภาคไม่ว่าจะเป็นโรงงาน บริษัท หรือสถาบันการศึกษา ทั้งระดับอุดมศึกษาและระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ฯลฯ ซึ่งภาพเช่นนี้จะยังคมชัดมากขึ้นในสังคมไทยในอนาคตอย่างแน่นอน

7. การแพร่กระจายของวัฒนธรรมต่าง ๆ ในโลก

การที่ทุนโลกเคลื่อนตัวจากสังคมอุตสาหกรรมสู่สังคมหลังอุตสาหกรรมได้นำสังคมโลกไปสู่ความเสื่อมทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ดังนี้

ก) การแพร่ระบาดของวัฒนธรรมการพนัน (Casino Culture) ระบบเงินไร้พรมแดนซึ่งเป็นหัวใจของระบบทุนปัจจุบันได้ทำให้วัฒนธรรมการพนันกลายเป็นหัวใจของระบบทุน เพราะการเล่นหุ้นก็ไม่ต่างไปจากการเล่นการพนัน ดังนั้น การปั่นหุ้น การเก็งกำไร การสร้างข่าว การปล่อยข่าวดังกล่าวเป็นหัวใจของการแสวงหากำไร ระบบข่าวสารข้ามชาติมีส่วนส่งเสริมวัฒนธรรมการพนันผ่านการแข่งขันกีฬา กีฬาได้ทำให้การพนันกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของคนทั่วโลก

ข) ทาสของการบริโภคนิยม โทรทัศน์กับการค้าเงินตรา กำไรและข่าวสารล้วนแล้วแต่แยกกันไม่ออก ทุก ๆ สิบนาทีของรายการโทรทัศน์ คือ การโฆษณาสินค้า สิ่งนี้ทำให้มนุษย์กลายเป็นทาสสินค้า (ต่างประเทศ) และเป็นทาสเงินตรา ลัทธิบริโภคนิยมจึงกลายเป็นวัฒนธรรมโลก

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ค) วัฒนธรรมโลกียะมาพร้อมกับการแพร่ขยายของโลกแห่งมายา โลกบันเทิงและความจอมปลอม ธุรกิจมืดแพร่ขยายอย่างรวดเร็ว มนุษย์ในสังคมกำลังถูกทำให้เป็นทาสเหล้า เบียร์ บุหรี่ น้ำเมาและมีชีวิตอยู่กับบาร์คลับ แหล่งบันเทิง ซ่องโสเภณี ยาเสพติดและการเล่นการพนัน ศูนย์ผลิตวัฒนธรรมโลกไม่ว่าจะเป็นเมืองฮอลลีวูด เมืองโตเกียวและเกาะฮ่องกง ล้วนแล้วแต่ผลิตวัฒนธรรมโลกียะ ซึ่งขายความบันเทิงทางเพศ ขายความบ้า ความมัน ความรุนแรง ภาพยนตร์เหล่านี้สะท้อนโลกทางวัฒนธรรมที่เสื่อมโทรมลง

ง) มนุษย์ถูกตีค่าด้วยเงินตรา ด้วยเครื่องประดับ ด้วยรถยนต์และถูกทำให้กลายเป็นสินค้าราคาถูกประเภทหนึ่ง ความรักระหว่างพ่อแม่ลูก ระหว่างสามีภรรยาถูกตีความใหม่ด้วยค่าแห่งสินค้า พ่อแม่ที่รักลูกก็ต้องซื้อทุกอย่างที่ลูกต้องการ ความกตัญญูก็ถูกตีความเท่ากับค่าของสินค้า ลูกที่กตัญญูต้องยอมขายตัวเป็นโสเภณีเพื่อที่จะให้พ่อแม่มีเงินไปซื้อโทรทัศน์ ซื้อบ้าน มนุษย์เองก็กลายเป็นวัตถุ เป็นสินค้า การค้าชีวิต ค้าเด็ก ค้าผู้หญิง ค้ายาเสพติด จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการค้าของระบบทุนนิยม

จ) การแพร่ระบาดของลัทธิปัจเจกบุคคล (Individualism) ไม่สนใจคนอื่น ไม่สนใจสังคม สนใจเพียงความสุขส่วนตัว วัฒนธรรมใหม่นี้ได้ดึงเยาวชนไทยและเยาวชนโลกออกจากโลกที่เป็นจริง ชาวนาจะทุกข์ยาก คนมากมายจะตายด้วยโรคเอดส์ สิ่งแวดล้อมจะพินาศ ไม่มีใครสนใจใคร เพราะคนรุ่นใหม่กำลังถูกดึงให้ทิ้งโลกแห่งความเป็นจริงไปสู่โลกแห่งความบันเทิง โลกของมายาและไปเสพย์ยาเสพติด

วัฒนธรรมทั้งหมดที่กล่าวมานั้นจะกลายเป็นแนวโน้มใหม่ของสังคมโลก ที่สุดมันสมองของมนุษย์จะถูกรอบล้อมด้วยวัฒนธรรมขยะ อาหารขยะ วัฒนธรรมน้ำเน่าและความจอมปลอม นี่คือที่มาของความตายและหายนะของมนุษยชาติ (ยุค ศรีอาริยะ, 2539, หน้า 202-205) และจากสภาพไร้พรมแดนและการเปิดกว้างในมิติของข้อมูลข่าวสาร การค้า การลงทุน การคมนาคมและการสื่อสารโทรคมนาคมนั้น จะส่งผลต่อมิติของวัฒนธรรมของแต่ละสังคม การแพร่กระจายวัฒนธรรมข้ามพรมแดนจะเป็นไปโดยสะดวกและรวดเร็ว เป็นการยากอย่างยิ่งที่สังคมไทยซึ่งได้เชื่อมต่อกับโครงสร้างของระบบโลกแล้วจะสกัดกั้นหรือหลีกหนีจากผลกระทบของวัฒนธรรมดังกล่าวได้ ผลที่ตามมาคือเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยบางอย่างจะแปรเปลี่ยนไปจากเดิม เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดกว้างจึงได้รับอิทธิพลได้ง่ายซึ่งมีผลดีในแง่ของการช่วยให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างความเป็นท้องถิ่นและความเป็นสากล แต่ในขณะเดียวกันหากสังคมไทยในอนาคตยึดมั่นถือมั่นในวัฒนธรรมของตนเองอย่างสุดโต่งจนขาดความสามารถในการประยุกต์ปรับเปลี่ยนอย่างเหมาะสม ผลที่ตามมาคือปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนที่ยึดมั่นในวัฒนธรรมใหม่และวัฒนธรรมเดิมจะเกิดขึ้น สอดคล้องกับ วิชัย ตันศิริ (2540, หน้า 32) ที่เสนอ

ไว้ว่าจะมีการแพร่กระจายวัฒนธรรมต่างถิ่น วัฒนธรรมจากสังคมต่าง ๆ ทั่วโลกมากขึ้น จะเกิดวัฒนธรรมสากลที่แผ่อิทธิพลมายังวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงควรมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้นเพื่อทัดทานกระแสโลกาภิวัตน์ในส่วนที่จะสร้างผลเสียกับสังคมไทย ดังที่ปรากฏว่าธุรกิจบันเทิงข้ามชาติได้กระตุ้นให้เกิดกระแสทางวัฒนธรรม ดังนั้น ปัจจัยการกระจายของวัฒนธรรมต่าง ๆ นี้ควรเป็นส่วนที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 14-15)

8. กระแสการตื่นตัวในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การเสียสมดุลของระบบนิเวศ อันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรของโลกอย่างขาดความระมัดระวังในช่วงที่ผ่านมา ได้ทำให้เกิดภัยธรรมชาติมากขึ้นและรุนแรงขึ้น ทั่วโลกกำลังประสบปัญหาสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากมลพิษทางอากาศ ทางเสียง ทางน้ำ ในขณะเดียวกันการขาดแคลนของทรัพยากรโลกอย่างรุนแรงกำลังเกิดขึ้นและจะมีความรุนแรงมากขึ้นในอนาคต ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของประชากรและการนำเอาวิทยาการใหม่ ๆ มาใช้พัฒนาความเป็นอยู่ของมนุษย์ โดยขาดการคำนึงถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ภาวะการขาดแคลนและความตระหนักถึงภัยธรรมชาตินี้จะนำไปสู่กระแสการเรียกร้องอย่างเข้มข้นในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการกำหนดกติการะหว่างประเทศ เรื่องการธำรงรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อป้องกันมิให้เกิดสภาพของการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างประเทศ ในขณะเดียวกัน กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะกลายเป็นประเด็นสำคัญในระดับโลก ซึ่งมีผลทั้งทางด้านการกำหนดเงื่อนไขของการดำเนินเศรษฐกิจและธุรกิจการค้า ตลอดจนประเด็นทางการเมืองที่ประเทศไทยต้องมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นเดียวกัน

9. การแสวงหาการเติมเต็มในจิตใจ

การแข่งขันทั้งในระดับประเทศ และในระดับวิถีชีวิตประจำวันของบุคคลจะรุนแรงมากขึ้นเพราะแต่ละชาติและแต่ละคนจะแสวงหาหนทางเพื่อให้ได้เปรียบและเอาชนะในการแข่งขันเพื่อความอยู่รอดของชาติและของตนเอง สถานการณ์ดังกล่าวอาจนำไปสู่ความอยุติธรรม การเอารัดเอาเปรียบ และการทำร้ายกันด้วยวิธีการรุนแรง ส่งผลให้เกิดความตึงเครียดระหว่างชาติ ระหว่างบุคคลและส่วนบุคคลทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น เมื่อรวมเข้ากับปัญหาของความเป็นสังคมเมืองที่มีทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อม อาชญากรรม ยาเสพติด สุขภาพจิต คุณภาพชีวิต รวมทั้งความโดดเดี่ยวในความสัมพันธ์ของสังคมเมืองแล้ว สภาพความกดดันเหล่านี้จะส่งผลให้จิตใจของคนแห้งแล้ง เหนื่อยล้า อ่อนแรง สิ้นหวังและจะกระตุ้นทำให้เกิดการเรียกร้องในเรื่องจริยธรรม คุณธรรมและมีผลให้คนสนใจเรื่องการแสวงหาความเติมเต็มในจิตใจและจิตวิญญาณมากยิ่งขึ้น

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

10. อิทธิพลในเขตแปซิฟิก จะเปิดโอกาสให้ไทยมีบทบาทสำคัญในด้านการค้าเพราะจากการวิเคราะห์แนวโน้มโลก พบว่า จะมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วรอบมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งจะทำให้ย่านนี้เป็นเขตเศรษฐกิจที่ใหญ่ที่สุดในโลกและจากกระแสที่ทำให้โลกมีแนวโน้มที่จะมีเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี ทำให้กลุ่มประเทศต่าง ๆ มีการรวมตัวกันระดับภูมิภาค มีการจัดตั้งเขตการค้าเสรี สถานการณ์ในลักษณะนี้จะเป็นผลพลอยได้ สำหรับประเทศไทยในการรวมกลุ่มการค้าเพื่อต่อรองกับภูมิภาคอื่น และเอกลักษณ์ของคนไทยที่มีความเป็นมิตร มีภาพลักษณ์ของการประนีประนอมทำให้การเจรจาทางการค้าและการต่อรองกับนานาชาติเป็นไปด้วยความราบรื่นและประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2539, หน้า 70-71)

ปัจจัยภายในประเทศไทย

นอกจากจะได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายนอกที่เป็นผลกระทบจากโลกาภิวัตน์แล้ว ประเทศไทยยังได้รับผลกระทบจากปัจจัยภายในด้วย ไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 วิกฤตด้านคุณธรรมจริยธรรม การเปลี่ยนโครงสร้างประชากรของประเทศไทย การปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูประบบประกันสุขภาพ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 16-22)

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นกฎหมายสูงสุดที่ประชาชนต้องเคารพและปฏิบัติตาม ในรัฐธรรมนูญดังกล่าวมีบทบัญญัติในหลายมาตราที่มีผลต่อการกำหนดภาพอนาคตของสังคมไทย เช่น การให้สิทธิแก่ประชาชนในการตรวจสอบและควบคุมหน่วยงานของรัฐในการดำเนินงานต่าง ๆ การกำหนดให้มีองค์กรตรวจสอบการดำเนินงานของสถาบันทางการเมือง อาทิ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง องค์กรเอกชน การให้บทบาทแก่สื่อมวลชนในการติดตามตรวจสอบการดำเนินงานของสถาบันทางการเมือง ตลอดจนเป็น “สื่อ” ในการรายงานข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนอย่างเป็นอิสระ ซึ่งทำให้สถาบันการเมืองต่าง ๆ ต้องระมัดระวังและไม่กระทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง สถานการณ์การเมืองภายในประเทศ ภาพรวมนับว่าพัฒนาไปในแนวทางที่ดีขึ้น นอกจากนั้น การปฏิรูปทางการเมืองได้ทำให้เกิดพลังของสังคมกลุ่มใหม่ขึ้น คือ ชนชั้นกลาง โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชน (Non-Government Organizations: NGOs) เป็นพลังหลักในการดำเนินงานด้านพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นสิทธิมนุษยชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2543, หน้า 10) ได้เสนอว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้วางพื้นฐานและเป็นตัวเร่งให้เกิดการปฏิรูปที่สำคัญหลายประการ นับตั้งแต่กระแสการตื่นตัวของการมีส่วนร่วมของประชาชน

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ในการพัฒนาประเทศ ทั้งในเรื่องการพัฒนาท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ การดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเคารพสิทธิ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนการตระหนักในเรื่องสิทธิของเด็ก สตรี และผู้สูงอายุและให้ความสำคัญต่อการเสริมสร้างการบริหารการจัดการที่ดี (Good Governance) โดยเน้นความโปร่งใสตรวจสอบได้ และความมีประสิทธิภาพของระบบบริหารจัดการ

2. วิกฤตด้านคุณธรรมจริยธรรม

สภาพความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมไทยเริ่มเข้าสู่ภาวะวิกฤตทุกขณะ เห็นได้จากปัญหาความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นในสังคม ปัญหาความไม่ซื่อสัตย์สุจริต ปัญหาคนขาดจรรยาบรรณ ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ปัญหาการขาดความรับผิดชอบ ความเกียจคร้าน อยากรวยทางลัด ปัญหาการขาดการประมาณตน ขาดการยับยั้งชั่งใจ ความฟุ้งเฟ้อฉาบฉวยในสังคม ปัญหาการขาดการใช้เหตุผลเชิงคุณธรรมในการดำเนินชีวิต ปัญหาการคดโกง ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด โสเภณี การทำแท้งเถื่อน เป็นต้น นอกจากนั้นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนที่เป็นปัญหาวิกฤตทางคุณธรรม จริยธรรม ตามที่สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2545, หน้า 2-6) ได้รวบรวมและสรุปไว้ อาทิ ปัญหาเด็กถูกปล่อยปละละเลย ปัญหาเด็กถูกละเมิดสิทธิ ปัญหาโสเภณีเด็ก ซึ่งปัจจุบันมีทั้งเด็กหญิงและเด็กชายอยู่ในกระบวนการของการค้าประเวณีที่มีรูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้น บางรายก็ยึดอาชีพนี้ด้วยความสมัครใจ ปัญหาเด็กประพฤติตัวไม่เหมาะสม ติดสารเสพติด ปัญหาวัยรุ่นตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจ ปัญหาเด็กแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง ชอบทะเลาะวิวาท ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือเป็นอันตรายต่อบุคคลอื่น เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2543, หน้า 10) ได้กล่าวถึงจุดอ่อนที่ต้องเร่งแก้ไข คือ ด้านจริยธรรมของคนไทยที่มีแนวโน้มเสื่อมถอยลง คนขาดความศรัทธาในหลักศาสนาและไม่ได้นำหลักธรรมมาใช้ในการดำรงชีวิตเท่าที่ควร ประกอบกับวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามามีผลต่อพฤติกรรม และวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย โดยเฉพาะคนในสังคมเมืองและเยาวชน ส่งผลให้วัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นเอกลักษณ์อันดีงามของไทยเริ่มสูญหายและไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเท่าที่ควร ซึ่งปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมนี้จะส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาคนและสังคมไทยในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นทำให้คนในสังคมได้เริ่มมีสำนึกในเรื่องของความถูกต้อง ความดี ความเลว คุณธรรม ประจำใจ กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและสิทธิหน้าที่ เพื่อกอบกู้วิกฤตด้านคุณธรรมจริยธรรมให้ดีขึ้นซึ่งจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3. การเปลี่ยนโครงสร้างประชากรของประเทศไทย

ผลจากการวางแผนครอบครัวของประเทศไทยที่ประสบความสำเร็จมาโดยตลอด ทำให้ภาวะการเจริญพันธุ์ของประชากรอยู่ในระดับทดแทน สัดส่วนประชากรวัยเด็กลดลง วัยแรงงานเพิ่มขึ้นเล็กน้อย ขณะที่จำนวนประชากรในวัยสูงอายุมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2545, หน้า 23) ได้ประมาณการว่า ในปี พ.ศ. 2554 ประชากรเด็กและเยาวชน (บุคคลอายุไม่เกิน 25 ปี) จะลดลงเหลือ 24.42 ล้านคน และในปี พ.ศ. 2557 จะลดลงเหลือ 24.06 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 36.86 และ 34.76 ของประชากร ตามลำดับ ในขณะที่ปี พ.ศ. 2542 มีเด็กและเยาวชนจำนวน 26.73 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 43.36 ของประชากรทั้งประเทศ นอกจากนี้ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์การแพทย์จะส่งผลกระทบต่ออายุขัยโดยเฉลี่ยของคนไทย ทำให้คนไทยมีอายุยืนยาวยิ่งขึ้น สังคมไทยจะมีคนที่อยู่ในวัยสูงอายุมากขึ้น โดยกระจายอยู่ทั้งเมืองใหญ่ (Mega Cities) และชนบท การเปลี่ยนแปลงของประชากรนี้เรียกร้องให้ประเทศไทยต้องมีนโยบายด้านประชากรในอนาคตที่เหมาะสม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพ การกระจายตัว และการย้ายถิ่น รวมทั้ง สร้างโครงข่ายนิรภัยทางสังคม (Social Safety Nets) เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลและดูแลประชากรส่วนใหญ่ที่มีความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้ได้รับการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2543, หน้า 10)

4. การปฏิรูปการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่สอง) พ.ศ. 2545 เป็นกฎหมายหลักทางด้านการศึกษาฉบับแรกของประเทศไทยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูล เพื่อกำหนดเนื้อหาสาระต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของประเทศ ซึ่งจะส่งผลกระทบสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาของชาติอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา ที่เน้นการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้คุณธรรม หากบทบัญญัติต่าง ๆ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเป็นจริง ย่อมส่งผลให้ระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยของคนไทยเพิ่มขึ้น ซึ่งจะมีความสำคัญยิ่งในการชี้นำทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคต ทั้งในเรื่องโอกาสทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทางสังคม การเมืองและการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ จะเป็นแรงกดดันให้ระบบการเมืองและภาคราชการต้องปรับตัว เพื่อให้การบริหารจัดการมีความโปร่งใสและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ หน่วยศึกษานิเทศก์, 2542, หน้า 2-3)

5. การปฏิรูประบบประกันสุขภาพ

กระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดเป้าหมายสุขภาพดีถ้วนหน้าของประชาชน ในปี พ.ศ. 2545-2549 เพื่อเชื่อมโยงการพัฒนาสาธารณสุขให้สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ค่านิยม พฤติกรรม และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีผลกระทบกับปัญหาสุขภาพและระบบสาธารณสุข โดยมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของคนด้านสุขอนามัย เสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้ส่งเสริมสุขภาพการป้องกันโรค ดูแลสุขภาพของตนเองและครอบครัวควบคู่ไปกับการพัฒนาปัจจัยสิ่งแวดล้อม รวมทั้ง ระบบบริการสาธารณสุข ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบบริหารจัดการและสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการมีสุขภาพและพลานามัยที่ดี ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญกับปัญหาความรุนแรงในบางโรคที่ยังแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2545, หน้า 3) ปัจจัยต่าง ๆ ข้างต้นเป็นการประมวลปัจจัยทั้งที่เป็นแรงผลักดันภายนอกอันเป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ และเงื่อนไขเฉพาะของสังคมไทยในปัจจุบันโดยสรุปปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในอนาคต

ภาพบริบทของสังคมไทยในอนาคต

การวิจัยนี้ศึกษาถึงภาพบริบทของสังคมไทยในอนาคต โดยพิจารณาจากภาพบริบท (Contexts) ของสังคมไทยในอนาคต 5 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมือง ด้านเทคโนโลยี และด้านวัฒนธรรม

ภาพอนาคตด้านเศรษฐกิจ

ห้วงศตวรรษที่ 21 นี้ ถือได้ว่าเป็นห้วงเวลาสู่อนาคตที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย สงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลง แต่สงครามครั้งใหม่ได้เริ่มต้นขึ้นแล้วแม้สงครามครั้งนี้จะไม่ได้เข่นฆ่ากันด้วยอาวุธยุทโธปกรณ์เหมือนในอดีต แต่สงครามครั้งใหม่นี้กลับส่งผลกระทบด้านลบต่อคนจำนวนมหาศาลและรุนแรงยิ่งกว่าอีก สงครามนี้คือสงครามเศรษฐกิจที่สังคมไทยต้องตระหนัก และใส่ใจอนาคตด้านเศรษฐกิจซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 23-30) ดังนี้

1. การแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น

กระแสประชาธิปไตยและทุนนิยมเสรีนำมาซึ่งการเปิดเสรีทางการค้ามากขึ้นทำให้สินค้าผลิตภัณฑ์และการผลิตกระจายไปสู่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ทรัพยากรเคลื่อนย้ายมากขึ้นและสะดวกขึ้น นอกจากนั้นประเทศต่าง ๆ ยังมีการรวมกลุ่มทางการค้าเพื่อเพิ่มข้อต่อรองทางการค้า สถานการณ์ดังกล่าวทำให้แต่ละประเทศต้องพยายามเข้าเป็นภาคีสมาชิกองค์กรการค้ากลุ่มต่าง ๆ และต้องปฏิบัติ

ตามพันธกรณีระดับประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นจะทำให้การแข่งขันระหว่างผู้ประกอบการในแต่ละประเทศมีการแข่งขันกันรุนแรงขึ้นทั้งในด้านการค้าและการลงทุน ดังนั้น เพื่อให้เกิดความได้เปรียบในเชิงการแข่งขัน ประเทศต่าง ๆ จึงต้องเน้นการพัฒนาที่อยู่บนจุดแข็งของตนเองเพื่อความอยู่รอด ประเทศไทยเป็นสังคมเปิดจึงต้องเผชิญกับสภาพการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่รุนแรงมากขึ้น คนไทยจำเป็นต้องก้าวไปสู่ความเป็นสากลในเวทีการแข่งขันระดับโลก (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2545, หน้า 14) ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของสมาคมนักเรียนทุนรัฐบาลไทย (วิชัย ตันศิริ, 2540, หน้า 116) ที่กล่าวว่า แนวโน้มของโลกยุคโลกาภิวัตน์จะส่งผลกระทบต่อสังคมไทย คือ เกิดการพัฒนาและการแข่งขันทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง การพัฒนาเศรษฐกิจโดยเน้นการส่งเสริมอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมได้แพร่กระจายไปทั่วโลก ทำให้คนดำเนินชีวิตแบบสะดวกสบายในรูปลักษณ์ของ “บริโภคนิยม” อย่างเต็มที่ มีการแข่งขันแก่งแย่งกันในทางเศรษฐกิจตามวิถีทางแห่งทุนนิยมและการค้าเสรี และกำลังทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นตามลำดับ อย่างไรก็ตาม คณะอนุกรรมการโครงการชูเศรษฐกิจไทยในสากล (2539, หน้า 25) ได้วิเคราะห์ไว้ว่า ความได้เปรียบประการหนึ่งของประเทศไทย คือ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน ข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน ซึ่งมีผลสมบูรณ์แล้วในปี ค.ศ. 2003 และการรวมประเทศในกลุ่มอินโดจีนให้เป็นอาเซียน-10 ทำให้คาดการณ์ได้ว่าประเทศเพื่อนบ้านของไทยในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงจะมีการปรับระบบเศรษฐกิจเป็นระบบทุนนิยมอย่างสมบูรณ์ เอเปคที่จะแปรสภาพตัวเองเป็นเขตการค้าเสรีใน พ.ศ. 2563 ทำให้เกิดโอกาสแก่ผู้ประกอบการของไทยได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ในโลกที่มีการแข่งขันกันอย่างเสรีนั้น ความได้เปรียบของประเทศต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมาก ฐานการผลิตสินค้าสามารถโยกย้ายได้โดยสะดวก และกลุ่มเศรษฐกิจหลัก ๆ ของโลกมีโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงลำดับความสำคัญ แต่หากประเทศในเอเชียตะวันออกยังคงรักษาแนวโน้มการขยายตัวที่สูงกว่าภาคอื่น ๆ ของโลก ภูมิภาคนี้รวมทั้งประเทศไทยจะเป็นแหล่งที่น่าลงทุนต่อไป นอกเสียจากว่า จะมีปัจจัยอื่นที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ เช่น ปัจจัยด้านการเมือง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของนักลงทุนต่างประเทศอย่างแน่นอน

2. ภาคบริการขยายตัวในระดับสูง

หากประเทศไทยดำเนินนโยบายเชิงรุกอย่างชาญฉลาดโดยมุ่งพัฒนาจุดแข็ง และแก้ไขจุดอ่อน ก็จะเป็นโอกาสดีที่ประเทศไทยจะได้เปรียบในเชิงการแข่งขัน เพราะโดยอาศัยพื้นฐานความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ที่ไทยมีตำแหน่งเป็นศูนย์กลาง ประชากรหนาแน่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีโครงสร้างพื้นฐานทางอุตสาหกรรมที่ผสมผสานการผลิต การบริการการขนส่งทางอากาศและทางอื่น ๆ อีกทั้งไทยมีแรงงานที่พร้อมจะเรียนรู้และรับการฝึกได้อย่างดี (วิชัย ตันศิริ, 2540, หน้า 34) เมื่อผสานจุดแข็งของไทยกับแนวโน้มธุรกิจโลกจะเคลื่อนไปสู่ภาคบริการเพิ่มขึ้น

อันเนื่องจากการเติบโตของธุรกิจบนฐานข้อมูลสารสนเทศและเทคโนโลยีสมัยใหม่ กอปรกับลักษณะนิสัยและเอกลักษณ์ของคนไทยที่เอื้อต่อการบริการ คือ การเป็นคนสุภาพอ่อนน้อม มีอัธยาศัยที่เป็นกันเองเข้ากับคนได้ง่าย บุคลิกลักษณะเป็นกันเอง บุคลิกลักษณะรักสนุก ส่งผลให้แนวโน้มแรงงานภาคธุรกิจบริการของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจ การท่องเที่ยว การโรงแรม ภัตตาคาร ร้านอาหาร การบันเทิง การเงิน การธนาคาร ศูนย์บริการข้อมูลข่าวสาร หรือศูนย์กลางบริการด้านการเงิน ฯลฯ จะยังคงสามารถเติบโตได้อย่างต่อเนื่อง (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 25-26)

3. ภาคอุตสาหกรรมปรับสู่การใช้เทคโนโลยีการผลิตชั้นสูง

อุตสาหกรรมของประเทศไทยในอดีตใช้แรงงานเข้มข้นในการผลิต (Labor Intensive) แต่ในอนาคตจะต้องปรับตัวไปสู่อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีการผลิตชั้นสูง เพราะแรงงานไทยมีแนวโน้มที่จะเป็นแรงงานราคาแพงในเชิงเปรียบเทียบ ทำให้ผู้ผลิตย้ายฐานการผลิตไปสู่ประเทศตลาดเปิดใหม่ที่มีแรงงานราคาถูกจำนวนมากกว่า ในอนาคตประเทศไทยจะสูญเสียความสามารถในการแข่งขันด้านต้นทุน ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับตัวไปสู่อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงมากขึ้น รวมถึงใช้กำลังคนที่มีความรู้ระดับกลางหรือระดับสูง เช่น อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมผลิตปูนซีเมนต์ อุตสาหกรรมผลิตเส้นใยประดิษฐ์ เป็นต้น สถานการณ์ดังกล่าวจะส่งผลให้ตลาดแรงงานในอนาคตต้องการแรงงานที่มีความรู้ความชำนาญทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ อุตสาหกรรมการเกษตร และช่างเทคนิคต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ควบคู่ไปกับอุตสาหกรรมผลิตสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ อุตสาหกรรมผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้า อุตสาหกรรมผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ ที่ยังคงเป็นอุตสาหกรรมการผลิตที่มีความสำคัญในการผลิต เป็นสินค้าส่งออกที่ทำรายได้ให้กับประเทศเป็นอย่างมาก

4. เกิดการว่างงานในกลุ่มแรงงานไร้ฝีมือจนถึงผู้บริหารระดับกลาง

สังคมไทยในอนาคตจะมีปัญหาด้านการว่างงาน ผู้ประกอบการเลือกที่จะใช้อุปกรณ์ที่ควบคุมได้ง่ายและแม่นยำมากกว่าจะใช้คนที่ควบคุมยากและมักสร้างปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย นั่นก็หมายความว่าในที่สุดจะเกิดการแทนที่แรงงานด้วยเครื่องจักรและเทคโนโลยีระดับสูงในภาคอุตสาหกรรม และการใช้เครื่องมือสื่อสาร และอุปกรณ์สำนักงานที่ทันสมัยในสำนักงาน การเก็บข้อมูล และการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์การทำงานจะถูกถ่ายทอดด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปแทนผู้เชี่ยวชาญและบุคลากรในระบบ และที่สำคัญคือ การผลิตของประเทศไทยจำเป็นต้องปรับตัวไปสู่การผลิตที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเพื่อให้สามารถแข่งขันกับประเทศที่มีค่าแรงต่ำกว่าประเทศไทย จึงต้องการแรงงานที่มีทักษะฝีมือที่สูงกว่าแรงงานไร้ฝีมือราคาถูกในอดีต ผลที่ตามมาก็คือภาคธุรกิจจะใช้แรงงานคนน้อยลง โดยเฉพาะในกลุ่มแรงงาน

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ไร้ฝีมือจนถึงผู้บริหารระดับกลาง ตลอดจนแรงงานที่ไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจและสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีการผลิตจะทำให้ภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ต้องการคนที่มีทักษะเฉพาะด้านเทคโนโลยีมากขึ้นและการเปิดเสรีทางการค้าทำให้แรงงานที่ไม่มีทักษะในการใช้ภาษาต่างประเทศไม่เป็นที่ต้องการของภาคธุรกิจมากขึ้นเรื่อย ๆ ประเทศไทยจึงมีแนวโน้มที่จะประสบปัญหาภาวะการว่างงานเรื้อรังค่อนข้างสูง เนื่องจากแรงงานไทยมีสัดส่วนแรงงานไร้ฝีมือสูง โดยแรงงานที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่ามีอยู่ถึงประมาณร้อยละ 50 ของแรงงานทั้งระบบ ประกอบกับนิสัยของคนไทยที่ไม่สนใจการเรียนรู้ด้วยตนเอง จึงเป็นเรื่องค่อนข้างยากที่จะยกระดับแรงงานที่มีพื้นฐานความรู้ระดับประถมศึกษาลงมาให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในอนาคต สถานการณ์ดังกล่าวนี้จะส่งผลให้ส่วนหนึ่งของแรงงานเหล่านี้ไม่มีคุณสมบัติตามความต้องการของภาคการผลิตที่กำลังจะเปลี่ยนไป และจะสูญเสียโอกาสในการทำงานในอนาคต (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543, หน้า 1) สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2545, หน้า 14) ที่ระบุว่าการแข่งขันทางการค้าอย่างรุนแรงทำให้เกิดความต้องการแรงงานที่มีฝีมือ แต่เยาวชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยยังเป็นแรงงานไร้ฝีมือ จึงจำเป็นที่เยาวชนจะต้องรีบพัฒนาตนเองไปเป็นแรงงานที่มีฝีมือเพื่อจะได้รับโอกาสในการทำงานที่เหมาะสมในอนาคต

5. ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบทขยายตัวเพิ่มขึ้น

จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารทำให้ระบบเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของโลกมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจใหม่ที่มาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ การเปิดเสรีทางการค้า และการรวมกลุ่มเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค รวมทั้ง การขยายตัวของกระแสประชาธิปไตย การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและกระแสท้องถิ่น ทำให้วิถีชีวิต ค่านิยม และวัฒนธรรมของประชาคมโลกเปลี่ยนแปลงไป ขณะเดียวกันการพัฒนาที่เน้นระบบเศรษฐกิจเสรีผสมผสานกับอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ แม้จะกระตุ้นเศรษฐกิจและสังคมของโลกให้เติบโตยิ่งขึ้น แต่หากมองในอีกด้านหนึ่งจะพบว่ามีความอยุติธรรมเกิดขึ้น เพราะในสถานการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้มีโอกาสอยู่แล้ว เช่น มีความพร้อมด้านทุนมากกว่ามีหนทางที่จะฉกฉวยโอกาสและผลประโยชน์ได้มากยิ่งขึ้น ส่งผลทำให้ช่องว่างของความไม่เท่าเทียมระหว่างประเทศร่ำรวยกับประเทศยากจนและระหว่างคนรวยกับคนจนขยายตัวมากขึ้น ประเทศที่ร่ำรวยหรือคนที่มั่งคั่งอยู่แล้วกลับร่ำรวยและมั่งคั่งมากขึ้นอีก ในขณะที่ประเทศยากจนหรือคนจนกลับมีคุณภาพชีวิตที่แย่ลง ดังนั้นหากรัฐบาลยังไม่สามารถผลักดันนโยบายการกระจายความเจริญทางเศรษฐกิจ การศึกษาและความเจริญด้านต่าง ๆ ออกสู่ชนบทได้อย่างเป็นรูปธรรม ในอนาคตอันใกล้นี้คนใน

สังคมเมืองจะยังคงเป็นผู้ที่ได้รับโอกาสที่ดีกว่าทั้งในเรื่องการศึกษา การสาธารณสุข การลงทุน การเข้าถึงเทคโนโลยีทันสมัย ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางความเจริญและทำให้ช่องว่างระหว่างรายได้ของคนรวยและคนจนขยายเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้มีการอพยพของคนจากชนบทเข้ามาหางานในเมือง เกิดการกระจุกตัวและเกิดความแออัดในตัวเมืองเพิ่มขึ้น ถึงแม้ปัจจุบันรัฐบาลจะเริ่มตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและเริ่มมีการกระจายความเจริญออกสู่ชนบท แต่เท่าที่ผ่านมายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร โดยเฉพาะปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ที่รุนแรงขึ้น กล่าวคือ ภาวะความยากจนมีอัตราเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 11.4 ของประชากรทั้งประเทศหรือคิดเป็นจำนวนคนยากจน 6.8 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2539 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15.9 หรือคิดเป็นจำนวนคนยากจน 9.9 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2542 และในช่วงเวลาเดียวกัน การกระจายรายได้แย่ลง โดยกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยที่สุด 20 เปอร์เซ็นต์แรก มีสัดส่วนรายได้ลดลงจากร้อยละ 4.2 เหลือร้อยละ 3.8 ขณะที่กลุ่มคนมีรายได้สูงสุด 20 เปอร์เซ็นต์แรก มีสัดส่วนรายได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 56.5 เป็นร้อยละ 58.5 อีกทั้งจำนวนคนว่างงานก็มีเพิ่มมากขึ้นกว่าช่วงก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเกือบ 1 ล้านคน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545, หน้า 6)

6. ประเทศไทยจะปรับเปลี่ยนเป็นสังคมที่มีการผลิตทางอุตสาหกรรมมากขึ้นตามลำดับ ทรัพยากรธรรมชาติที่เคยเป็นปัจจัยสำคัญทางการผลิตและข้อได้เปรียบด้านแรงงานราคาถูกได้หมดความสำคัญลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้จำเป็นต้องเร่งพัฒนาแรงงานมีฝีมือทุกระดับ สินค้าด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมจะเป็นสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นได้จำเป็นต้องใช้แรงงานที่มีประสิทธิภาพ และมีเทคโนโลยีที่เหมาะสมเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตเพื่อเพิ่มสมรรถนะทางการผลิตและสามารถแข่งขันกับตลาดสินค้าอื่น ๆ ในตลาดโลก การค้าในภูมิภาค (Inter-Regional Trade) จะทวีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะตลาดการค้าในจีน อินโดจีน มาเลเซีย และอินโดนีเซีย สถานการณ์การค้าระหว่างประเทศมีการแข่งขันอย่างรุนแรงและมีประเทศคู่แข่งในตลาดโลกเพิ่มจำนวนมากขึ้น มีการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ถึงแม้จะได้บรรลุข้อตกลงรอบอุรุกวัยในการเปิดตลาดและการจัดองค์การการค้าโลกแล้วก็ตาม แต่เชื่อว่ากระแสการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจอาจแปรสภาพไปสู่การหวังผลทางด้านการกีดกันทางการค้าต่อประเทศคู่แข่งและยังมีแนวต่อต้านในรูปแบบใหม่ที่มิใช่มาตรการทางด้านภาษี อาทิเช่น มาตรการทางด้านสุขอนามัย ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (ถิรพัฒน์ วิลัยทอง และชัยอนันต์ สมุทรวณิช, 2547, หน้า 33-35)

7. ทศวรรษหน้าเป็นยุคของระบบเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยพลังความคิดสร้างสรรค์ (Creative Economy) ดังนั้น จำเป็นต้องกระตุ้นต่อมความรู้ให้ทำหน้าที่คิด คิด และคิด เพื่อให้เกิดความโดดเด่นทางด้านความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) การประชาสัมพันธ์ และการเป็นผู้นำ

ทางด้านความคิดให้ได้ ทุกองค์การต้องใช้กลยุทธ์ด้านความฉับไว คล่องตัว ยืดหยุ่น และลึกในด้านข้อมูลสารสนเทศ ทั้งกับคู่แข่ง กลุ่มเป้าหมายและกับสื่อมวลชนด้วย

8. ภาคเกษตรกรรมแบ่งออกเป็นคลื่นลูกที่หนึ่งและคลื่นลูกที่สอง และสามารถพัฒนาต่อยอดออกไปเป็นเกษตรกรรมในคลื่นลูกที่สามซึ่งน่าจะเป็นอนาคตสำหรับประเทศไทย โดยยังต้องศึกษาต่อไปว่าจะพัฒนาออกมาเป็นรูปแบบใด สามารถนำเทคโนโลยีดาวเทียมมาใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมการเกษตรเพื่อบอกพิกัดลักษณะทางภูมิศาสตร์และช่วยในการพัฒนาระบบการเกษตรยุคใหม่ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยมีโอกาสเป็นผู้นำในการพัฒนาการเกษตรเข้าสู่คลื่นลูกที่สาม เพราะในทวีปเอเชียยังไม่มีประเทศใดที่เน้นและให้ความสำคัญในเรื่องนี้เหมือนประเทศไทย ถึงเวลาแล้วที่เราต้องเปลี่ยนอุตสาหกรรมการเกษตรจากคลื่นลูกที่หนึ่งมาเป็นลูกที่สองและคลื่นลูกที่สาม แม้จะมีปัจจัยที่ทำให้การพัฒนาชะงักงัน เช่น วิกฤตเศรษฐกิจ แต่การพัฒนาก็ยังสามารถดำเนินต่อไปได้ คนรุ่นใหม่จะมีบทบาทสำคัญในการผลักดันการพัฒนาอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจในคลื่นลูกที่สามต่อไป ประเทศไทยต้องพร้อมที่จะรับความท้าทายจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาและการเติบโตของเทคโนโลยี สิ่งที่เราต้องเผชิญมิใช่มุ่งเฉพาะที่ธุรกิจของเรา แต่ทุกคนต้องมองในภาพรวมเพราะประเทศไทยต้องติดต่อสัมพันธ์กับองค์กรทั้งในและต่างประเทศด้วย

9. ทศวรรษที่กำลังจะมาถึงก็นี้คือ ยุคของอุตสาหกรรมวิทยาศาสตร์ชีวภาพ (Life Science Industry) อย่างแท้จริงภายใต้กระแสเชี่ยวกรากของเทคโนโลยีชีวภาพ ผู้นำรัฐบาลหลังจากได้อ่านหนังสืออนาคตที่ไล่ล่าคุณ (As the Future Catch You) ของ ฮวน เอนริเกซ (Juan Enriquez) ได้มอบหมายให้ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพ ร่วมกับสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำวิธีการและขั้นตอนในการแก้ไขปัญหาด้านเทคโนโลยีชีวภาพ (Road Map to Biotechnology) โดยกำหนดกรอบนโยบายการพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพของประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547-2554 เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายระดับชาติ 6 ด้าน อันประกอบไปด้วย (1) การมุ่งสร้างเศรษฐกิจชีวภาพสมัยใหม่ (2) การสนับสนุนการเป็นครัวของโลก (3) ประชาชนมีสุขภาพอนามัยดีและเป็นศูนย์กลางสุขภาพแห่งเอเชีย (4) รักษาสิ่งแวดล้อมและผลิตพลังงานสะอาด (5) สนับสนุนระบบเศรษฐกิจพอเพียง และ (6) สร้างกำลังคนด้านเทคโนโลยีชีวภาพที่มีคุณภาพ ทั้งนี้โดยวางเป้าหมายที่จะสนับสนุนให้เกิดการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีชีวภาพ มีมูลค่าไม่น้อยกว่า 5,000 ล้านบาท ซึ่งจะทำให้เกิดบริษัทด้านเทคโนโลยีชีวภาพใหม่ จำนวน 100 บริษัท และสร้างรายได้รวม 30,000 ล้านบาท

ภาพอนาคตด้านสังคม

กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในทุกด้าน ไม่เว้นแม้แต่ด้านสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมไทยทุกคนเพราะในอนาคตสังคมไทยจะต้องมี

การเปลี่ยนแปลงอย่างแน่นอนไม่มากก็น้อย ทุกคนจึงต้องตระหนักและพร้อมที่จะปรับตัวให้อยู่ได้ในความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 31-36) ดังนี้

1. สังคมที่มีความเป็นเมืองและเป็นสากลมากขึ้น

เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการคมนาคม รวมทั้งการโยกย้ายแรงงานจากภาคการเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรม และการบริการเพิ่มมากขึ้นส่งผลให้ประชากรในชนบทต่างมุ่งที่จะอพยพโยกย้ายเข้าสู่เขตเมืองมากขึ้น รวมทั้ง การเกิดเมืองใหม่ ๆ ขึ้นมากมายที่ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีต่าง ๆ ได้ส่งผ่านไปถึง สังคมไทยจึงมีแนวโน้มที่จะมีความเป็นเมืองและมีความเป็นสากลมากยิ่งขึ้น รัฐบาลจะต้องวางแผนรับมือการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น มิฉะนั้นแล้วจะเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย เช่น ปัญหาแหล่งชุมชนแออัด ปัญหาสิ่งแวดล้อม การเกิดภาวะปัญหาครอบครัวล่มสลาย ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด เป็นต้น นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ยังก่อให้เกิดเครือข่ายการติดต่อสื่อสารเชื่อมโยงถึงกันได้ทั่วทั้งโลก ส่งผลให้การแพร่วัฒนธรรมและค่านิยมต่าง ๆ จากต่างประเทศสามารถแทรกซึมเข้ามาได้อย่างง่ายดาย จนถูกยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นวัฒนธรรมหรือค่านิยมสากลไปทั่วโลก อาทิ การดื่มโค้ก การแต่งกายด้วยชุดสูท การใส่กางเกงยีนส์ การชมภาพยนตร์ฮอลลีวูด (วิชัย ตันศิริ, 2540, หน้า 78) ซึ่งอาจส่งผลให้วัฒนธรรมในท้องถิ่นหรือเอกลักษณ์ต่าง ๆ ของความเป็นไทยถูกกลืนเลือนหายไปโดยวัฒนธรรมสากลที่ผ่านแทรกซึมเข้ามาโดยคนไทยไม่ทันระวังตัว

2. สังคมที่การติดสินบน (Corruption) กระทำได้ยากขึ้น

ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่งผลให้ข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ที่เคยถูกปิดไว้เป็นความลับนั้นจะถูกเปิดเผยออกมา อีกทั้งการรวมกลุ่มทางการค้าทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลกก็ก่อให้เกิดพลังอำนาจในรูปแบบของ “กติกาสากล” ควบคุมให้การดำเนินนโยบายของประเทศต่าง ๆ เป็นไปด้วยความซื่อสัตย์และโปร่งใส จึงเห็นได้ชัดเจนว่าในระยะต่อไปกระแสโลกจะกดดันให้สังคมไทยต้องเคารพความซื่อสัตย์สุจริต มีความโปร่งใสในการบริหารงานต่าง ๆ ทั้งในภาครัฐและเอกชน รวมทั้งการปฏิรูปการศึกษาน่าจะส่งผลให้ประชาชนไทยในอนาคตมีความรู้มากยิ่งขึ้นในการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ในขณะที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 แม้จะมีจุดอ่อนอยู่บ้าง ก็เอื้อให้มีการสร้างกลไกหลายประการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในการตรวจสอบและควบคุมหน่วยงานของรัฐในการดำเนินงานต่าง ๆ ได้อย่างใกล้ชิดมากขึ้น สังคมไทยในอนาคตน่าจะเป็นสังคมที่การคอรัปชั่นในแวดวงต่าง ๆ จะกระทำได้ยากยิ่งขึ้น แต่ถ้าหากว่ามีการทุจริตคอรัปชั่นก็จะถูกนำมาตีแผ่อย่างที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3. สังคมที่ตระหนักเรื่องสิทธิมนุษยชนมากขึ้น

ในระยะที่ผ่านมาแนวโน้มเรื่องสิทธิมนุษยชนได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการผลักดันจากนานาชาติหรือจากองค์กรเหนือรัฐที่ก่อให้เกิดกระแสการเรียกร้องสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวาง และมีอิทธิพลต่อประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก หลายประเทศในโลกตะวันตกใช้มาตรการทางเศรษฐกิจเข้ากดดัน และแทรกแซงประเทศอื่นให้ยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขด้านสิทธิมนุษยชน การเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชนที่รุนแรงจะช่วยลดบทบาทอำนาจผดุ๊จการทางการเมืองลง ประเทศไทยได้เริ่มตระหนักถึงกระแสเรื่องนี้มากยิ่งขึ้นดังเห็นได้จากภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่มีหลายมาตรามุ่งเน้นการส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน รวมทั้งจากการเกิดกลุ่มเรียกร้องสิทธิมนุษยชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาทำหน้าที่ในการตรวจสอบดูแลและป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชนไม่ว่าจะเป็นในด้านของสิทธิสตรี สิทธิเด็ก สิทธิคนพิการและผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ ในสังคม สิทธิของผู้บริโภคและสิทธิในด้านสุขภาพ เป็นต้น

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การปฏิรูประบบการศึกษาของประเทศไทยได้ส่งผลให้สังคมไทยทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ประชาชนทั่วไปเริ่มที่จะรู้จักและตระหนักในสิทธิและหน้าที่บทบาทของตนเองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยมีแนวโน้มลดลง

4. สังคมที่ให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

เนื่องจากความตระหนักในผลกระทบที่เกิดจากการกำหนดนโยบายในการพัฒนาประเทศที่ขาดความรอบคอบ ขาดความสมดุลโดยให้ความสำคัญต่อภาคอุตสาหกรรมมากเกินไป เน้นความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยในการผลิตและไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อธรรมชาติ จึงก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก่อให้เกิดภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ความแห้งแล้งกันดาร โรคติดต่อร้ายแรงต่าง ๆ รวมทั้งจากการที่ประเทศต่าง ๆ เริ่มเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมกันมากขึ้น โดยมีกลุ่มพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นแกนนำในการรณรงค์ เป็นเหตุให้ประเทศที่กำลังพัฒนาหันมาตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อมมากขึ้น นอกจากนี้ปัญหาสิ่งแวดล้อมยังเป็นประเด็นปัญหาระดับโลกที่ทุกประเทศต้องมีส่วนแก้ไข จึงมีขบวนการรณรงค์ให้มีความรับผิดชอบในการรักษาสิ่งแวดล้อมโลก ทั้งในรูปแบบขององค์กรเอกชนผู้พิทักษ์สิ่งแวดล้อมและการทำอนุสัญญาระดับพหุภาคี โดยประเด็นทางสิ่งแวดล้อมได้ถูกยกขึ้นมาเป็นประเด็นถกเถียงที่สำคัญในการประชุมสุดยอดของโลกหลายต่อหลายครั้ง การเจรจา ในองค์กรการค้าโลกอาจมีการพิจารณาเรื่องสิ่งแวดล้อมกับเรื่องการค้าด้วย ซึ่งอาจมีการใช้ประเด็นทางสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมือหนึ่งในการผูกโยงเข้ากับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจการค้า

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ระหว่างประเทศ ส่งผลให้ประเทศไทยต้องคำนึงถึงเรื่องสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น ในด้านการค้าและการผลิตอุตสาหกรรมจำเป็นต้องปรับตัวให้มีมาตรฐานทางด้านสิ่งแวดล้อมทัดเทียมกับมาตรฐานระดับสากล เพื่อมิให้มีอุปสรรคในการขยายตัวของการส่งออกของประเทศไทย ในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า แนวโน้มของการให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมจะเพิ่มสูงขึ้น โดยแนวโน้มธุรกิจและการลงทุนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมจะเพิ่มมากยิ่งขึ้น เช่น โรงงานแยกขยะ โรงงาน รีไซเคิลขยะ โรงงานบำบัดน้ำเสีย โรงไฟฟ้าพลังงานขยะ ธุรกิจการแยกสิ่งของเหลือใช้ การใช้พลังงานจากธรรมชาติเพื่อรื้อฟื้นสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งจะเป็นแหล่งพลังงานประเภทหนึ่งของคนในสังคมในอนาคต

5. สังคมที่มุ่งสู่การเรียนรู้มากขึ้น

ปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นแรงผลักดันสูงสุดทำให้สังคมและประเทศชาติต้องเปลี่ยนแปลงไปโดยปริยาย เพราะถ้าสังคมไทยไม่ปรับตัวด้านภูมิความรู้ให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก สังคมไทยจะไม่สามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยในอนาคต ยิ่งกว่านั้นเมื่อโลกก้าวเข้าสู่ยุคของสังคมฐานความรู้ที่ความรู้จะเป็นอำนาจและเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีขั้นสูง ซึ่งจะเป็นข้อได้เปรียบทางการแข่งขันของประเทศนั้น ๆ ซึ่งในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ “ความรู้” เป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย ไม่ถูกปิดกั้น ความรู้ของซีกโลกหนึ่งกับอีกซีกโลกหนึ่งสามารถที่จะเชื่อมต่อถึงกันได้อย่างไร้พรมแดน และมีการต่อยอดทางความรู้นั้นไปอย่างไม่มีวันจบสิ้น รวมทั้งจากนโยบายของรัฐในการปฏิรูปการศึกษา ล้วนแต่เป็นปัจจัยที่เอื้อให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น หากสังคมใดที่ไม่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ สังคมนั้นย่อมจะกลายเป็นสังคมที่ล้าหลังและพ่ายแพ้ไปในที่สุด คนในสังคมไทยต้องพยายามปรับตัวศึกษาเรียนรู้เทคโนโลยี และทักษะใหม่ตลอดเวลา เพราะสังคมยุคหน้าเป็นสังคมที่ต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต และต้องรู้กว้าง รู้รอบ และรู้ลึก เนื่องจากนายจ้างจะเน้นระบบการจ้างบุคลากรอเนกประสงค์ที่สามารถทำหลายสิ่งหลายอย่างได้ในเวลาเดียวกัน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 31-36)

6. สังคมไทยเป็นสังคมเปิด (Open Society)

สังคมไทยเป็นสังคมเปิด จึงเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์อย่างเต็มที่ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลก มีความเป็นสากลแต่ก็ มีความหลากหลายซับซ้อน แตกต่างกันมากทั้งทางด้านความเป็นเมือง ชนบท มีช่องว่างทางโอกาสด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา รายได้ การได้รับสินเชื่อ เป็นต้น สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมข้อมูลข่าวสารยุคใหม่โดยส่วนที่ก้าวหน้าที่สุด เช่น สังคมเมือง ภาคเอกชนและกลุ่มผู้มีรายได้ระดับสูง ชนชั้นกลาง เป็นต้น เป็นฝ่ายที่ได้รับผลประโยชน์

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

มากที่สุด ในขณะที่ส่วนที่ด้อยโอกาสยังเสียเปรียบอยู่เช่นเดิม มีเครือข่ายการสื่อสารโทรคมนาคมเชื่อมโยงกันมากขึ้น แรงงานได้รับรู้ถึงแหล่งประกอบอาชีพนอกประเทศมากขึ้น ทำให้มีการอพยพย้ายถิ่นมากขึ้น มีการเพิ่มขึ้นของประชากร มีการขยายตัวของเมืองใหญ่มากขึ้น ในขณะที่ชนบทยังคงเป็นภาคเกษตรกรรมที่มีแรงงานภาคเกษตรกรรมหนาแน่น ผลผลิตต่อไร่ยังต่ำ (ถิรพัฒน์ วิลัยทอง และชัยอนันต์ สมุทรวณิช, 2547, หน้า 12-14, 17)

ภาพอนาคตด้านการเมือง

แม้ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2475 แต่ตลอดระยะเวลา 74 ปีหลังจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ประเทศไทยยังไม่เคยมีการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงเลยเพราะประชาธิปไตยแบบไทย ๆ เน้นแต่เพียงรูปแบบหรือกระพี้ ไม่ได้เน้นแก่นแท้หรือเนื้อหาสาระซึ่งเป็นอุดมการณ์ของประชาธิปไตยเลย ทำให้การเมืองไทยในอนาคตยังคงภาพแห่งความอัปลักษณ์ในบางด้าน แต่ก็มีแนวโน้มที่จะดีขึ้นในบางด้าน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 37-42) ดังนี้

1. การเมืองไทยอยู่ใต้อิทธิพลการจัดระเบียบโลกใหม่ด้านการค้า

ภายหลังการล่มสลายของประเทศคอมมิวนิสต์ในยุโรป "ระเบียบโลกใหม่" ซึ่งมีมิติที่มากมายหลากหลาย เช่น สิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย การกระจายอำนาจ การปกครองที่ดี การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ความโปร่งใส การลดกำลังทหาร และการลดอาวุธ การรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น มาตรฐานชุดดังกล่าวมักถูกหยิบยกขึ้นมาผูกโยงกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจการค้า เพื่อสร้างแรงกดดันให้ประเทศสมาชิกและประชาคมโลกต้องยินยอมปฏิบัติตามโดยดุษฎี การต่อรองในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอนาคตจะมิได้ใช้กำลังทางทหารเป็นเครื่องมือหลักในการจัดระเบียบโลก แต่จะใช้กติการะหว่างประเทศและชุดมาตรฐานของคุณค่าเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐ รัฐประชาชาติใดที่ละเมิดชุดมาตรฐานเหล่านี้ จะถูกกระแสกดดันและถูกมติลงโทษจากนานาประเทศผ่านองค์กรเหนือรัฐบีบให้ต้องปรับตัวปฏิบัติตาม ดังกรณีที่อิรักเข้ารุกรานคูเวตจนถูกมติลงโทษจากสหประชาชาติ กรณีของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในโคโซโวที่ประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนถูกหยิบขึ้นมาใช้เป็นข้ออ้างในการใช้กำลังทหารเข้าจัดการหรือการละเมิดสิทธิมนุษยชนในติมอร์ตะวันออกที่องค์กรเหนือรัฐอย่างสหประชาชาติ (United Nation: UN) จำเป็นต้องยื่นมือเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในประเทศอินโดนีเซีย ยิ่งกว่านั้นระเบียบโลกเหล่านี้ยังพร้อมที่จะแทรกตัวลงมามีอิทธิพลในการจัดระเบียบภายในประเทศด้วย ดังกรณีของประเทศไทยที่มีมาตรฐานเรื่องสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจและความโปร่งใส ได้แทรกตัวไหลจากระดับโลกลงมาหยั่งรากอยู่ใน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ทำให้รัฐบาลไทยไม่สามารถใช้อำนาจแบบเผด็จการที่เป็นปฏิปักษ์ต่อระเบียบโลกใหม่อีกต่อไป แต่ต้องคำนึงถึงข้อตกลงต่าง ๆ ที่ใช้เป็นมาตรฐานในระเบียบโลกใหม่เป็นแนวทางปฏิบัติ

2. การเมืองที่เป็นประชาธิปไตยสูงขึ้น

เนื่องจากกระแสการพัฒนาประชาธิปไตย ได้เคลื่อนตัวมาสู่ประเทศไทยพร้อมกับระเบียบโลกใหม่ และสารสนเทศที่ถูกเผยแพร่กระจายออกไป ยิ่งเมื่อโลกคอมมิวนิสต์ในยุโรปล่มสลายและค่ายคอมมิวนิสต์ในเอเชียค่อย ๆ ปรับระบบเศรษฐกิจไปสู่ระบบตลาดมากขึ้น ทำให้การแบ่งขั้วทางการเมือง 2 ขั้ว (Bipolarity) ระหว่างค่ายคอมมิวนิสต์และค่ายประชาธิปไตยสิ้นสุดลง การเมืองโลกตกอยู่ภายใต้กระแสประชาธิปไตย แนวคิดเสรีประชาธิปไตยกลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ครองอำนาจนำในโลก ประชาธิปไตยกลายเป็นบรรทัดฐานเดียวของระบอบการเมือง โดยมีประเทศเสรีประชาธิปไตยตะวันตกเป็นแกนนำการเผยแพร่อุดมการณ์นี้ ประเทศไทยซึ่งมีรูปแบบการปกครองประชาธิปไตยเพียงเปลือกนอก จะถูกกดดันจากสังคมโลกให้เปลี่ยนแปลงปรับตัวสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงเพื่อผลประโยชน์ในการจัดระเบียบโลกใหม่ทั้งทางด้านเศรษฐกิจการค้าและการเมือง ดังที่ประเทศมหาอำนาจ เช่น สหรัฐอเมริกา และยุโรปมักนำมาใช้เป็นประเด็นในการประณามประเทศในแถบอาเซียนที่เห็นว่าเป็นเผด็จการ ในบริบทของประเทศไทย การปฏิรูปการเมืองผ่านการร่างรัฐธรรมนูญเป็นสิ่งสะท้อนสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกระแสการพัฒนาไปสู่ประชาธิปไตย เราได้เห็นการพยายามก่อตั้งสถาบันทางสังคมใหม่ ๆ ขึ้นตามรัฐธรรมนูญ เพื่อเข้ามาทำหน้าที่ปกป้องสิทธิและเสรีภาพ พร้อมรับประกันความเสมอภาคของปัจเจกบุคคล การพยายามปฏิรูปโครงสร้างและสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ให้เป็นประชาธิปไตยตามมาตรฐานของโลกตะวันตกการเรียกร้องการพัฒนาประชาธิปไตยจะยิ่งทวีมากขึ้น เพราะยิ่งเราเปิดประเทศออก ประชาชนในประเทศก็สามารถเข้าถึงการศึกษา ข้อมูลข่าวสาร และค่านิยมประชาธิปไตยตะวันตกที่แฝงมากับสื่อสารสนเทศต่าง ๆ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่จะตามมา นอกจากนี้เศรษฐกิจการค้าเสรีตามกระแสโลกาภิวัตน์ยังคงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญมากและมีผลต่อการสนับสนุนให้กระแสพัฒนาสู่ความเป็นประชาธิปไตยขยายตัวขึ้นในประเทศไทย เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศไทยอยู่ในกลุ่มการค้าทั้งระดับภูมิภาคและระดับโลกที่เน้นการเปิดการค้าเสรี ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพึ่งพาการค้าการลงทุนจากต่างประเทศ ทำให้ประเทศไทยจำต้องรับเงื่อนไขและกฎระเบียบต่าง ๆ ที่ถูกกำหนดขึ้นจากกลุ่มประเทศมหาอำนาจให้เราต้องมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นด้วย เช่น กลไกการทำงานของรัฐจะต้องมีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ รัฐบาลจะต้องมีความเป็นประชาธิปไตยมีการควบคุม

รัฐบาล ด้วยเงื่อนไขทางด้านสิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม และทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อแลกกับผลประโยชน์ทางการค้า เป็นต้น

3. การเมืองที่โปร่งใสมากขึ้น

เนื่องจากอิทธิพลการค้าเสรีทำให้ประเทศไทยต้องพึ่งพาการลงทุนจากต่างประเทศ ประเทศไทยจึงถูกกดดันให้ต้องแก้ไขปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการคอรัปชั่นในหมู่นักการเมืองและในระบบราชการ เพราะการคอรัปชั่นจะไปเพิ่มต้นทุนการดำเนินการของธุรกิจ ทำให้นักลงทุนไม่กล้าเข้ามาลงทุน ปัญหาการคอรัปชั่นจะถูกนำมาผูกโยงกับเงื่อนไขทางการค้าการลงทุน และเป็นสิ่งที่ประเทศคู่ค้าในเวทีเศรษฐกิจระหว่างประเทศให้ความสนใจ ประเทศไทยจำเป็นต้องปรับปรุงในเรื่องนี้ นอกจากปัจจัยทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศแล้ว ปัจจัยเรื่องเทคโนโลยียังมีส่วนทำให้สื่อมวลชนและองค์กรประชาชนสามารถเข้าไปตรวจสอบการทำงานและขุดคุ้ยเปิดโปงการทุจริตคอรัปชั่นของบรรดานักการเมืองได้มากขึ้น ขณะเดียวกันข้อกฎหมายจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญบางส่วนก็เอื้อให้ประชาชนมีสิทธิเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของทางราชการ ประชาชนมีสิทธิขอคำชี้แจงจากราชการก่อนที่รัฐจะลงมือดำเนินโครงการใด ๆ อันจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน การห้ามนักการเมืองมีหุ้นส่วนในหน่วยงานเอกชนใด ๆ การจัดตั้งองค์กรอิสระเพื่อทำการตรวจสอบบัญชีทรัพย์สินและหนี้สินของนักการเมือง และผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงในราชการ เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้จะทำให้การทุจริตกระทำได้ยากลำบากขึ้น มีต้นทุนที่ต้องเสียมากขึ้นจึงอาจเป็นสาเหตุให้การเมืองในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะดำเนินการโดยโปร่งใสยิ่งขึ้น

4. การเมืองไทยจะยังถูกยึดกุมด้วยแกนอำนาจแกนเล็ก ๆ ในพรรคการเมืองที่มีบทบาทในการเลือกตั้งและในสภาผู้แทนราษฎร โดยแกนอำนาจในแต่ละพรรค และกติกาประชาธิปไตยดำเนินการแสวงหาผลประโยชน์กับระบบเศรษฐกิจระดับชาติและนานาชาติโดยเน้นการแสวงหาผลประโยชน์ที่พยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งซึ่งกันและกัน

5. แกนอำนาจจะต้องอาศัย "กติกา" ของประชาธิปไตยแบบจักรกลดำเนินการรักษาพื้นที่ทางการเมืองซึ่งเน้นกระบวนการเลือกตั้งว่าเป็นช่องทางแห่งความชอบธรรมช่องทางเดียวไว้อย่างเหนียวแน่น โดยจะเริ่มจำกัดและลดอิทธิพลของสถาบันที่เคยมีพลังอำนาจทางการเมือง เช่น กองทัพ นักศึกษา และองค์กรประชาชน และจะแสวงหาพันธมิตรทางธุรกิจมากขึ้นทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ แกนอำนาจในแต่ละพรรคจะเร่งสร้างพันธมิตรทางธุรกิจโดยเฉพาะธุรกิจที่ต้องอาศัยสัมปทาน ใบอนุญาต พันธมิตรนี้จะเกิดขึ้นเป็นหย่อม ๆ ทั่วอาณาบริเวณของระบบราชการตามการควบคุมของกรมในกระทรวงต่าง ๆ ทำให้การเมืองไทยแปรสภาพจากลักษณะการ "กินเมือง" ในสมัยโบราณมาเป็น "กินกรม" พรรคการเมืองจึงพยายามที่จะรักษา

ระบบการเลือกตั้งปัจจุบันไว้ไม่ยอมปฏิรูประบบการเมือง เพราะการปฏิรูประบบการเมืองนั้นจะทำให้พรรคการเมืองไม่สามารถใช้อำนาจได้อย่างเต็มที่

6. การเมืองไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับข้าราชการ โดยที่ข้าราชการสยบยอมอยู่ภายใต้อำนาจของพรรคการเมืองมากขึ้น เพราะข้าราชการต่างตระหนักดีว่าระบบนี้จะคงอยู่ต่อไปอีกนาน โอกาสที่ทหารจะทำการปฏิวัติรัฐประหารนั้นคงน้อยลง ยกเว้นว่ามีเงื่อนไขที่จำเป็นอย่างยิ่งยวดเพราะตระหนักว่าการกระทำดังกล่าวส่งผลเสียหายโดยตรงต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์นั้นจะเป็นแบบสามเส้า คือ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างนักธุรกิจ ข้าราชการและนักการเมือง โดยนักการเมืองกลายเป็นศูนย์รวมอำนาจแทนที่จะเป็นข้าราชาการ กลุ่มธุรกิจกำลังร่วมมือกับนักการเมืองจัดความสัมพันธ์ใหม่กับข้าราชการ และกลุ่มธุรกิจบางกลุ่มกำลังเข้าไปเป็นผู้ร่วมทุนกับอำนาจพรรคการเมืองแต่ละพรรค อีกทั้งพัฒนาบทบาทของตนเองเป็นนักการเมืองโดยตรงด้วย

7. การเมืองไทยในระบบเลือกตั้งแบบปัจจุบันจัดเป็นเทคโนโลยีทางสังคมของเหล่านักเลือกตั้งที่มีประสบการณ์และทักษะ ซึ่งคนกลุ่มอื่นไม่มีหรือมีน้อยกว่า นักเลือกตั้งจำนวนไม่เกิน 3,000 คนทั่วประเทศ อาศัยทักษะในการจัดการเลือกตั้งเข้าสู่อำนาจทางการเมือง ทำให้ "คนหน้าใหม่" ซึ่งอาจเป็นมหาเศรษฐีมีเงิน มีอำนาจทางธุรกิจ เศรษฐกิจ ต้องอยู่ในภาวะพึ่งพาทักษะทางการเมือง และนักเลือกตั้งก็จะอาศัยทักษะนี้ข่มขู่บุคลากรใหม่ ๆ ที่จะเข้าสู่ระบบการเมืองให้สยบยอมทางวัฒนธรรม (ทางการเมือง) ซึ่งพวกเขากำลังช่วยกันสร้างมายาคติทางการเมืองขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น กรณี "คนนอก" ที่ร่วมในคณะรัฐบาลโดยไม่ได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

8. ฐานของการขึ้นสู่อำนาจและการรักษาอำนาจการเมืองไทยจะมีลักษณะภูมิภาคนิยมมากขึ้น แต่จะมีลักษณะแบ่งกันกินกรม แสวงหาผลประโยชน์เพื่อไปรักษาฐานอำนาจ ดังนั้นการเมืองไทยจึงจะเสื่อมทรามเพราะใช้กลยุทธ์ทุกอย่างเพื่อให้ประชาชนระดับล่างเป็นฐานเสียงเพื่อให้ชนะเลือกตั้ง แต่เมื่อขึ้นสู่อำนาจแล้วความสัมพันธ์กับประชาชนในพื้นที่จังหวัดก็เป็นอันยุติลง ส่วนเม็ดเงินงบประมาณตลอดจนผลประโยชน์ที่ได้จากการกินกรมจะเกี่ยวพันกับการเมืองอีกระดับหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านหรือประชาชนระดับล่างผู้เป็นเจ้าของคะแนนเสียงไม่มีอิทธิพลในการให้คุณให้โทษแก่นักการเมืองแล้ว วงจรอุบาทว์นี้หากดำเนินไปโดยไม่มีการแก้ไขจะก่อให้เกิดกลียุคและการกลับคืนมาของสถานการณ์ความขัดแย้งรุนแรงในสังคมทั้งระดับเมืองและชนบท ดังที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ไทย

9. การเมืองไทยยังคงเป็นการเมืองที่ขาดวัฒนธรรมทางอำนาจ และยังไม่มีแนวคิดหรืออุดมการณ์ให้กับวัฒนธรรมทางอำนาจ นักการเมืองจึงไม่มีหลักการ ไม่มีจิตสำนึกที่สูงส่งพอที่จะ

ควบคุมพฤติกรรมทางอำนาจ การรักษาอำนาจจึงเป็นไปอย่างขาดความละอาย การเมืองไทยจึงเป็นการเมืองของความบ้าคลั่ง กักขฬะทางอำนาจ ไม่รู้จักความละอาย ดื้อด้าน และจะมีการปฏิเสธความรับผิดชอบต่อสาธารณชนมากขึ้น ด้วยเหตุนี้เอง การเมืองจึงไม่สามารถจะปฏิรูปตนเองจากภายในได้ จะต้องมีการกดดันจากภายนอกโดยเฉพาะทางสื่อมวลชน และองค์กรเอกชน องค์กรประชาชนมากขึ้นเป็นลำดับ

10. การเมืองขาดพลังทางนโยบายไม่ว่าจะเป็นระดับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติที่ใหญ่สุดหรือนโยบายหลัก นโยบายย่อยที่จะก่อให้เกิดการแก้ปัญหาของแต่ละส่วนย่อยอันหลากหลายของสังคมได้ สิ่งที่คิดว่า "ใหม่" เช่น การเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาก็มิใช่ความใหม่ที่มีมาตรการรองรับในการก่อให้เกิดความเป็นจริงในทางปฏิบัติบทพิสูจน์จึงไม่ได้อยู่ที่แผนพัฒนาที่ "สมบูรณ์" ขึ้น แต่หากอยู่ที่การดำเนินการตามแผนซึ่งเกี่ยวพันกับระบบการเมืองและระบบราชการโดยตรง

11. การเมืองไทยมีสภาพเหมือนกับการมีก๊กหลายก๊กเหมือนครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาแต่จะต่างกันก็ตรงที่สมัยกรุงแตกนั้น ก๊กแต่ละก๊กไม่สามารถคงอำนาจอยู่ได้ในระยะยาวก็ต้องสลายไป แต่การพัฒนาก๊กหรือแก๊งอำนาจในระบบการเมืองปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะคงตัว และผนึกกำลังได้ในระยะยาวนานต่อไปควบคู่ไปกับลักษณะของระบบการเลือกตั้งระบบพรรคการเมือง และระบบสภาผู้แทนราษฎรอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยที่แก๊งหรือก๊กอำนาจแต่ละก๊กจะแบ่งสันปันส่วนอาณาบริเวณที่จะหาผลประโยชน์กัน และหากหลีกเลี่ยงได้ก็จะไม่กระทบกระทั่งกัน ก๊กและแก๊งเหล่านี้จะกลายเป็นรูปลักษณ์ของการเมืองไทยในอนาคตซึ่งมีลักษณะล้าหลังกว่าฝักฝ่าย (Factions) ในระบบการเมืองอื่น เช่น ต่างจากระบบฝักฝ่ายในญี่ปุ่น (ซึ่งกำลังสลายตัวอย่างรวดเร็ว) เพราะแก๊งอำนาจในการเมืองไทยต่างมีวิธีหากินแบบดั้งเดิมล้าหลัง เช่น หากินกับทรัพยากรธรรมชาติ หากินกับของเถื่อน (น้ำมัน บุหรี่ เหล้า) บ่อน ซ่อง แหล่งบันเทิง และยาเสพติด เป็นต้น แก๊งอำนาจที่เข้าคุมกิจการของกรมที่มีการพัฒนาด้านเทคโนโลยี เช่น การสื่อสารโทรคมนาคม ก็จะมีวิธีพลิกแพลงหาผลประโยชน์อีกรูปแบบหนึ่ง ส่วนที่คุมรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ก็กลายเป็นส่วนควบของกระบวนการกินกรมไปในที่สุด

12. การเมืองไทยจะสามารถควบคุมแหล่งอำนาจเดิม คือ ระบบราชการได้และสามารถผนวกอำนาจทางธุรกิจเข้ามาไว้ให้เป็นส่วนเอื้อประโยชน์ต่อพรรคการเมืองได้ แต่จะไม่สามารถทำให้สังคมไทยซึ่งเป็นสังคมเปิดมาเป็นเวลานานอย่างต่อเนื่องกลายเป็นสังคมปิดได้ ดังนั้นแรงต้านพลังทางการเมืองที่มีน้ำหนักมากที่สุดจึงจะอยู่ในส่วนของสังคมเกี่ยวกับการสื่อสารโทรคมนาคม ซึ่งนับวันจะมีขอบเขตที่เสรีมากขึ้นและเรียกร้องให้รัฐเปิดเสรีการสื่อสารโทรคมนาคมอย่างกว้างขวาง ดังนั้นการเมืองในรูปลักษณ์ของการสื่อสารจะเป็นลักษณะเด่นของสังคมไทยไปอีกนาน และจะเป็น

พลังเดียวที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ถิรพัฒน์ วิลัยทอง และชัยอนันต์ สมุทรวณิช, 2547, หน้า 45-50)

ภาพอนาคตด้านเทคโนโลยี

ห้วงศตวรรษที่ 21 นี้ ถือได้ว่าเป็นห้วงเวลาสู่อนาคตที่สำคัญที่สุดของประเทศไทยหากยอมรับว่าความแข็งแกร่งทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คือ ปัจจัยหนึ่งในสามที่มีผลต่อการอยู่ดีมีสุขของประชาชนชาวไทยโดยรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่า จุดหักเห (Turning Point) ของสังคมไทยจะเกิดขึ้นในห้วงเวลาดังกล่าวนี้ โดยที่สถานภาพทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศจะเป็นตัวแปรหลัก (Parameter) ที่กำหนดทิศทางว่าสังคมไทยในอนาคตจะเป็นสังคมของผู้รู้ (Learnt Society) (ถิรพัฒน์ วิลัยทอง และชัยอนันต์ สมุทรวณิช, 2547, หน้า 83-138)

1. เทคโนโลยีพื้นฐานในระหว่างปี พ.ศ. 2549-2553 จะเป็นยุคของสังคมวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง เพราะตลอดระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ความรู้ทางวิทยาศาสตร์พื้นฐานที่ได้พอกพูนขึ้นทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกา กลุ่มประเทศในยุโรปตะวันตกและบางกลุ่มประเทศในเอเชียซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันจึงมีฐานะความเป็นอยู่และบทบาทโดดเด่นในสังคมโลกแตกต่างไปจากประเทศที่ด้อยโอกาสอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ ฐานการผลิตสินค้าที่ต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติ พลังงานอย่างมหาศาลและแรงงานมากจะถูกโยกย้ายออกจากประเทศเหล่านี้ไปยังประเทศด้อยพัฒนาจนหมดสิ้น จะมีอยู่ก็แต่เฉพาะหน่วยวิจัยและพัฒนา หน่วยพัฒนาต้นแบบและอุตสาหกรรมระดับซุปเปอร์เทคโนโลยี (Super-Advanced Technology) เท่านั้นที่จะดำรงอยู่และเฟื่องฟูในกลุ่มมหานครต่าง ๆ ในห้วงเวลานี้ ประเทศไทยควรจะได้พัฒนาขีดความสามารถด้านวิทยาศาสตร์ถึงระดับหนึ่งที่จะทำการศึกษาวิจัยในระดับลึกได้ โดยอาศัยความรู้ทางด้านเครื่องมือวิทยาศาสตร์ชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องเร่งอนุภาคและเครื่องแยกปรมาณูชนิดใช้แม่เหล็กเร่งอิเล็กตรอน (Synchrotron) การวิจัยและพัฒนาไมโครเมคคานิกส์ และไมโครเซนเซอร์ก็สามารถทำได้อย่างจริงจัง การนำหุ่นยนต์มาใช้ในอุตสาหกรรมชนิดต่าง ๆ จะเป็นไปอย่างแพร่หลาย รวมทั้ง การนำหุ่นยนต์มาใช้ในสำนักงานและบ้านเรือน การวิจัยและพัฒนาแม่เหล็กที่ทำจากตัวนำยิ่งยวดอุณหภูมิสูงจะสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้ง การนำซุปเปอร์คอมพิวเตอร์ (Supercomputer) มาใช้เป็นคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล (Personal Computer) ซึ่งจะเป็นเครื่องมือประจำห้องปฏิบัติการในการออกแบบจำลองและเพื่อพยากรณ์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ก็จะสามารถดำเนินการได้ในลักษณะของงานประจำ ความพร้อมทางด้านเทคโนโลยีพื้นฐานดังกล่าวนี้ จะเป็นตัวกระตุ้นที่จะทำให้การพัฒนาในกลุ่มเทคโนโลยีอื่น ๆ มีความเป็นไปได้และเห็นผลสัมฤทธิ์ในห้วงเวลาที่กำหนด

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

2. เทคโนโลยีชีวภาพการแพทย์ ในช่วงระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2549-2553 เทคโนโลยีเกี่ยวกับการรักษาโรคเอดส์ด้วยวัคซีนและยาคงจะก้าวหน้ามากที่สุด ติดตามด้วยการสกัดและใช้ยาสมุนไพร ซึ่งคงจะมีความเป็นไปได้สูงด้วย เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าขึ้นรองลงไปก็เป็นการเปลี่ยนอวัยวะต่าง ๆ ก็คงจะก้าวหน้าไปมากในช่วงเวลานี้ รวมทั้งการรักษาโรคมะเร็งด้วยวิธีชีวสารรักษา (Biotherapy) และรังสีรักษาชนิดไอออนและนิวตรอน ในขณะเดียวกันการรักษามะเร็ง และโรคทางพันธุกรรมด้วยยีนส์ ก็จะมีมากขึ้นอย่างแพร่หลาย

3. เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ สารสนเทศ ดาวเทียม

3.1 กลุ่มเทคโนโลยี ระบบสื่อสารคมนาคม ในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2549-2553 ประเทศไทยควรมีโอกาสที่จะเป็นศูนย์กลางการวิจัยและพัฒนาดาวเทียมขนาดเล็กของภูมิภาคนี้ ใยแก้วนำแสงชนิดใหม่จะมีราคาถูกลง และใช้กับระบบเครือข่ายทุกชนิดในประเทศ ในขณะที่เครื่องมือสลับแสง (Optical Switches) จะมีการนำมาใช้อย่างแพร่หลาย อุปกรณ์และระบบเครือข่ายจะถูกปรับเปลี่ยนจนถึงการต่อประสาน (Interface) เข้ากับเครื่องคอมพิวเตอร์ การใช้หน่วยเก็บข้อมูลเชิงแสง (Optical Data Storage) จะเป็นไปอย่างกว้างขวาง การวิจัยเพื่อเพิ่มความจุข้อมูลในเนื้อที่จำกัดจะมีการแข่งขันกันอย่างสูง การนำเทคนิคเชิงแสง (Optical Technique) เพื่อพัฒนาเครือข่ายกลาง (Neural Network) มีความเป็นไปได้สูง เทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์และสารสนเทศน่าจะมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาประเทศและมีการใช้แพร่หลาย ได้แก่ ภาวะถ่ายโอนแบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous Transfer Mode: ATM) จะมีความเร็วสูงขึ้นบนสายใยแก้วนำแสงชนิดใหม่ รูปแบบคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Computer Assisted Instruction: CAI) จะอยู่ในรูปสื่อประสมเต็มรูปแบบ (Full Multimedia) และเรียกหาได้อย่างคล่องตัวทั่วโลกการศึกษาทางไกล (Virtual Education) จะเกิดขึ้นทั่วโลก การแปลภาษาด้วยคอมพิวเตอร์เพื่อส่งผ่านข้อมูลในระบบเครือข่ายความเร็วสูงจะมีการพัฒนาในพื้นที่สามารถนำไปใช้งานอย่างกว้างขวาง ผู้ใช้สามารถใช้ภาษาไทยตอบโต้กับภาษาต่าง ๆ ได้ ในห้วงเวลานี้ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรควรจะหมดไป เทคโนโลยีระบบข้อมูลเชิงพื้นที่ (Geographic Information System: GIS) การวิเคราะห์ข้อมูลระยะไกล (Remote Sensing Analysis: RSA) สามารถนำไปใช้งานได้แบบปกติ และประเทศไทยควรจะอยู่ในระดับที่นำเทคโนโลยีเหล่านี้ไปใช้ในโครงการนอกประเทศโดยเฉพาะในอินโดจีน เมียนมาร์ และประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ด้วย

3.2 เทคโนโลยีพลังงาน ยานยนต์ และสิ่งแวดล้อม ในช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2549-2553 จะเกิดปัญหาการขนส่งระหว่างเมืองหลัก การคมนาคมโดยรถไฟฟ้าความเร็วสูงจะเป็นวิธีหนึ่งที่จะแก้ไขปัญหาการจราจรนี้ แต่เทคโนโลยีนี้เป็นเรื่องใหม่ประกอบกับประเทศไทยยัง

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ขาดแคลนบุคลากร ขาดเครื่องมือและเงินทุนในการทำวิจัยและพัฒนาตลอดจนขาดองค์การที่จะทำการวางแผนเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีดังกล่าว คนไทยจะหันมาใช้ยานยนต์ไฟฟ้ามากขึ้นเพราะแบตเตอรี่ ที่จะใช้กับยานยนต์ไฟฟ้าจะมีราคาถูกลงมาก ส่วนเทคโนโลยีการผลิตไฟฟ้าแบบการแบ่งแยกนิวเคลียส (Nuclear Fusion) จะยังไม่สามารถนำมาใช้ในเชิงพาณิชย์ได้จนกระทั่งประมาณ ปี พ.ศ. 2583 เป็นอย่างเร็ว ดังนั้นในห้วงเวลา 30 ปีจากต้นศตวรรษหน้า ประเทศไทยจำเป็นต้องมีแหล่งพลังงานระดับใหญ่เพื่อที่จะรองรับความต้องการพลังงานไฟฟ้า ซึ่งพลังงานแบบการแบ่งแยกนิวเคลียสจะเป็นตัวเลือกที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นประเทศไทยจำเป็นต้องลงทุนสร้างองค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนิวเคลียร์ เพื่อให้เราสามารถพึ่งตนเองได้สามารถในการออกแบบกำหนดรายละเอียดทางด้านเทคนิคและควบคุมการก่อสร้างและทดสอบเตาปฏิกรณ์อย่างครบวงจร ขบวนการนี้ต้องใช้เวลาไม่ต่ำกว่าสิบปี ห้วงเวลานี้จะเป็นช่วงที่ใช้ในการเริ่มก่อสร้างเตาปฏิกรณ์นิวเคลียร์เพื่อผลิตไฟฟ้าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 เป็นต้นไป และเป็นที่คาดกันว่าประเทศญี่ปุ่นจะสามารถพัฒนาขบวนการกำจัดกากเชื้อเพลิงนิวเคลียร์ โดยการยิงนิวตรอนเปลี่ยนธาตุกัมมันตรังสีที่มีครึ่งอายุยาวให้เป็นธาตุเสถียร หรือมีอายุสั้นลงได้สำเร็จในห้วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2553-2563 ซึ่งจะทำให้การสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ในประเทศได้รับการยอมรับมากขึ้น การเรียนรู้เพื่อถ่ายโอนเทคโนโลยีการสลายกากเชื้อเพลิงนิวเคลียร์คงจะเริ่มในช่วงเวลานี้

สรุปแล้ว เทคโนโลยีในช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2549-2553 ได้แก่ เครื่องแยกปรมาณูชนิดใช้แม่เหล็กเร่งอิเล็กตรอน (Synchrotron) เครื่องกลขนาดเล็ก (Micromechanics) หุ่นยนต์ การพัฒนาเครื่องรับรู้ชีวภาพ (Biosensors) การวิเคราะห์สารต่าง ๆ การออกแบบโครงสร้างยาโดยอาศัยความรู้ทางโครงสร้างของวัตถุต่อต้านเชื้อโรคในร่างกาย (Antibody) วิศวกรรมโปรตีน การผลิตเซรามิค (Ceramic) โครงสร้างโดยไม่เผา การผลิตชิ้นส่วนยานยนต์ประเภทโลหะเบา สารตัวนำยิ่งยวดอุณหภูมิสูง หน่วยเก็บข้อมูลเชิงแสง (Optical Data Storage) ภาวะถ่ายโอนแบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous Transfer Mode: ATM) อิเล็กทรอนิกส์ที่ขับเคลื่อนมาจากพลังงานในระดับอะตอม (Nano Eelectronics) เซลล์เชื้อเพลิง ยานยนต์ ไฟฟ้าและเทคโนโลยีพลังงานนิวเคลียร์ เป็นต้น

4. สังคมสารสนเทศ จะเกิดขึ้นในแต่ละหน่วยของสังคม ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานรัฐ ภาคธุรกิจ และองค์กรต่าง ๆ ปัจจุบันไม่เพียงแต่องค์กรเอกชนที่มีขนาดใหญ่ที่ให้ความสำคัญกับการลงทุนในด้านระบบสื่อสารข้อมูลคอมพิวเตอร์ องค์กรเล็ก ๆ อย่างวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprises: SMEs) ก็มีการลงทุนในด้านนี้มากขึ้น เนื่องจากค่าบริการที่ถูกลง และปัจจุบันก็มีบริการที่ทำออกมาเพื่อธุรกิจขนาดกลางถึงขนาดย่อม เช่น การแปลงสัญญาณแอนะล็อก (Analog to Digital Converter: ADC) ก็มีบริการเครือข่ายส่วนตัว

เสมือนจริง (Virtual Private Network: VPNet) การเชื่อมโยงอินเทอร์เน็ตกับเครือข่ายระดับองค์การ (Inter-Intra Link) และเทคโนโลยีการสื่อสารข้อมูลความเร็วสูงบนข่ายสายทองแดงหรือคู่สายโทรศัพท์ (Asymmetric Digital Subscriber Line: ADSL) ซึ่งเป็นบริการเทคโนโลยีการสื่อสารข้อมูลความเร็วสูงบนข่ายสายทองแดงหรือคู่สายโทรศัพท์สำหรับกลุ่มองค์การ ที่มีความต้องการใช้งานอินเทอร์เน็ตและเชื่อมโยงข้อมูล แต่ไม่ได้มีจำนวนมากจนต้องใช้สายเช่าสัญญาณอินเทอร์เน็ต (Leased Line) เป็นต้น

5. หน่วยงานราชการจะลงทุนด้านไอทีมากขึ้นเป็นเท่าตัว สืบเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เกือบทุกกระทรวงมีการขยับขยายลงทุนด้านเครือข่าย เช่น โครงการพลเมืองอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Citizen: E-Citizen) หวยออนไลน์ เป็นต้น

6. งานสร้างสรรค์ภาพเคลื่อนไหวบนคอมพิวเตอร์ (Animation) รวมไปถึงการทำระบบข้อมูลการเล่นเกมบนคอมพิวเตอร์ หรือสื่อประสม (Multimedia) ต่าง ๆ ด้วยเพราะสิ่งเหล่านี้ก็หนีไม่พ้นการใช้วิธีการของการสร้างสรรค์ภาพเคลื่อนไหวบนคอมพิวเตอร์ จะมีโอกาสเติบโตมาก และประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะเป็นฐานการผลิตที่น่าสนใจด้วยหลายปัจจัย เช่น ค่าแรงงานถูก ประกอบกับชาวต่างชาติส่วนใหญ่ชอบนิสัยคนไทยที่เป็นมิตรและใจดี

7. ตลาดส่วนชุดคำสั่ง (Software) ของไทย จะเกิดการเปลี่ยนแปลง รัฐบาลโดยกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Ministry of Information and Communication Technology) ตั้งสำนักงานส่งเสริมอุตสาหกรรมส่วนชุดคำสั่งแห่งชาติ (องค์การมหาชน) (Software Industry Promotion Agency: SIPA) ขึ้นมาโดยเฉพาะนั้น เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า เราเห็นประกายแสงบางอย่างของอุตสาหกรรมนี้ อนาคตส่วนชุดคำสั่ง คนไทยจะประจักษ์แก่สายตาคนนอกประเทศมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นส่วนชุดคำสั่งประเภทที่ใช้ประมวลผลการทำงานภายในองค์กร (Enterprise Software) ใช้ประมวลผลทางการค้า ส่วนชุดคำสั่งกลุ่มนี้มีมาตั้งแต่เราเริ่มมีคอมพิวเตอร์ใช้ ในส่วนชุดคำสั่งสำหรับอุปกรณ์ขนาดเล็ก เช่น เครื่องช่วยงานส่วนบุคคลแบบดิจิทัล (Personal Digital Assistant: PDA) โทรศัพท์มือถือ ซึ่งส่วนชุดคำสั่งประเภทนี้จะทำงานบนส่วนเครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีความจำและความเร็วสูง ดังนั้นวิธีการในการผลิตส่วนชุดคำสั่งนี้จะมีความพิเศษ โดยมากจะเป็นส่วนชุดคำสั่งเพื่อความบันเทิง เช่น การเล่นเกม โปรแกรมประยุกต์ (Application) ต่าง ๆ สำหรับการต่อเชื่อมกับคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่ ฯลฯ ส่วนชุดคำสั่งประเภทงานสร้างสรรค์ภาพเคลื่อนไหวบนคอมพิวเตอร์ ส่วนชุดคำสั่งประเภทนี้กินขอบข่ายที่กว้างมาก ใช้ประโยชน์ทั้งในวงการบันเทิง โฆษณา ภาพยนตร์ การศึกษา เป็นทั้งสองมิติ สามมิติ และส่วนชุดคำสั่งประเภทควบคุมอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ส่วนชุดคำสั่งควบคุมการทำงานอัตโนมัติของระบบอิเล็กทรอนิกส์ เช่น ระบบในรถยนต์ปัจจุบันควบคุมด้วย

ส่วนชุดคำสั่งมากถึงร้อยละ 30 รวมทั้งส่วนชุดคำสั่งในเครื่องซักผ้า ตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ เป็นต้น และเมื่อสำรวจส่วนชุดคำสั่งทั้ง 4 ประเภทแล้ว ก็มาสู่คำถามว่าประเทศไทยจะเลือกส่วนชุดคำสั่งประเภทใด ถ้าพิจารณาจากขนาดของตลาดส่วนชุดคำสั่งที่ใช้ภายในองค์กรนั้นมีขนาดใหญ่ที่สุด แต่รัฐบาลเน้นเป็นพิเศษกับส่วนชุดคำสั่งประเภทที่สามคือ ส่วนชุดคำสั่งงานสร้างสรรค์ภาพเคลื่อนไหวบนคอมพิวเตอร์ เพราะรัฐเล็งเห็นว่า คนไทยมีความคิดสร้างสรรค์ และมีทักษะทางศิลปะสูงพอที่จะก้าวขึ้นเป็น "ผู้นำ" ส่วนชุดคำสั่งประเภทนี้ในแถบประเทศนี้ได้ ด้วยคุณสมบัติข้อนี้จึงเชื่อว่าในการพัฒนาอุตสาหกรรม งานสร้างสรรค์ภาพเคลื่อนไหวบนคอมพิวเตอร์คนไทยจะสามารถสร้างเส้นสายที่อ่อนช้อย มีความนุ่มนวล เป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศ ทั้งนี้การส่งเสริมส่วนชุดคำสั่งงานสร้างสรรค์ภาพเคลื่อนไหวบนคอมพิวเตอร์นั้น รัฐบาลโดยกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร (Ministry of Information and Communication Technology) มองว่าจะนำรายได้เข้าประเทศได้มาก

8. นวัตกรรมทางเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับระบบเชิงเลข (Digital) ซึ่งเป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นใหม่ในทศวรรษนี้แน่นอน ประเทศผู้นำด้านเทคโนโลยีของโลกไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น ต่างแข่งขันกันใช้เครื่องมือสื่อสารระบบเชิงเลข แนวโน้มของประเทศไทยคงต้องปรับระบบการสื่อสารของประเทศ รวมทั้งระบบการรับ-ส่งสัญญาณโทรทัศน์ เครื่องรับโทรทัศน์ ให้เข้าสู่โลกของระบบเชิงเลขซึ่งเป็นสิ่งที่จะเกิดขึ้นในทศวรรษนี้อย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม การไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมพร้อม ๆ กับข้อมูลข่าวสารของโลกตะวันตก โทรทัศน์ไทยจึงต้องดำรงอยู่ในจุดที่เหมาะสมเพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์และความเป็นชาติ ดังนั้น วัฒนธรรมประเพณี และมรดกทางสังคมที่ดี ตลอดจนความโอบอ้อมอารีและความอบอุ่น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่โทรทัศน์ไทยในช่วงทศวรรษนี้ต้องรักษาให้ดำรงอยู่ให้ได้ ไม่ใช่เฉพาะเพื่อธุรกิจหรือเพื่อการขายเท่านั้น แต่นักธุรกิจสื่อของไทย ต้องตระหนักถึงเยาวชนของชาติที่กำลังจะเติบโตขึ้นมาด้วย

ประเทศกำลังมีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องโดยภาพรวม เพราะฉะนั้นธุรกิจการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ วิทยุ ระบบเครือข่าย (Web Site) อินเทอร์เน็ต (Internet) กำลังปรับตัวอย่างรวดเร็ว เพื่อให้ทันกับการเจริญเติบโตของโลก ดังนั้น ในทศวรรษหน้าจะเป็นช่วงเวลาที่การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างรวดเร็ว คนไทยจึงต้องติดตามเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารเหล่านี้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

9. ประเทศไทยกำลังมุ่งที่จะมีโครงการที่เป็นเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น โครงการเทคโนโลยีที่เกี่ยวกับกระบวนการสร้างการสังเคราะห์ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องจักรหรือผลิตภัณฑ์ซึ่งมีขนาดเล็กมาก (Nano Technology) โครงการเทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology)

10. เทคโนโลยีนั้นพัฒนาไปบนฐานความรู้เป็นสำคัญ ประเทศไทยเองก็ต้องตอบรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ อย่างเท่าทันด้วย ไม่ว่าจะเป็นการฝึกฝน เรียนรู้ มิฉะนั้นก็จะไม่สามารถติดตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้

11. ในยุคโลกาภิวัตน์ชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ถูกผลิตออกมาจำนวนหลายแสนล้านชิ้นทุกวันและเพิ่มมากขึ้น เร็วขึ้นทุกปี จากชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ธรรมดาพัฒนามาเป็นคอมพิวเตอร์ความเร็วสูง (Super Computer) ก้าวสู่ระบบเชิงเลข (Digital) ใช้งานง่ายด้วยเครื่องสลับปิดเปิดไฟฟ้า (Switch) ประชากรไทยขณะนี้เข้าถึงอินเทอร์เน็ตประมาณ 4.8 ล้านคน อาจไม่มากเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมดแต่ถือว่าเป็นอัตราที่สูง เมื่อเทียบกับการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของประเทศเพื่อนบ้านและเชื่อว่าประเทศไทยยังมีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อเข้าถึงเทคโนโลยีได้มากยิ่งขึ้น

12. ขณะที่ประเทศอยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านที่ผสมผสานของคลื่นทั้ง 3 ลูก และกำลังรอเวลาเข้าสู่คลื่นลูกที่สาม (เทคโนโลยีสารสนเทศ) อย่างเต็มตัว ประเทศโลกที่สามเตรียมจะเข้าสู่คลื่นลูกที่สามประมาณปี ค.ศ. 2030-2050 ประเทศไทยยังพึ่งพาประเทศจีนในบางส่วน แต่ในอีก 40 ปีข้างหน้าประเทศไทยอาจเปลี่ยนแปลงตัวเองเข้าสู่รูปแบบของคลื่นลูกที่สาม

13. บิลล์ เกตส์ (Bill Gates) ประธานบริษัทไมโครซอฟท์ได้ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการด้านสังคมและธุรกิจของโลกที่จะนำไปสู่ยุคระบบเชิงเลข (Digital) อย่างแท้จริงในช่วง 10 ปีข้างหน้า ซึ่งนายบิลล์ เกตส์ เรียกว่าเป็น "ทศวรรษแห่งระบบเชิงเลข" ทั้งนี้ในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่วนชุดคำสั่ง (Software) จะมีบทบาทสำคัญเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน ส่งผลให้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงทั้งอุปกรณ์ ชีวิตประจำวัน การดำเนินธุรกิจ การเรียนรู้ แม้แต่การบริหารและปกครองของรัฐบาล นอกนั้น ยังเสนอแนะว่าการให้บริการผ่านระบบเครือข่าย (Web Site) หรือที่เรียกว่า การให้บริการทางเครือข่าย ซึ่งมีมาตรฐานและภาษารูปแบบภาษาที่ใช้สื่อสารระหว่างเครือข่ายที่มีลักษณะยืดหยุ่น (eXtensible Markup Language: XML) เป็นมาตรฐานกลาง จะเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาการดำเนินธุรกิจในยุคระบบเชิงเลขที่จะมีผลในการกำหนดวิถีชีวิตประจำวันยุคใหม่ ซึ่งไมโครซอฟท์ให้ความสำคัญในการพัฒนา และเชื่อว่าไทยมีศักยภาพพอที่จะก้าวขึ้นเป็นผู้นำด้านการให้บริการทางเครือข่ายของโลก จะช่วยให้ไทยมีโอกาสในการสร้างสรรค์บริการใหม่ ๆ ที่มีคุณค่า เป็นประโยชน์ต่อประเทศและเศรษฐกิจโดยรวม ยิ่งไปกว่านั้นเขาเสนอความช่วยเหลือให้ประเทศไทย 3 เรื่องคือ 1) การให้ความช่วยเหลือโครงการรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (E-Government) 2) การให้บริการทางเครือข่ายภายใต้ชื่อ โครงการอินเทอร์เน็ตของไทย (Thailand.net) จะช่วยพัฒนาส่วนชุดคำสั่ง (Software) ให้เกิดขึ้นอย่างเต็มที่และ 3) การให้ความช่วยเหลือโครงการการเรียนการสอนผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ (E-Learning) เพื่อพัฒนาครูจำนวน

20,000 คน และนักเรียนอีกจำนวน 60,000 คน โดยทั้งหมดนี้จะมีการส่งผู้เชี่ยวชาญมาร่วมพัฒนา และคาดว่าภายใน 2 ปีข้างหน้าจะมีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตครบทุกโรงเรียน (ทศวรรษแห่งดิจิทัล, 2548, หน้า 16)

14. บริษัทไมโครซอฟท์ (ประเทศไทย) จำกัด แถลงว่า เพื่อพัฒนาบุคลากรและการเรียนรู้ของไทยเกี่ยวกับเทคโนโลยีการให้บริการทางเครือข่าย (Web Service) ทางไมโครซอฟท์ได้ลงทุนทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร และทรัพยากรต่าง ๆ ในโครงการอินเทอร์เน็ตของไทย (Thailand.net.) คิดเป็นมูลค่ากว่า 140 ล้านบาท โดยประเทศไทยสามารถนำมาใช้เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างเป็นลำดับขั้นในระยะยาว เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมส่วนชุดคำสั่ง (Software) ให้ได้มาตรฐานระดับโลก โดยใช้มาตรฐานเปิดและรูปแบบภาษาที่ใช้สื่อสารระหว่างเครือข่ายที่มีลักษณะยืดหยุ่น (eXtensible Markup Language: XML) การพัฒนาโปรแกรมการให้บริการทางเครือข่าย (Web Service)จะใช้เวลา 3 ปี เมื่อถึงเวลานั้นประเทศไทยจะเป็น "ศูนย์กลางกระจายสัญญาณหลัก" หรือ "ชุมทางหลัก" (Super Hub) ด้านการให้บริการทางเครือข่ายเพื่อการพาณิชย์ในภูมิภาคนี้ (ทศวรรษแห่งดิจิทัล, 2548, หน้า 16)

ภาพอนาคตด้านวัฒนธรรม

กระแสโลกาภิวัตน์แผ่กว้างไปทุกหย่อมหญ้ามีผลกระทบต่อสังคมไทยในทุกมิติไม่ว่าจะเป็นมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง เทคโนโลยี และด้านวัฒนธรรม ซึ่งในด้านวัฒนธรรมนี้เดิมคนในสังคมไทยหวงแหนและรักษาคุณค่าที่ดีงามทางวัฒนธรรมซึ่งแยกไม่ออกจากหลักธรรมทางด้านศาสนา แต่เมื่อโลกเข้าสู่สังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ ค่านิยมบางอย่างที่ไม่ดีและไม่เหมาะกับสังคมไทยได้ไหลบ่าเข้ามาและทำให้คนในสังคมไทยรับเอาค่านิยมดังกล่าวก่อให้วิถีชีวิตของคนไทยเปี่ยงเบนไปอย่างน่าวิตก มิติทางด้านวัฒนธรรมจึงแทบจะเป็นมิติเดียวที่มองไม่เห็นเลยว่าได้รับผลกระทบด้านบวกจากกระแสโลกาภิวัตน์ เพราะเมื่อพิจารณาดูแล้วล้วนได้รับผลกระทบในด้านลบ (ถิรพัฒน์ วิลัยทอง และชัยอนันต์ สมุทรวณิช, 2547, หน้า 52-57) ดังนี้

1. สังคมไทยเป็นสังคมเปิดดังนั้นเมื่อกระแสโลกาภิวัตน์ไหลบ่าเข้ามา เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของไทยต่างก็ได้รับผลกระทบควบคู่กันไป หากจะมองผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจจะพบว่า โลกาภิวัตน์เข้ามาพร้อมกับกระแสบริโภคนิยม (Consumerism) และตอกย้ำให้ค่านิยมนี้ฝังรากลึกลงในจิตใจของคนไทยยิ่งวันยิ่งมากขึ้น กระแสบริโภคนิยมนี้เองได้นำเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่มีอิทธิพลข้ามวัฒนธรรมเข้ามาด้วย ดังที่ เคนิชิ โอห์เม (Kenichi Ohmae) ได้ให้ข้อสังเกตว่าคนรุ่นใหม่ไม่ว่าจะอยู่ในส่วนใดของโลกล้วนแต่มีรสนิยมคล้ายคลึงกันซึ่งเขาเรียกว่า คัลฟอร์เนีย-ไอเซชั่น (Callfornia-Isation) เพราะใช้สินค้าเหมือน ๆ กัน โดยเฉพาะเครื่องแต่งกาย ไม่ว่าจะเป็นกางเกงยีนส์ สีสันของเสื้อผ้าและรองเท้ากีฬา ล้วนแล้วแต่มียี่ห้อที่คนทั่วโลกนิยมใช้ อย่างไรก็ตามตัวสินค้าเหล่านี้ไม่ได้มีอิทธิพลโดยตรงทางด้านวัฒนธรรมและคุณค่าต่อผู้บริโภค แต่ปัจจัยที่ทำให้

เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ได้แก่ ข้อมูลสารสนเทศและสื่อด้านการบันเทิง เช่น ภาพยนตร์และเพลงมากกว่า ดังนั้น โลกอนาคตจึงมีการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมสองกระแสควบคู่กันไป คือ วัฒนธรรมที่มีความเป็นสากลมากขึ้นของมหานครและนครภูมิภาค (City-Regional) กับวัฒนธรรมที่มีลักษณะท้องถิ่น ภูมิภาคนิยม (ภูมิภาคภายในประเทศหนึ่ง ๆ) และอนุภูมิภาคนิยม (เช่น บริเวณ หกเหลี่ยมเศรษฐกิจ ยูนนาน-เมียนมาร์-ลาว-เวียดนาม-กัมพูชา-ไทย)

2. พุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทยเคยแนบสนิทกันมากในอดีต แต่บัดนี้แยกทางออกจากกันไปมาก จะมีโยงใยถึงกันก็แต่ในทางพิธีกรรมบ้างเท่านั้น โดยที่พิธีกรรมที่ไม่รู้จักปรับตัวให้ทันสมัยก็ไม่อาจมีอนาคตได้ด้วยเช่นกัน ที่สำคัญก็คือวัฒนธรรมอันหลากหลายในสังคมสยาม ซึ่งรวมถึงชุมชนที่ไม่ใช่คนไทย และไม่ใช่ชาวพุทธนั้นช่วยให้เราร่ำรวยในทางต่าง ๆ และเพิ่มความมีใจกว้างให้เราอีกด้วย พร้อมกันนั้นก็ต้องตราไว้ด้วยว่าระบบการศึกษาและระบบราชการของไทยได้ทำลายความหลากหลาย และความร่ำรวยของวัฒนธรรมสยามในท้องถิ่นต่าง ๆ ไปมาก แต่แล้วบัดนี้ ศาสนาใหม่ที่เลวร้ายคือ ระบบทุนนิยมและวัฒนธรรมแห่งการบริโภค ซึ่งผูกติดอยู่กับบรรษัทข้ามชาติและอภิมหาอำนาจ ซึ่งมีอำนาจเหนือรัฐบาลไทยและประเทศเล็กประเทศน้อยแทบทั้งหมด ทั้งยังเป็นตัวกำหนดให้วัฒนธรรมอันหลากหลายกลายไปเป็นวัฒนธรรมหนึ่งเดียว ที่อาจเรียกว่าวัฒนธรรมอเมริกันอย่างเลวก็ได้ หาไม่ก็ต้องใช้คำว่าวัฒนธรรมในระบบโลกาภิวัตน์ของ แม็กเวิร์ล ซึ่งรวมถึงอาหารแดกด่วนอย่างแมคโดนัล และน้ำขวดอย่างโคคาโคล่า และกางเกงยีนส์ ตลอดจนฮอลลีวูด และดิสนีย์แลนด์

ประชาชนไทยจะยอมให้บริบทดังกล่าวนำเอาวัฒนธรรมไทยไปสู่อนาคตได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าคนไทยรู้จักวัฒนธรรมของตนในปัจจุบันมากน้อยเพียงใด และทำการโยงใยไปถึงวัฒนธรรมในอดีตอย่างมีวิจารณญาณเพียงใดอีกด้วย แล้วจึงใช้สติและปัญญามาพิจารณาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ให้เกิดความชัดเจน

ถ้ามีประชาธิปไตยเป็นเนื้อหาสาระ เคารพคนส่วนใหญ่อย่างให้เกียรติกันที่ศักดิ์ศรี และมีใจกว้างในการหารือกัน ที่แก่นของความเป็นไทย (และไท) ไม่ใช่เปลือกกระพี้แห่งความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทางสังคม หรือหลงไปในความยิ่งใหญ่ของวีรบุรุษวีรสตรีในอดีต โดยไม่ให้ความสำคัญกับคนเล็กคนน้อยเอาเสียเลย แล้วเราก็น่าจะหาทางไปพ้นบริบททางวัฒนธรรมจากอภิมหาอำนาจและบรรษัทข้ามชาติได้ เพราะของแท้ย่อมชนะของปลอมได้ ธรรมะย่อมชนะอธรรมได้ แม้จะไม่ง่ายนักก็ตาม

ลัทธิบริโภคนิยมคือ หายนะยิ่งกว่าวัฒนะ โดยที่มนุษย์ก็เดินไปสู่ความหายนะได้ไม่ยาก แต่ถ้าใช้สติปัญญาเป็นแกนกลาง แล้วรวมพลังทางความถูกต้องดีงามของมหาชน ร่วมกันทำ

ความเข้าใจอะไร ๆ ได้อย่างชัดเจน หมายความว่า ต้องกล้าปฏิเสธความหน้าไหว้หลังหลอก หรือการถือเอาความกึ่งเท็จมาเป็นจริง หรือเอาความกึ่งดิบมาเป็นของดี รวมถึง การสยบยอมกับอำนาจมืดในทุก ๆ ทาง ไม่ว่าอำนาจนั้นจะครอบงำทางจิตใต้สำนึกก็ตาม คำว่า ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ก็ต้องเข้าใจให้ชัดเจนอย่างมีวิจารณญาณ หากสร้างความเคารพตัวเองขึ้นได้และพยุงให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นได้ในทางความเสมอภาคอย่างมีภราดรภาพแล้วไซร้ต้องร่วมกัน กล้าพูดกล้าทำร่วมกันอย่างทันท่วงที หากเป็นไปได้ถึงเพียงนี้ น่าที่จะมีทางกำหนดอนาคตของวัฒนธรรมไทยไปในทางที่สร้างสรรค์งอกงาม อย่างถูกต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและอย่างมีสันติสุขไปพร้อม ๆ กับความยุติธรรมในสังคมด้วย

จากที่กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปประเด็นความเกี่ยวพันระหว่างแนวโน้มของโลกซึ่งจะเป็นสภาพแวดล้อมกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรมไทย ดังนี้ 1) เกิดกระแสโลกาภิวัตน์ของการผลิตโดยมีการแพร่กระจายของข้อมูลสารสนเทศเป็นตัวกระตุ้นความอยากได้ใคร่มีของคนในโลก เป็นเหตุให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์ 2) เกิดแนวโน้มการลงทุนภายในภูมิภาค เพื่อสร้างสินค้าที่ภูมิภาคใช้ร่วมกัน (Regional Products) มากขึ้น 3) เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่มีลักษณะโลกาภิวัตน์ (Global Technological Changes) มากขึ้นโดยเฉพาะการสื่อสารโทรคมนาคม โดยปัจจัยซึ่งเคยเป็นข้อจำกัด เช่น สภาพภูมิศาสตร์ กาล เทศะ กำลังหมดไปอย่างรวดเร็ว 4) เกิดนครภูมิภาค (City-Regions) ขึ้น โดยนครภูมิภาคเหล่านี้จะเป็นจุดที่มีความพร้อม ได้เปรียบทางด้านเศรษฐกิจมากที่สุด 5) เกิดการเชื่อมโยงระหว่างกระแสการเมืองกับกระแสเศรษฐกิจที่ต่างเน้นการสร้างประชาสังคมให้เป็นสังคมที่เสรีทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น 6) เกิดวัฒนธรรมขยะที่มากับกระแสโลกาภิวัตน์

ภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ในอนาคต

การคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคตของประเทศไทยในส่วนที่แล้ว ทำให้ได้ทราบว่าจะมีแนวโน้มสำคัญเรื่องใดเกิดขึ้นได้บ้างในอนาคต เพื่อสามารถเตรียมพร้อมที่จะรับมือต่อสิ่งที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นนี้ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ดี ภาพของประเทศไทยในอนาคต จะมีบางส่วนที่เป็นภาพซึ่งไม่พึงประสงค์ แต่ในตอนนี้จะขอฉายภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ในอนาคต ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการพิจารณาสาระสำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545) ซึ่งได้กล่าวถึงสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์อัน ได้แก่ ด้านการสร้างสังคมที่มีคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและสังคมแห่งการเรียนรู้ และสังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน สังคมที่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

สังคมที่มีความภูมิใจในความเป็นไทย สังคมที่เน้นชุมชนวิถี และสังคมที่มีคุณธรรมจริยธรรม (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 43-51) โดยมีรายละเอียดของแต่ละมิติดังต่อไปนี้

สังคมที่มีประสิทธิภาพ

ประชากรโลกมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในขณะที่ทรัพยากรมีเท่าเดิมและมีท่าทีว่าจะลดลง ดังนั้นโลกในอนาคตจึงมีความจำกัดและขาดแคลนด้านทรัพยากร แต่ละประเทศและแต่ละภูมิภาคต่างมีมาตรการในการกีดกันทางการค้าระหว่างประเทศเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประเทศในกลุ่มของตน ฉะนั้นโลกอนาคตจะมีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง เพราะมีการเปิดเสรีทางการค้า ประเทศที่มีความเข้มแข็งเท่านั้นจึงจะสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและจะเกิดขึ้นในอนาคตล้วนเป็นสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อสังคมไทย สังคมไทยต้องพร้อมที่จะรับมือกับสถานการณ์อันหลีกเลี่ยงไม่ได้ดังกล่าวอย่างมียุทธศาสตร์ที่เป็นต่อ โดยต้องแก้ไขจุดอ่อนของตนก่อน อันได้แก่ ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยและเป็นปัญหาเรื้อรังที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เช่น ปัญหาการขาดประสิทธิภาพของระบบราชการ ปัญหาความไร้ประสิทธิภาพของระบบการจัดการศึกษา ซึ่งไม่สามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพให้กับสังคม ปัญหาการคอรัปชั่น เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเป็นสังคมที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นวาระเร่งด่วนของเราคือร่วมกันสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้สังคมไทยมีความสามารถในเชิงการแข่งขันกับนานาประเทศ เป็นต้น ประเทศที่มีความได้เปรียบทางทรัพยากร เช่น ประเทศจีน หรือบรรดาประเทศที่มีความได้เปรียบทางด้านเทคโนโลยี เช่น ประเทศญี่ปุ่น เกาหลี และบรรดาประเทศที่พัฒนาแล้ว

สังคมที่มีประสิทธิภาพโดยนัยนี้ หมายถึง สังคมที่สามารถนำสิ่งที่มีอยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ คุณค่าทางวัฒนธรรม ระบบบริหาร ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า โดยยึดหลักการใช้ทรัพยากรน้อยที่สุดแต่ได้ผลผลิตมากที่สุด (Maximum Outputs from Minimum Inputs) ซึ่งสังคมที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องประกอบไปด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ทรัพยากรมนุษย์ในสังคมมีประสิทธิภาพ

ทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพคือ สมาชิกในสังคมมีคุณสมบัติและลักษณะชีวิตที่เอื้อต่อความสำเร็จของประเทศ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เช่น บุคลากรมีฝีมือสามารถสร้างผลผลิต (Productivity) หรือก่อให้เกิดประสิทธิภาพในงานเทียบเท่ากับประชาชนที่มีคุณภาพสูงสุดของประเทศอื่น ๆ ในโลกซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545) และที่สำคัญคือจากผลการวิจัยเรื่องวิสัยทัศน์ของการศึกษาไทยในอนาคต ได้มีข้อเสนอว่าประเทศไทยจะต้องเร่งพัฒนาคุณภาพของคนไทย 4 กลุ่ม อันได้แก่ กลุ่มประชากรในวัยแรงงาน กลุ่มประชากรในวัยเรียน

กลุ่มครูและบุคลากรการศึกษาทุกระดับ รวมทั้งกลุ่มประชาชนทั่วไปในประเทศ สรุปแล้วเพื่อให้สังคมไทยมีประสิทธิภาพคนไทยทุกคนต้องได้รับการพัฒนานั่นเอง

2. มีระบบบริหารในสังคมที่มีประสิทธิภาพ

การมีทรัพยากรที่เพียงพอและมีคุณภาพยังไม่สามารถเป็นหลักประกันว่าสังคมไทยจะมีประสิทธิภาพ ระบบการบริหารจึงมีความสำคัญเพราะถ้าสังคมไทยมีระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพก็จะสามารถนำทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไปบริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้

สังคมที่มีระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพ หมายถึง สังคมที่ระบบการบังคับใช้กฎหมาย (Rule of Law) ที่เป็นธรรมโดยผู้วางระบบและผู้ใช้ระบบต่างเคารพในกฎเกณฑ์และความถูกต้องตามกฎที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นเป็นหลัก มีการคัดเลือกบุคลากรตามระบบคุณธรรม (Merit System) คือ ตามหลักความรู้ ความสามารถ เพื่อให้ได้บุคลากรที่มีคุณภาพเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในทุกองค์การ ไม่ว่าจะเป็นองค์การทางการเมืองการปกครอง องค์การราชการและองค์การอื่น ๆ หากได้คนดีและสร้างระบบการบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพ เน้นการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพแล้วทุกระบบที่ดีก็จะกลับมาหล่อหลอมคนในองค์การให้เป็นคนดีมีประสิทธิภาพเป็นวงจรต่อเนื่องอย่างไม่มีสิ้นสุด

สังคมที่มีความรู้เป็นฐานมีปัญญาเป็นแกนการพัฒนา

กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้ข้อมูลสารสนเทศจากทุกมุมโลกไหลบ่าเข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตคนไทยในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการค้า ด้านการผลิต และด้านการศึกษา สังคมในอนาคตเป็นสังคมฐานความรู้ ความรู้จึงเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่งยวดในการพัฒนาสังคมแบบยั่งยืนในอนาคต อย่างไรก็ตาม การมีความรู้เพียงอย่างเดียวนั้นยังไม่เพียงพอ เพราะการมีเพียงความรู้ยังไม่สามารถเป็นหลักประกันว่าจะนำสังคมไปในทางดีได้ ความรู้จึงต้องประกอบด้วยปัญญา คนในสังคมจึงต้องมีทั้งความรู้และปัญญาผสมผสานกันไปเพื่อจะสามารถใช้วิจารณญาณและประยุกต์ใช้ความรู้ได้เหมาะกับกาลเทศะ เหมาะกับคนและสถานการณ์ หากใช้ความรู้คู่ปัญญาสังคมไทยจะมุ่งไปสู่ความเจริญและดำเนินไปในทางที่ผิดพลาดน้อยลง การให้คนไทยเรียนรู้ด้วยปัญญาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการเตรียมบุคลากรให้พร้อมที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงพร้อมที่จะอยู่ในสังคมใหม่ในอนาคต เพราะหากไม่พัฒนาให้ประชากรของไทยให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้คู่ปัญญาแล้ว ประเทศไทยก็จะมีแต่ประชากรที่ตกยุค จมอยู่ภายใต้อดีต ตามปัจจุบันไม่ทันและถูกลบออกจากความสำคัญของโลกอนาคตเมื่อไรก็ได้

สังคมฐานความรู้ หมายถึง สังคมที่คนในประเทศมีโอกาสทางการเรียนรู้เท่าเทียมกัน สามารถใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและใช้ภาษาสากลได้ เป็นสังคมที่คนในประเทศนั้นมีค่านิยม

รักการเรียนรู้ รักการค้นคว้า รักความคิดสร้างสรรค์ และเป็นสังคมที่มีความสามารถในการปรับตัวได้ดีต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เป็นสังคมที่คนในประเทศทุกระดับมีความรู้ทัดเทียมกับคนระดับเดียวกันของนานาชาตินั่นเอง

สังคมที่มีเอกภาพในความหลากหลาย

โลกาภิวัตน์ไม่ได้มีผลเพียงทำให้ข้อมูลสารสนเทศหรือค่านิยมต่าง ๆ จากประเทศหนึ่งสามารถกระจายไปสู่ประเทศอื่น ๆ ได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็วเท่านั้น แต่ยังทำให้มีการโยกย้ายแรงงานและถิ่นอาศัยของคนในสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งอย่างง่ายดายและไม่มีข้อจำกัดมากนัก ทำให้สังคมหนึ่งประกอบไปด้วยคนที่มีความหลากหลาย ด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ ความคิด อุดมการณ์ ประเพณีวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันกระแสประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนคือค่านิยมที่คนในทุกสังคมจะเรียกร้องให้เกิดมากยิ่งขึ้นในอนาคต บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญเกือบทุกประเทศทั่วโลก รวมทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชน ฉะนั้นการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีเอกภาพในความหลากหลายจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องทำให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อใช้ความหลากหลายเป็นจุดแข็งในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ มิฉะนั้นแล้วความหลากหลายก็จะกลายเป็นความแตกต่างที่นำมาซึ่งความแตกแยกและความขัดแย้งรุนแรงอาจจะตามมาก็เป็นได้

สังคมที่มีเอกภาพในความหลากหลาย หมายถึง สังคม หรือ ที่เรียกว่า “ประเทศ” นั้นประกอบไปด้วยชนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยจำนวนมากมาย แต่คนทุกคนแม้มีความแตกต่างกันในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่าง ด้านความคิด เชื้อชาติ ลัทธินิกายของศาสนา ความเชื่อ ฐานะ อายุ วัฒนธรรม ประเพณี แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมหรือประเทศนั้นได้อย่างมีความสุข มีอิสระในการดำเนินชีวิตตามวิถีทางของตนเอง ไม่มีความขัดแย้งหรือรังเกียจเดียดฉันท์ระหว่างกัน เป็นสังคมที่คนมีหัวใจแห่งเสรีภาพไม่ปิดกั้นผู้อื่น และยินดีเปิดกว้างแม้กระทั่งความปรารถนาของชนกลุ่มน้อยที่จะแยกตัวออกจากรัฐเพื่อการปกครองตนเอง

สังคมที่มีเอกภาพในความหลากหลายนั้น ทุกคนที่อยู่ในผืนแผ่นดินไทยจะได้รับการปฏิบัติในฐานะมนุษย์อย่างเท่าเทียมกันตามหลักสิทธิมนุษยชน กฎหมาย รัฐธรรมนูญต้องไม่ขัดแย้งกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญทุกข้อต้องไม่ขัดกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ ประชาชนทุกคนต้องมีช่องทางเรียกร้องสิทธิขั้นพื้นฐานของตนจากรัฐ ในภาคปฏิบัติคนไทยทุกคนได้รับการศึกษาเพื่อให้สามารถเข้าใจถึงการใช้สิทธิของตนได้อย่างถูกต้อง รวมทั้ง การเปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนมีโอกาสพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ

สังคมที่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม

จากสถิติของการเกิดภัยธรรมชาติในช่วงหลัง ๆ นี้จะพบว่า การเกิดอุทกภัย วาตภัย

เป็นต้น ค่อนข้างจะมีความถี่และมีความรุนแรงมากขึ้นเป็นทวีคูณ นำความหายนะมาสู่มนุษยชาติอย่างต่อเนื่อง ภัยพิบัติดังกล่าวเกิดจากน้ำมือของมนุษย์ทำให้ธรรมชาติเสียสมดุล ที่สุดธรรมชาติก็กลับมาทำลายมนุษย์ ทำให้นานาชาติเกิดความตระหนักถึงการที่จะต้องรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และนำประเด็นทางสิ่งแวดล้อมนี้มาเป็นเงื่อนไขทางการค้าระหว่างประเทศ ตลอดจนแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในประเทศที่เชื่อมโยงกับการใช้ทรัพยากรที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ประเด็นทางสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัญหาที่สำคัญซึ่งจะมีผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ การที่คนในสังคมมีจิตสำนึกรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกัน การสร้างสังคมไทยให้ปลอดจากมลภาวะ มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีการบริหารจัดการทรัพยากรในประเทศอย่างชาญฉลาดและรู้คุณค่า

สังคมที่ภูมิใจในความเป็นไทย

สังคมไทยมีประวัติศาสตร์มายาวนาน บรรพบุรุษได้สร้างบ้านแปลงเมือง ได้สั่งสมประเพณีวัฒนธรรม คุณค่าของความเป็นไทยอันดีงามให้เป็นมรดกของชนรุ่นหลังที่จะต้องเห็นคุณค่าหวงแหนและอนุรักษ์ไว้ในวิถีชีวิตประจำวันของตนอย่างเข้มแข็งและมั่นคง อย่างไรก็ตาม กระแสโลกาภิวัตน์ ความเจริญรุดหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารส่งผลให้วัฒนธรรมต่าง ๆ จากทั่วทุกมุมโลกสามารถที่จะถ่ายเทไปมาระหว่างกันได้โดยง่าย อาทิ วัฒนธรรมทุนนิยมแบบเสรี บริโภคนิยมแบบขาดสติจากประเทศแถบตะวันตกได้ไหลบ่าแผ่ขยายและมีอิทธิพลเชิงลบไปทั่วโลกอย่างรวดเร็วและรุนแรง สถานการณ์ดังกล่าวนี้หากคนในสังคมไทยไม่ตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมไทยแล้วไซร้ ปล่อยให้บรรดาเด็กและเยาวชนถูกมอมเมาด้วยวัฒนธรรมขยะแบบตะวันตก จนลืมวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ปัญหาดังกล่าวอาจจะนำไปสู่ประเด็นเห็นกงจักรเป็นดอกบัว เกิดความสับสนหรือเกิดความขัดแย้งในเรื่องเอกลักษณ์ของชาติไทยในอนาคตก็เป็นได้ จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องช่วยกันรณรงค์สร้างความภูมิใจในความเป็นไทย

สังคมที่ภูมิใจในความเป็นไทย หมายถึง สังคมไทยที่คนมีความภาคภูมิใจและตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย อันเป็นเหตุให้ทุกคนมีจิตสำนึกรับผิดชอบร่วมกับประเทศของตนโดยยินดีที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยพัฒนาสังคมให้มีเสถียรภาพและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนไปสู่คนรุ่นหลัง เป็นสังคมไทยที่คนในสังคมมีความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของไทย อย่างไรก็ตาม ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยไม่ได้หมายความว่า ต้องการให้คนไทย

มีความเป็นชาตินิยมแบบไร้ขอบเขตจนบ้าคลั่ง และไปดูถูกดูแคลนชนชาติอื่น นั่นไม่ใช่ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยในความหมายที่ถูกต้อง

สังคมที่เน้นชุมชนวิถี

การพัฒนาที่ถูกต้องคือ การพัฒนาให้คนในชาติสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยรัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคิดวางแผน ร่วมนำแผนไปสู่การปฏิบัติ ร่วมประเมินผลงาน เป็นการบริหารแบบกระจายอำนาจ เน้นการระดมความคิดเห็นจากประชาชนในระดับรากหญ้า เป็นการพัฒนาจากความต้องการของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง เพราะที่ผ่านมาทุกอย่างกำหนดจากข้างบนโดยคนของรัฐ ผลก็คือ ไม่สามารถสร้างสังคมที่เน้นชุมชนวิถีได้ และจากกระแสโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการปฏิวัติการสื่อสารที่ถูกขับเคลื่อนด้วยเครือข่ายสารสนเทศที่ขยายตัวครอบคลุมทั่วทั้งโลก ส่งผลให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีความสนใจในผลประโยชน์ร่วมกันมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้กระแสของความเป็นประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนก็เป็นสาเหตุสำคัญของการรวมกลุ่มประชาชนมากยิ่งขึ้นเพื่อการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไป

จากสถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นจำเป็นที่ประเทศไทยต้องสร้างสังคมชุมชนวิถีให้เกิดขึ้น ให้ชุมชนรู้จักร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันประเมินผล และรับผลประโยชน์ร่วมกัน สิ่งนี้จะเป็นไปได้คงต้องเริ่มต้นที่การให้การศึกษา ให้คนในสังคมมีความรู้ มีปัญญาและเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ลดการพึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐลงให้มากที่สุด หากชุมชนเข้มแข็งแล้ว ย่อมจะส่งผลให้สังคมเข้มแข็ง และที่สุดประเทศชาติก็จะเข้มแข็งไปด้วย

สังคมที่มีคุณธรรมจริยธรรม

จากเหตุการณ์ที่ถ่ายทอดออกมาตามสื่อต่าง ๆ จะเห็นว่าสังคมไทยได้เกิดปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความรุนแรง ปัญหาการประทุษร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สินไม่เว้นแต่ละวันและวัยของคนที่กระทำผิดมีแนวโน้มลดลง นั่นก็หมายความว่า เด็กและเยาวชนมีแนวโน้มที่จะก่ออาชญากรรมเพิ่มมากขึ้น สาเหตุเกิดจากความเสื่อมทางคุณธรรมจริยธรรมที่เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบันและจะมากขึ้นในสังคมอนาคต เพราะโลกาภิวัตน์สร้างวัฒนธรรมขยะซึ่งมอบเมาคนให้เห็นดีเห็นงามกับลัทธิบริโภคนิยมมากขึ้น การไหลบ่าของข้อมูลสารสนเทศและการถ่ายทอดวัฒนธรรมน้ำเน่าและค่านิยมที่เสื่อมทรามจากต่างประเทศมาสู่คนในสังคมไทย ในขณะที่เด็กและเยาวชนไทยไม่ได้รับการปลูกฝังให้มีภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่งพอที่จะปฏิเสธสารพิษนี้ได้ ประกอบกับความเห็น

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

แก่ได้ ไม่รับผิดชอบของผู้ประกอบการและการถือว่าธุระมิใช่ของผู้คนในบ้านเมืองทำให้ค่านิยมอันเลวทรามนี้ซึมลึกลงในกมลสันดานของผู้บริโภคทุกเพศทุกวัยในขณะนี้

ดังนั้น การสร้างสังคมที่พึงประสงค์ให้เป็นสังคมที่มีคุณธรรมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ไม่เช่นนั้นเราอาจถูกกระแสโลกพัดพาไปในทางที่เสื่อมทางศีลธรรมได้โดยง่าย การพัฒนาสู่การเป็นสังคมที่มีคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนรากฐาน กระบวนความคิดและค่านิยมของคนในสังคมให้ถูกต้อง โดยการวางรากฐานทางคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม มีการปฏิรูปคุณธรรมจริยธรรมของสังคมทั้งระบบ รวมทั้ง การที่คนในสังคมรู้จักใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้อย่างถูกต้อง การกำหนดภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์นี้ จึงเป็นการนำคนในสังคมก้าวไปสู่สังคมที่อบอุ่น มีบรรยากาศแห่งความเป็นมิตรระหว่างชุมชนและอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างประชาชาติต่าง ๆ ในสังคม เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็งมั่นคง มีความทันสมัย ในขณะเดียวกันก็ต้องรู้เท่าทันโลกด้วย สังคมไทยต้องสร้างให้ประชาชนรักการเรียนรู้ และวิสัยทัศน์ดังกล่าวจะถูกทำให้กลายเป็นความจริงได้ หากคนทุกคนในสังคมร่วมกันตระหนักถึงสภาพปัญหาที่ต้องแก้ไขในปัจจุบัน สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งในด้านดีและด้านลบ เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันในการวางแผนดำเนินการเพื่อเข้าสู่สังคมที่พร้อมบริบูรณ์สำหรับคนในสังคมไทยทุกคน นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางสำคัญในการกำหนดคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ตามมา เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ให้กับหน่วยงาน ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้องได้วางแผนระยะยาวในการพัฒนาศักยภาพ และสร้างคนในสังคมไทยให้ได้รับการพัฒนาในทุกด้านอย่างสมดุลต่อไป

เทคนิคการวิจัยเชิงอนาคต (The Ethnographic Future Research: EFR)

ผู้พัฒนาเทคนิคการวิจัยเชิงอนาคต (The Ethnographic Future Research: EFR) คือ ศาสตราจารย์ ดร.โรเบิร์ต บี เทกเตอร์ (Robert B. Textor) แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด สหรัฐอเมริกา เป็นเทคนิคที่พัฒนามาจากระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยาที่เรียกว่า การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic Research หรือ Ethnography)

การวิจัยเชิงอนาคต (The Ethnographic Future Research: EFR) เป็นเทคนิคการวิจัยที่พยายามศึกษาอนาคตภาพและค่านิยมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มประชากร โดยการสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นการสัมภาษณ์แบบเปิดและไม่ชี้นำ (Non-Directive Open Ended) โดยผู้วิจัยอาจมีหัวข้อหรือประเด็นที่เตรียมไว้ประกอบเพื่อกันลืม แต่จะไม่มีลักษณะของการถามแบบชี้นำ หลักการสัมภาษณ์โดยใช้เทคนิควิจัยเชิงอนาคต (The Ethnographic Future Research) นี้ถือว่าผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้ควบคุมการสัมภาษณ์และมีอิสระในการให้สัมภาษณ์อย่างเต็มที่ ลักษณะของการสัมภาษณ์เชิงอนาคต (The Ethnographic

Future Research) ที่เด่นและแตกต่างไปจากการสัมภาษณ์แบบอื่นคือ จะมีการแบ่งช่วงการสัมภาษณ์ออกเป็นช่วง ๆ โดยอาจจะแบ่งตามหัวข้อที่สัมภาษณ์หรือตามช่วงเวลาที่เหมาะสม เช่น ประมาณทุก ๆ 10 นาที ผู้สัมภาษณ์จะทำการสรุปการสัมภาษณ์จากบันทึกไว้ หรือจากเทปบันทึกเสียงให้ผู้ให้สัมภาษณ์ฟัง และขอให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและแก้ไขคำสัมภาษณ์ได้ กระบวนการเช่นนี้เรียกว่า เทคนิคการสรุปสะสม (Cumulative Summarization Technique) โดยจะทำเช่นนี้จนจบการสัมภาษณ์เพื่อที่จะช่วยให้ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นเพิ่มขึ้นว่า ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ คือ มีทั้งความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อถือได้ (Reliability) ของข้อมูลเพิ่มขึ้น

โดยปกติการสัมภาษณ์เชิงอนาคต (The Ethnographic Future Research) ประกอบด้วยอนาคตภาพที่เป็นทางเลือก (Alternative) 3 ภาพ และเรียงลำดับกันไปคือ อนาคตภาพทางดี (Optimistic-Realistic Scenario) อนาคตภาพทางร้าย (Pessimistic-Realistic Scenario) และอนาคตภาพที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุด (Most-Probable Scenario) อนาคตภาพทั้ง 3 ภาพนี้ ประกอบด้วยแนวโน้มในอนาคตที่ผู้ให้สัมภาษณ์คาดว่ามีโอกาสที่จะเกิดขึ้นจริง (Possible, Probable) มิใช่แนวโน้มในอุดมคติที่ไม่มีโอกาสเกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงมีการใช้คำว่า “ความเป็นจริง” (Realistic) กำกับไว้ทั้งในอนาคตภาพทางดีและอนาคตภาพทางร้าย (Optimistic-Realistic Scenario, Pessimistic-Realistic Scenario)

เมื่อสัมภาษณ์ครบทั้ง 3 ภาพตามขั้นตอนเสร็จแล้ว ผู้สัมภาษณ์อาจสรุปการสัมภาษณ์ให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้รับทราบทั้งหมดอีกครั้งหนึ่งและให้ผู้ให้สัมภาษณ์ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขและ/ หรือเพิ่มเติมคำสัมภาษณ์อีก หรืออาจนำผลการสัมภาษณ์ที่จดบันทึกไว้หรือบันทึกเสียงไว้เรียบเรียงใหม่ และส่งผลการสัมภาษณ์ที่เรียบเรียงแล้วให้ผู้ให้สัมภาษณ์อ่าน และตรวจแก้ไขอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นจึงนำผลการให้สัมภาษณ์ทำการวิเคราะห์เพื่อหาฉันทามติ (Consensus) ระหว่างกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ แล้วนำแนวโน้มที่มีฉันทามติเขียนเป็นอนาคตภาพ ซึ่งเป็นผลการวิจัย

สรุปได้ว่าการวิจัยเชิงอนาคต (The Ethnographic Future Research) มีขั้นตอนสำคัญดังนี้

1. กำหนดกลุ่มตัวอย่าง ผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล
2. สร้างแบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเฉพาะดังนี้

2.1 แบบเปิดและไม่ชี้นำ (Non-Directive, Open-Ended)

2.2 แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยการเตรียมหัวข้อหรือประเด็นที่ต้องการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า

2.3 สัมภาษณ์อนาคตภาพ 3 แบบ ดังนี้

2.3.1 อนาคตภาพทางที่ดีหรืออนาคตภาพด้านบวก (Optimistic-Realistic: O-R)

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

2.3.2 อนาคตภาพที่ไม่ดีหรืออนาคตภาพด้านลบ (Pessimistic-Realistic: P-R)

2.3.3 อนาคตภาพที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุด (Most-Probable: M-P)

2.4 สรุปเนื้อหาการสัมภาษณ์โดยใช้เทคนิคการสรุปสะสม (Cumulative Summarization)

3. วิเคราะห์/ สังเคราะห์เนื้อหาการสัมภาษณ์ทุกประเด็นเพื่อสรุปเป็นฉันทามติ

4. เขียนอนาคตภาพ (Scenario Write-Up)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สุภัทรา เอื้อวงศ์ (2539, บทคัดย่อ) ศึกษาวัฒนธรรมองค์การในสถาบันการศึกษาพยาบาล โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า สถาบันการศึกษาพยาบาลมีภาพรวมของวัฒนธรรมวิชาชีพคล้ายคลึงกัน แต่วิทยาลัยพยาบาลในสังกัดกระทรวงกลาโหมมีวัฒนธรรมเด่นในลักษณะของความเป็นทหาร ซึ่งเกี่ยวกับการปกครองตามลำดับชั้นและเชื่อฟังคำสั่ง สมาชิกมีลักษณะคล้อยตาม ยึดถือระบบอาวุโสยศ และอาวุโสรุ่น ซึ่งเป็นจุดอ่อนที่ทำให้เกิดความขัดแย้งได้และมีผลทั้งในการส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสถาบัน ขณะที่คณะพยาบาลศาสตร์ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยมีวัฒนธรรมที่เน้นให้อิสระในการทำงาน สมาชิกควบคุมตนเองและมีความรับผิดชอบซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาสถาบัน

เบญจวรรณ กลั่นกำเนิด (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวัฒนธรรมองค์การตามแนวคิดของฮอฟสเตด (Hofstede) กับความผูกพันต่อองค์การของพยาบาลวิชาชีพ พบว่า วัฒนธรรมองค์การมีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์การ โดยมิติกลุ่มนิยมความเป็นชาย ความเป็นหญิง และการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนมีความสัมพันธ์ทางบวก และมิติด้านปัจเจกนิยม ความเหลื่อมล้ำของอำนาจมีความสัมพันธ์ทางลบ

อัจฉรา สุวรรณ (2536, บทคัดย่อ) ศึกษาวัฒนธรรมโรงเรียนกับการปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนมัธยมศึกษาพบว่า ระดับวัฒนธรรมโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางและวัฒนธรรมโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนในระดับสูงทุกขนาดโรงเรียน

สุพรรณี สมานญาติ (2540, บทคัดย่อ) ศึกษาวัฒนธรรมองค์การในโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดชัยภูมิโดยวิธีการศึกษาแบบสังเกต สัมภาษณ์และใช้แบบสอบถาม โดยศึกษาวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

3 ระดับตามกรอบแนวคิดของไชน์ (Schein) คือ สิ่งประดิษฐ์และพฤติกรรมที่แสดงออก ค่านิยม และคติฐาน พบว่า โรงเรียนขนาดต่างกันมีสัญลักษณ์ที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของโรงเรียนทั่ว ๆ ไป เหมือนกัน มีค่านิยมใกล้เคียงกันและคติฐานของโรงเรียนไม่ต่างกัน

ประเสริฐ บัณฑิตศักดิ์ (2540, บทคัดย่อ) ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลองค์การพบว่าวัฒนธรรมองค์การ การติดต่อสื่อสารมีอิทธิพลโดยตรงและโดยอ้อมต่อประสิทธิผลองค์การหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

พิสณุ ฟองศรี (2542, บทคัดย่อ) พบว่า วัฒนธรรมกลุ่ม มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิผลองค์การของกรมอาชีวศึกษาและสำนักพัฒนาชุมชนกรุงเทพฯ (r = .42 และ .56 ตามลำดับ) และเป็นตัวแปรเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อองค์การสำนักพัฒนาชุมชนกรุงเทพฯ มีขนาดอิทธิพลเท่ากับ .25

อ้อยทิพย์ สุทธิเทพ (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพบว่า วัฒนธรรมโรงเรียนที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานด้านวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษา คือ ความซื่อสัตย์สุจริต และความมีคุณภาพ

เซฟเฟรีโน เลเดสมา (2525, บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำเสนอวิธีการวัดประสิทธิผลและการปฏิบัติงานของครูใหญ่ในโรงเรียนคาทอลิก กรุงเทพฯ” พบว่า การปฏิบัติงานของครูใหญ่โรงเรียนเอกชนคาทอลิก เห็นความสำคัญของทักษะมนุษย์ (Human Skill) เป็นพิเศษ โดยเน้นระบบคุณธรรมในกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน รวมทั้ง ให้ความสำคัญของกระบวนการศึกษา กลุ่มครู และผู้บริหารให้ความสำคัญกับทักษะทั้งสามด้าน คือ ด้านมโนทัศน์ ด้านเทคนิค และด้านมนุษย์

อุรัญญา รุกขมธุร์ (2526, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพแวดล้อมของโรงเรียนเอกชนในเครือคาทอลิกและสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า ความต้องการของครูและนักเรียนที่มีต่อสภาพแวดล้อมของโรงเรียนเอกชนในเครือคาทอลิก และสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ปรากฏว่า ครูมีความต้องการให้โรงเรียนปรับปรุงสภาพแวดล้อมการเรียนการสอนสูงเป็นอันดับหนึ่ง และด้านสังคมกลุ่มเพื่อนเป็นอันดับรองลงมา นักเรียนชั้นระดับประถมศึกษาต้องการให้โรงเรียนปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้านจริยธรรมสูงเป็นอันดับหนึ่ง และด้านอาคารสถานที่เป็นอันดับรองลงมา และนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีความต้องการให้โรงเรียนปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้านการให้บริการนักเรียนสูงเป็นอันดับหนึ่ง และด้านการเรียนการสอนเป็นอันดับรองลงมา

มีศักดิ์ ว่องประชานุกูล (2526, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การวิเคราะห์โครงสร้างการบริหารของโรงเรียนมูลนิธิภราดาคณะเซนต์คาเบรียลแห่งประเทศไทย” พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการกำหนดอำนาจหน้าที่และตำแหน่งต่าง ๆ มีการแบ่งงานเป็นลายลักษณ์อักษรและมีแผนภูมิโครงสร้างองค์การ ทำให้บุคลากรทราบถึงบทบาทหน้าที่และสายบังคับบัญชา มีเพียง

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

บางโรงเรียนเท่านั้นที่มีการจัดทำพรรณนางาน ส่วนการมอบหมายงานนั้นยังไม่เหมาะสมนัก โรงเรียนบริหารงานโดยคณะกรรมการ

การตัดสินใจ แม้ผู้บริหารในระดับต่าง ๆ จะมีอำนาจในการตัดสินใจ แต่อธิการ (ผู้บริหารสูงสุด) มีอำนาจมากกว่า ครูส่วนมากยังไม่พึงพอใจในรูปแบบของการตัดสินใจจึงควรมีการกำหนดรูปแบบการตัดสินใจให้แน่นอนและให้มีการมอบอำนาจและกระจายงานให้มากขึ้น

ปรัชญา โรงเรียนส่วนใหญ่มีปรัชญาที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยมุ่งฝึกอบรมนักเรียนให้เป็นคนมีความวิริยะอุตสาหะในการทำงาน มีคุณธรรมทางศาสนาและมีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ครูส่วนใหญ่ทราบ เข้าใจและเห็นด้วยกับปรัชญาของโรงเรียน

การสื่อสาร โรงเรียนส่วนใหญ่มีการจัดทำตารางและกำหนดการปฏิบัติงานล่วงหน้า ใช้การสื่อสารโดยมีลายลักษณ์อักษร ส่วนมากใช้จดหมายเวียน ผู้บริหารเห็นว่าได้ส่งเสริมให้ครูแสดงความคิดเห็น แต่ครูมีความรู้สึกว่ายังส่งเสริมไม่มากเท่าที่ควร ผู้บริหารมักใช้วิธีปรึกษาหารือกับผู้ใต้บังคับบัญชาบางคนก่อนสั่งการและจะสั่งการตามมติที่ประชุม ผู้บริหารและครูคิดว่าครูในโรงเรียนไม่ทราบข้อมูลข่าวสารและความเคลื่อนไหวในโรงเรียนดีอย่างที่ควรจะเป็น

การควบคุม โรงเรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติงานสอดคล้องกับแผนการปฏิบัติงาน กำหนดให้มีการประเมินผลการปฏิบัติงานปีละครั้งซึ่งใช้เกณฑ์ที่โรงเรียนกำหนดขึ้น อธิการเป็นผู้ประเมินและโรงเรียนมีการจัดสรรทรัพยากรกับแผนงานโดยใช้การสังเกตในการควบคุมการปฏิบัติงาน

จันทนา ชมวรกุล (2528, บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูอาจารย์เกี่ยวกับพฤติกรรมภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนมูลนิธิภราดาคณะเซนต์คาเบรียลแห่งประเทศไทย" พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารเกี่ยวกับพฤติกรรมภาวะผู้นำที่ปฏิบัติจริงกับที่ควรจะเป็นด้านกิจสัมพันธ์ และด้านสัมพันธภาพโดยส่วนรวมแล้วอยู่ในระดับสูง ส่วนความคิดเห็นของครูอาจารย์เกี่ยวกับพฤติกรรมภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ปฏิบัติจริงกับที่ควรจะเป็นด้านกิจสัมพันธ์และด้านสัมพันธภาพโดยส่วนรวมแล้วปรากฏว่าพฤติกรรมที่ปฏิบัติจริงอยู่ในระดับปานกลาง พฤติกรรมที่ควรจะเป็นอยู่ในระดับสูง

สุดเจน ฝ่นเรือง (2532, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "เจตคติต่อศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในเขต 12" พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีเจตคติต่อศาสนาในทางที่ดี นักเรียนที่เป็นคริสต์ศาสนิกชนมีเจตคติต่อศาสนาดีกว่านักเรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชนและนักเรียนที่เป็นมุสลิมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนนักเรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชนและนักเรียนที่เป็นมุสลิมมีเจตคติต่อศาสนาไม่แตกต่างกัน นักเรียนหญิงมีเจตคติต่อศาสนาดีกว่านักเรียนชาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นักเรียนที่ศึกษาอยู่ในสภาพแวดล้อมทางศาสนาของโรงเรียนตรง

กับศาสนาที่ตนนับถือกับนักเรียนที่ศึกษาอยู่ในสภาพแวดล้อมทางศาสนาของโรงเรียนต่างกับศาสนาที่ตนนับถือมีเจตคติต่อศาสนาไม่แตกต่างกัน

สุนากรรณ ศิวะบวร (2532, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการบริหารงานบุคลากรโรงเรียนในเครือคณะภคินีเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร ใน 4 ด้าน คือ การสรรหา การธำรงรักษา การพัฒนาและการให้พ้นจากงาน พบว่า การสรรหาส่วนใหญ่มีการกำหนดนโยบาย การวางแผนกำลังคน การมอบหมายงานที่พอเหมาะกับกำลังคน มีการคัดเลือกบุคลากรใหม่โดยการทดสอบและการทดลองการปฏิบัติงาน การธำรงรักษาส่วนใหญ่มีการปฐมนิเทศ บุคลากรได้รับเงินเดือนในอัตราเท่ากับรัฐบาล มีสวัสดิการด้านการเงิน บุคลากรได้ปฏิบัติงานตรงตามความรู้ความสามารถ บุคลากรได้รับการยกย่องชมเชยและได้รับสิ่งตอบแทนเมื่อมีผลการปฏิบัติงานดีเด่น ในด้านการพัฒนาบุคลากร ดำเนินการโดยการส่งบุคลากรไปร่วมประชุม สัมมนาทางวิชาการ มีห้องวิชาการและห้องสมุดสำหรับครู มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสนับสนุนให้ใช้สื่อการเรียนการสอนและเทคโนโลยีโดยครูผลิตขึ้นเองและทางโรงเรียนจัดให้มีการกำหนดระเบียบหลักเกณฑ์ในการให้บุคลากรพ้นจากงาน จัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่ครูที่พ้นจากงานและพ้นจากตำแหน่ง บุคลากรลาออกร้อยละ 1-5 ต่อปี เพราะเปลี่ยนอาชีพและได้งานที่ดีกว่า

วุฒิชัย มูลศิลป์ และลดาวัลย์ พวงนิล (2532, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "พัฒนาการของการศึกษาเอกชน" พบว่า การศึกษาเอกชนมีบทบาทสำคัญในการศึกษาของชาติมาเป็นเวลานาน และโรงเรียนมิชชันนารีเป็นผู้บุกเบิกการศึกษาในระบบโรงเรียนในเมืองไทย เป็นผู้ที่กระตุ้นให้ผู้นำระดับสูงของชาติเห็นความสำคัญของการศึกษา คือ ทำให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งนำไปสู่การประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2464 และเมื่อรัฐพยายามขยายการศึกษาให้ครอบคลุมทั่วประเทศเร็วขึ้น เอกชนได้แสดงบทบาทสำคัญช่วยรัฐในเรื่องการประหยัดงบประมาณแผ่นดินด้วย

มีนา อดุลยเกษม (2534, บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง "ทัศนคติของผู้บริหารและครูในโรงเรียนของมูลนิธิภคินีผู้รับใช้ดวงหทัยนิรมลของพระแม่มารี ต่อปรัชญาการศึกษาของดอนบอสโก" พบว่าผู้บริหารและครูมีทัศนคติต่อปรัชญาการศึกษาของดอนบอสโกแตกต่างกัน โดยผู้บริหารมีทัศนคติต่อปรัชญาการศึกษาของดอนบอสโกอยู่ในระดับมาก และ ครูมีทัศนคติอยู่ในระดับดี ผู้บริหารโรงเรียนที่มีความแตกต่างด้านอายุ และประสบการณ์การทำงานในโรงเรียนมีทัศนคติต่อปรัชญาการศึกษาของดอนบอสโกไม่แตกต่างกัน ส่วนผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาต่างกันมีทัศนคติต่อปรัชญาการศึกษาของดอนบอสโกแตกต่างกัน สำหรับครูที่มีความแตกต่างกันด้านศาสนา อายุ วุฒิการศึกษา และ ประสบการณ์การทำงานในโรงเรียนมีทัศนคติต่อปรัชญาการศึกษาของดอนบอสโกไม่แตกต่างกัน

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

สุรสิทธิ์ สุขชัย (2535, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "สภาพและปัญหาการบริหารงานบุคลากรของโรงเรียนในเครือมูลนิธิคณะเซนต์คาเบรียลแห่งประเทศไทย" พบว่า ผู้บริหารและครูส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันว่า มีการวางแผนกำลังคนระยะสั้น 1-2 ปี ใช้งบประมาณน้อยในการประชาสัมพันธ์รับสมัครบุคลากรใหม่ พิจารณาผู้สมัครตามวุฒิที่โรงเรียนต้องการ โดยมีกรรมการทดสอบเรื่องเจตคติ มีการปฐมนิเทศบุคลากรใหม่เพื่อให้รับทราบนโยบาย ระเบียบและสิทธิของครูและมีการมอบหมายงานสอนตรงตามสาขาวิชาที่บุคลากรนั้นสำเร็จการศึกษามา ด้านการธำรงรักษาบุคลากร โรงเรียนจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างความมั่นใจ เสริมสร้างทัศนคติที่ดี สร้างความก้าวหน้า สร้างความภาคภูมิใจและความสัมพันธ์อันดีให้ครู มีสวัสดิการเพื่อความมั่นคงและสร้างขวัญกำลังใจ มีการมอบหมายงานอย่างยุติธรรมและมีเกณฑ์การประเมินผลงานครูที่ชัดเจนมอบหมายงานตามความรู้ความสามารถ จัดหาน้ำดื่มและห้องพักครูติดเครื่องปรับอากาศ ดูแลสุขภาพครู ให้เกียรติครูเกษียณ เข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน ครูส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีการพัฒนาบุคลากร เป็นต้น การให้ทุนเพื่อการศึกษาต่อยังมีจำกัด ด้านการให้บุคลากรพ้นจากงานผู้บริหารและครูส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันว่าโรงเรียนมีเกณฑ์ที่ชัดเจน ปัญหาการบริหารบุคลากรในภาพรวมพบว่ามีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

สมบัติ เปี่ยมสมบูรณ์ (2536, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "สภาพปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับการวางแผนบริหารโรงเรียนในเครือมูลนิธิคณะเซนต์คาเบรียลแห่งประเทศไทย" พบว่า โรงเรียนในเครือมูลนิธิคณะเซนต์คาเบรียลแห่งประเทศไทยทุกโรงเรียน มีการวางแผนบริหารงานอย่างเป็นระบบและเป็นไปตามกระบวนการวางแผนบริหารโรงเรียน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นเตรียมการขั้นวางแผน ขั้นดำเนินการ และขั้นประเมินผล ส่วนปัญหาเกี่ยวกับการวางแผนบริหารโรงเรียน ได้แก่ ครูบางส่วนไม่เห็นความสำคัญของการวางแผน และไม่สามารถนำความรู้เรื่องการวางแผนไปใช้ในการปฏิบัติได้ ไม่มีข้อมูลเพียงพอสำหรับการวางแผนและวิธีการฝึกอบรมเรื่องการวางแผนยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

บังอร กิจเจริญ (2536, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การประเมินผลการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนในเครือคณะภคินีเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา" พบว่า การปฏิบัติงานของครูอยู่ในระดับดีทุกด้าน ด้านที่ปฏิบัติอยู่ในเกณฑ์ดีอันดับแรกคือ ความมุ่งมั่นพัฒนา พบว่า ครูมีความสนใจและกระตือรือร้นในการที่จะเข้ารับการอบรม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน ด้านที่ปฏิบัติอยู่ในเกณฑ์ดีอันดับสอง คือ การมีคุณธรรม จรรยาบรรณ พบว่า ครูปฏิบัติตนอย่างถูกต้องในกรอบศีลธรรมอันดีงามเป็นอันดับแรก ส่วนด้านที่ปฏิบัติอยู่ในเกณฑ์ดีอันดับสาม คือ ความรอบรู้ พบว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจในหลักการ

ของหลักสูตรเป็นอันดับแรก และด้านที่ปฏิบัติอยู่ในเกณฑ์ดีอันดับสุดท้ายคือ การสอน พบว่า ครูมีความสามารถในการเตรียมการสอนล่วงหน้าอย่างเป็นระบบ

ดรุณี ศรีมงคล (2536, บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนกลุ่มผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่และหัวหน้าหมวดวิชา และครูผู้สอนเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนคาทอลิกในประเทศไทย" พบว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนคาทอลิกในประเทศไทย ตามความคิดเห็นของ 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร กลุ่มผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ หัวหน้าหมวดวิชาและกลุ่มครูผู้สอน ไม่แตกต่างกัน ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 4 กลุ่ม ต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารโรงเรียนคาทอลิกในประเทศไทย มีดังนี้ คุณลักษณะด้านวิชาการ ที่จัดว่ามีความสำคัญในระดับความจำเป็นอย่างยิ่ง 5 อันดับแรก คือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารงานบุคลากรในโรงเรียนเป็นอย่างดี ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรทุกระดับและการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนในท้องถิ่น ความรู้เกี่ยวกับระเบียบแบบแผนและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ความสนใจที่จะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอเพื่อเป็นผู้รอบรู้และทันต่อเหตุการณ์ และมีความรู้กว้างขวางเป็นที่พึ่งของผู้น้อยได้ ส่วนคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพที่จัดว่าสำคัญอย่างยิ่งใน 5 อันดับแรกคือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ให้ความเสมอภาคกับทุกคน มีอารมณ์เยือกเย็น สุขุม มั่นคงและควบคุมตนเองได้ มีความเพียรและอดทนและวางตัวได้เหมาะสม และด้านคุณลักษณะความสามารถในการปฏิบัติงาน คือ การเป็นผู้ประสานงานที่ดี

วิทยา คู่วิรัตน์ (2538, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนคาทอลิก ฝ่ายการศึกษา อัครสังฆมณฑลกรุงเทพมหานคร" พบว่า การวิจัยมีส่วนสำคัญในการสร้างและพัฒนาระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนคาทอลิกและสามารถนำระบบการประเมินผลไปใช้ในโรงเรียนคาทอลิก วัตถุประสงค์ของการประเมินผลการปฏิบัติงานของครู คือ เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานของครูให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ในด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านคุณธรรมจริยธรรม รวมทั้ง ด้านการสนับสนุนการสอน โดยมีรูปแบบของระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานของครู ประกอบด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) และข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) โดยเน้นในการประเมินผลด้านการสอนของครูเป็นหลัก

ปัจจัยนำเข้าของระบบ ประกอบด้วย ผู้ประเมิน คือ หัวหน้าหมวดวิชา เพื่อนครู ครูประเมินตนเอง โดยมีคณะกรรมการตัดสินผลการประเมินการปฏิบัติงานของครูด้วย เพื่อให้ผลการประเมินสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงมากขึ้น รวมทั้ง เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

การปฏิบัติงานของครู กระบวนการของระบบ ประกอบด้วย ขั้นตอนต่าง ๆ คือ การแต่งตั้งคณะกรรมการตัดสินผลการประเมินการปฏิบัติงานของครู การชี้แจงรายละเอียดของระบบการประเมิน การดำเนินการประเมินผล การวิเคราะห์และสรุปรายงานผลการปฏิบัติงานของครู ผลผลิตของระบบประกอบด้วย สรุปและรายงานผลการปฏิบัติงานของครูแต่ละบุคคล สรุปผลการปฏิบัติงานของครูแต่ละหมวดวิชาในภาพรวม สรุปผลการปฏิบัติงานของครูทั้งหมดในโรงเรียนในภาพรวม ส่วนข้อมูลป้อนกลับของระบบ ประกอบด้วย การให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ครูแต่ละคน และการให้ข้อมูลป้อนกลับในระบบของสถาบันเพื่อนำผลการประเมินไปใช้ในการวางแผนพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนต่อไป

สายอรุณ ผิวเกลี้ยง (2533, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "พัฒนาการของการศึกษาที่จัดโดยคณะภคินีเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร ในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2441-2537" ได้ข้อสรุปว่า การจัดการศึกษาของคณะภคินีเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร ในประเทศไทยได้เริ่มต้นที่โรงเรียนอัสสัมชัญคอนแวนต์ ซึ่งเป็นโรงเรียนสตรีแห่งแรกในประเทศไทยที่ได้จัดการศึกษา โดยคณะมิชชันนารีนิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งได้สร้างความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาการจัดการศึกษาให้สังคมไทยอย่างต่อเนื่องตลอดมา สิ่งที่ คณะภคินีเซนต์ปอล เดอ ชาร์ตร ใช้เป็นตัวกำหนดทิศทางในการจัดการศึกษาของคณะคือ (1) ปรัชญาในการดำเนินชีวิตและหลักเมตตาธรรม คือ "ศึกษาดี มีวินัย ใจเมตตา ใฝ่หาคุณธรรม เลิศล้ำการงาน" (2) วัตถุประสงค์ในการก่อตั้งโรงเรียนของคณะคือ เพื่อประโยชน์ตามความต้องการของท้องถิ่น และการศึกษาของเยาวชนของชาติ เป็นต้นผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา (3) การจัดการศึกษาจะเน้นความเป็นเลิศทางวิชาการ งานฝีมือหรือหัตถศึกษา การอบรมฝึกสอนด้านคุณธรรมและจริยธรรมและเน้นให้เห็นความงดงามในวัฒนธรรมของชาติ การรักษาสุขภาพอนามัยของตน กล่าวคือ การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลครบองค์ 4 คือ ด้านพุทธิศึกษา จริยศึกษา หัตถศึกษา และพลศึกษา เพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้ความสามารถและทักษะ (4) การบริหารการศึกษานั้นยึดนโยบายหลักด้านการจัดการศึกษาของคณะเป็นบรรทัดฐาน การกระจายอำนาจและการทำงานอย่างมีส่วนร่วมด้วย "เมตตาธรรม" เป็นพื้นฐานและบรรยากาศของการทำงานร่วมกันแบบ "ครอบครัว" (5) เป้าหมายของการจัดการศึกษา คือ เพื่อมุ่งผลิตเยาวชนหรือผู้สำเร็จการศึกษาเพื่อรับใช้สังคมไทย อุทิศตนเพื่อบริการชุมชน และ (6) เป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐในด้านการจัดการศึกษาแก่เยาวชน ช่วยรัฐประหยัดงบประมาณเป็นจำนวนมากและเป็นการขจัดปัญหาสังคมด้วย การจัดการศึกษาแก่เยาวชนหญิงที่มีปัญหาพฤติกรรม "เด็กตกเขียว" การศึกษาสำหรับเด็กไทยภูเขา

ปิยนุช สุวรรณทัต (2540, บทคัดย่อ) ศึกษาวิวัฒนาการของการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาโดยมิชชันนารีนิกายโรมันคาทอลิก พบว่า การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา

โดยมิชชันนารีนิกายโรมันคาทอลิก สามารถแบ่งได้เป็น 3 ยุค ตามลักษณะของการจัดการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ แตกต่างกันไป ดังนี้คือ ยุคการศึกษาเพื่อการแพร่ธรรม ระหว่างสมัยกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 4) การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนคริสตชนที่นำบุตรหลานของชาวคริสต์ในค่ายมารับการอบรมสั่งสอนให้เป็นคริสตชนที่ดี และเด็กต่างศาสนาเพื่อให้เข้ามานับถือศาสนาคริสต์ โดยเรียนคำสอนและหัดอ่านเขียนขั้นพื้นฐานเพื่อให้สามารถอ่านหนังสือทางศาสนาได้ วิธีจัดการเรียนการสอนมีการนำเด็กเข้ามาเรียนในสถานที่ที่จัดตั้งขึ้นเป็นโรงเรียน โดยน่าจะใช้การบรรยายและฝึกปฏิบัติทักษะภาษาตามที่นิยมใช้ในยุโรปสมัยนั้น ส่วนยุคระบบโรงเรียนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2411-2508) ในยุคนี้การจัดการศึกษามีรูปแบบเป็นระบบที่มีความสมบูรณ์ตามหลักการศึกษา กล่าวคือ มีการกำหนดหลักสูตรอย่างชัดเจนในแต่ละระดับชั้น มีการแต่งหนังสือดรุณศึกษาเป็นแบบเรียนภาษาไทย มีการวางระเบียบปฏิบัติของนักเรียนภายในโรงเรียนอย่างเคร่งครัด มีการจัดตั้งโรงเรียนในชุมชนเมืองและภูมิภาค ฝึกอบรมนักบวชพื้นเมืองให้เหมาะสมเพียงพอกับนักเรียนและฆราวาสที่เป็นคริสตชนที่เป็นบุตรหลานของคริสตชน และบุตรหลานของคนต่างศาสนาที่อยู่ในชุมชน รวมทั้ง มีการจัดตั้งสมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนคริสต์เพื่อสนับสนุนนักเรียนที่จบไปแล้ว และจัดตั้งกิจการโรงเรียนเพื่อนำเงินเรี่ยไรจากวัดมาบำรุงโรงเรียน แสดงถึงความผูกพันที่แน่นแฟ้นระหว่างโรงเรียน วัด และชุมชน ตั้งแต่ยุคนั้นและยุคการศึกษาไทยแนวคาทอลิก โรงเรียนประถมศึกษาของคาทอลิกในยุคปัจจุบันภายหลังสภาสังคายนาวาติกัน ที่ 2 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2508-ปัจจุบัน) อยู่ในความดูแลขององค์การสำคัญ 2 องค์การ คือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ และสภาการศึกษาคาทอลิก (ประเทศไทย) ซึ่งภายหลังสภาสังคายนาวาติกัน ที่ 2 ได้เปลี่ยนท่าทีในการจัดการศึกษาใหม่ คือ เปิดรับบุคคลต่างศาสนา ตลอดจนวัฒนธรรม ค่านิยมของบุคคลภายนอกศาสนาเพิ่มมากขึ้น การจัดการศึกษายังคงยึดหลักจิตตารมณ์ทางศาสนาควบคู่กับการปฏิบัติตามแผนการศึกษาชาติ และนโยบายการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาของรัฐ หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนคล้ายคลึงกับโรงเรียนรัฐบาล โดยยังมีกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เป็นเรื่องความเชื่อทางศาสนาและการรับใช้สังคม ดูแลผู้ด้อยโอกาสด้วย

วิวัฒน์ แพร่สิริ (2543, บทคัดย่อ) ศึกษาวิวัฒนาการและอนาคตภาพของการศึกษาคาทอลิกกับการพัฒนาสังคมไทย พบว่า วิวัฒนาการของการศึกษาคาทอลิกในประเทศไทยเริ่มในปี พ.ศ. 2056 สมัยกรุงศรีอยุธยา มิชชันนารีได้จัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาแก่คนไทย หลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนเป็นแบบยุโรป ยึดปรัชญาการศึกษาและคำสอนศาสนาเป็นหลักการจัดการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกอบรมพระสงฆ์พื้นเมืองเป็นหลักและเป็นเครื่องมือ

อบรมสอนศาสนาคริสต์แก่ผู้สนใจ จัดแบ่งเป็น 4 ยุค คือ ยุคก่อนการก่อตัว ยุคก่อตัว ยุครุ่งเรือง เฟื่องฟู และยุคเสื่อม สมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ มิชชันนารีได้จัดการศึกษาต่อเนื่องจากสมัยกรุงศรีอยุธยา มีพัฒนาการการศึกษาในรูปแบบใหม่ เน้นบริบททางสังคมและวัฒนธรรมและการจัดการศึกษาแบบทันสมัย เพื่อสนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาและการพัฒนาสังคมไทย แบ่งเป็น 5 ยุค คือ ยุคก่อนการฟื้นฟู ยุคฟื้นฟู ยุคคืนชีพ ยุคผู้หว่าน และยุคแตกหน่อ ต่อกิ่ง สิ่งค้นพบคือ การศึกษาคาทอลิกเป็นการศึกษาที่ยึดปรัชญาการศึกษาคาทอลิกและคำสอนศาสนาเป็นหลักในการจัดการศึกษา เป็นต้นแบบการศึกษาในระบบ และมีกระบวนการบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมที่เป็นแบบอย่างดีสำหรับการจัดการศึกษา ส่วนภารกิจและอนาคตภาพของการศึกษาคาทอลิกเป็นการจัดการศึกษาที่ผสานหลักคำสอนศาสนา เน้นบูรณาการคุณธรรมในกระบวนการจัดการศึกษาบนหลักปรัชญาการศึกษาและคำสอนศาสนาในการรับใช้สังคม ตามบริบทพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและการพัฒนาสังคมไทย

ลือชัย จันทร์โป๊ (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "รูปแบบการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนอาชีวศึกษาคาทอลิกในประเทศไทย" พบว่า สภาพของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนอาชีวศึกษาคาทอลิกในประเทศไทยในภาพรวมตามความคิดเห็นของผู้บริหาร พบว่า อยู่ในระดับมากและตามความคิดเห็นของครู พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ระดับของการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนอาชีวศึกษาคาทอลิกในประเทศไทยในภาพรวมตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูพบว่าอยู่ในระดับมาก ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนอาชีวศึกษาคาทอลิกในประเทศไทย พบว่า ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของรูปแบบจำลองปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนอาชีวศึกษาคาทอลิกในประเทศไทย สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยมีค่าการทดสอบความกลมกลืน ดังนี้ ค่าไค-สแควร์ = 16.89 ค่า df = 10 ค่า p = 0.077 ค่า GFI = 0.99 ค่า AGFI = 0.95 ค่า RMR = 0.0088 เมื่อพิจารณาอิทธิพลรวมแล้วพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลรวมต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนอาชีวศึกษาคาทอลิกในประเทศไทย เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ พันธกิจและยุทธศาสตร์ วัฒนธรรมองค์การ ภาวะผู้นำ บรรยากาศในการทำงาน โครงสร้างองค์การ การดำเนินงานด้านการจัดการ การจูงใจ และระบบองค์การ

วัฒนธรรมองค์การมีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนอาชีวศึกษาคาทอลิกในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมองค์การมีอิทธิพลรวม อิทธิพลทางตรงต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ และมีอิทธิพลทางอ้อมผ่านทางโครงสร้างองค์การ บรรยากาศในการทำงาน และการจูงใจ เนื่องจากโรงเรียนอาชีวศึกษาคาทอลิกให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรม

องค์การ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้อยู่ในอันดับมาก และอยู่ในลำดับแรก แสดงว่าโรงเรียนคาทอลิกมีการสืบทอดวัฒนธรรมการศึกษามาเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้มีวัฒนธรรมที่เข้มแข็งซึ่งโรงเรียนคาทอลิกต้องปฏิบัติตามจิตตารมณ์ของพระคริสต์เจ้าที่ต้องการให้มนุษย์เป็นคนดีบริบูรณ์ ทุกมิติ และการศึกษาคาทอลิกมีปรัชญาการศึกษาที่มีพื้นฐานบนความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรม คำสอนทางศาสนา และจิตตารมณ์ของคณะนักบวชซึ่งเป็นค่านิยมอันดีงามมาเป็นวัฒนธรรมโรงเรียน ดังนั้น การจัดการศึกษาคาทอลิกจึงได้รับการยอมรับจากผู้ปกครองและสังคมมาก แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมการจัดการศึกษาคาทอลิกเป็นการจูงใจให้สังคมเชื่อถือ และมั่นใจในการส่งบุตรหลานเข้ามาศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เบอร์ค และลิทวิน (Burke & Litwin, 1992, p. 128) ที่กล่าวว่าวัฒนธรรมมีอิทธิพลทางตรงต่อการเรียนรู้และความมีอิสระในการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญต่อรูปแบบและวิธีการเรียนรู้แบบใหม่ ส่วนความมีอิสระในการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญต่อรูปแบบของการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม วัฒนธรรมเป็นตัวแปรเชื่อมระหว่างหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากผู้นำ กับยุทธศาสตร์และพันธกิจ และถ้าเพิ่มตัวแปรโครงสร้างองค์การเชื่อมแทรกเข้ามาเพื่อทำให้เข้าใจความมีอิสระในการเรียนรู้ได้ดีขึ้น แสดงว่าวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อพันธกิจและยุทธศาสตร์ซึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้นวัตกรรม และขอบเขตการเรียนรู้จากภายนอก และสอดคล้องกับ วิโรจน์ สารรัตนะ และอัญชลี สารรัตนะ (2545, หน้า 86) ที่ระบุว่าปัจจัยการสร้างวัฒนธรรมและบรรยากาศองค์การเชิงสร้างสรรค์มีอิทธิพลรวม อิทธิพลทางตรง และอิทธิพลทางอ้อมต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้

งานวิจัยต่างประเทศ

สเตียส์ (Steers, 1976, p. 102) ได้ศึกษาพบว่า องค์การที่มีการรวบอำนาจมาก มีการใช้กฎระเบียบ แบบแผน ข้อบังคับมากเท่าใด บุคลากรมักรับรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในองค์การที่มีลักษณะเข้มงวดน่ากลัว ส่วนองค์การที่ฝ่ายบริหารยินยอมให้บุคลากรมีอิสระและใช้ดุลยพินิจของตนในการตัดสินใจ วินิจฉัยสั่งการได้และยิ่งฝ่ายบริหารแสดงความสนใจต่อบุคลากรมากเท่าไร บรรยากาศจะเป็นไปในทางที่ดีขึ้นเท่านั้น ซึ่งแสดงออกด้วยบรรยากาศเปิดเผยไว้เนื้อเชื่อใจกันและมีความรับผิดชอบสูง

ฮอฟสเตด (Hofstede, 1991, pp. 13-14) ได้ศึกษาวัฒนธรรมองค์การของบริษัทไอบีเอ็มมากกว่า 50 ประเทศทั่วโลก พบว่า มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน 4 มิติดังนี้

1. มิติความเหลื่อมล้ำทางสังคม รวมถึงความสัมพันธ์ของอำนาจหน้าที่ เรียกว่า มิติความเหลื่อมล้ำของอำนาจ (Power Distance) ซึ่งเป็นมิติที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในขอบเขตของอำนาจตามลำดับขั้นในการปฏิบัติงาน เป็นลักษณะความสัมพันธ์ระหว่าง

หัวหน้างานกับลูกน้องหรือกับผู้ร่วมงานในองค์การ เป็นขอบข่ายซึ่งสมาชิกขององค์การหรือสถาบันคาดหวังและยอมรับว่ามีการกระจายอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน

วัฒนธรรมองค์การที่มีความเหลื่อมล้ำของอำนาจมาก สถานภาพของผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาปรากฏออกมาแบบไม่เท่าเทียมกัน ระบบการจัดลำดับฐานะตำแหน่งมีความเหลื่อมล้ำ เป็นองค์การที่รวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง ผู้ใต้บังคับบัญชาคาดหวังว่าจะได้รับการบอกให้ทำอะไรบ้าง โครงสร้างองค์การเป็นแบบปิรามิด (Tall Organization) มีช่องว่างของระบบเงินเดือน ผู้บังคับบัญชาจะเป็นผู้ออกคำสั่ง กำหนดวิธีการติดต่อสื่อสารและเน้นที่ผลงานไม่สนใจเรื่องสัมพันธภาพ ผู้บังคับบัญชาที่มีความอาวุโสมากจะได้รับความเคารพนับถือมาก

วัฒนธรรมองค์การที่มีความเหลื่อมล้ำของอำนาจน้อย ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชามีสิทธิใกล้เคียงกัน ระบบการจัดฐานะตำแหน่งเป็นเพียงความไม่เท่าเทียมกันตามบทบาทที่กำหนดขึ้นเพื่อความเหมาะสมในการบริหาร มีการกระจายอำนาจอย่างยุติธรรม โครงสร้างองค์การเป็นแบบแนวราบ (Flat Organization) ไม่มีผู้ได้รับสิทธิพิเศษ ผู้บังคับบัญชาพูดคุยเข้าถึงผู้ใต้บังคับบัญชา ใช้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ผู้ใต้บังคับบัญชาคาดหวังว่าจะมีสิทธิในการออกเสียงเกี่ยวกับงานของเขาและยอมรับว่าผู้บังคับบัญชาจะเป็นผู้มีสิทธิชี้ขาดในการตัดสินใจขั้นสุดท้าย

2. มิติความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและกลุ่ม เรียกว่า มิติปัจเจกนิยม/ กลุ่มนิยม (Individualism versus Collectivism) ซึ่งเป็นมิติที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มคนในสังคม

วัฒนธรรมองค์การแบบปัจเจกนิยม คือ การที่บุคคลให้ความสำคัญกับเป้าหมายและความสนใจของตนเองมากกว่าจะสนใจเป้าหมายของกลุ่ม เป็นอิสระจากกลุ่ม กล้าที่จะเผชิญหน้ากับคนอื่น ๆ ในกลุ่ม สามารถที่จะดูแลตัวเองและมีความรับผิดชอบเฉพาะครอบครัวของตนเองเท่านั้น

วัฒนธรรมองค์การแบบกลุ่มนิยม คือ การที่สมาชิกแต่ละคนให้ความสำคัญกับเป้าหมายของกลุ่มก่อนที่จะคำนึงถึงเป้าหมายของตนเอง สมาชิกจะมีความสามัคคีกันภายในกลุ่ม มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความร่วมมือกัน มีการตอบแทนซึ่งกันและกันและหลีกเลี่ยงการก่อให้เกิดความขัดแย้ง รวมทั้งผู้ที่เป็นผู้บังคับบัญชาจะต้องคอยปกป้องผู้ใต้บังคับบัญชาของตน

3. มิติความเป็นชายและความเป็นหญิง (Masculinity versus Femininity) ซึ่งเป็นมิติที่อธิบายถึงการแสดงบุคลิกภาพตามลักษณะบทบาททางเพศ ลักษณะความเป็นชายและความเป็นหญิงในองค์การซึ่งจะอธิบายถึงความสัมพันธ์ของรูปแบบการตัดสินใจของผู้บริหาร

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

วัฒนธรรมองค์การแบบความเป็นชาย คือ เน้นผลงานและพิจารณาค่าตอบแทนบนความยุติธรรม ผู้บริหารจะรักศักดิ์ศรีของตน กล้าตัดสินใจ แข็งกร้าว เน้นหลักเหตุผล ไม่คำนึงถึงความรู้สึกของผู้ร่วมงานและยึดค่านิยม "อยู่เพื่องาน"

ส่วนวัฒนธรรมองค์การแบบความเป็นหญิง ผู้บริหารจะแก้ปัญหาด้วยการประนีประนอมและมีการเจรจาตกลง พิจารณาค่าตอบแทนเน้นความเสมอภาค ผู้บริหารจะใช้สัญชาตญาณมากกว่าการตัดสินใจอย่างรอบคอบ จะใช้มติส่วนใหญ่และยึดค่านิยม "ทำงานเพื่ออยู่"

4. มิติการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน (Uncertainty Avoidance) เป็นมิติที่อธิบายถึงวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งหรือความก้าวร้าวที่อาจจะเกิดขึ้นของคนในแต่ละสังคม เป็นขอบเขตซึ่งสมาชิกในวัฒนธรรมนั้นรู้สึกกังวล รู้สึกกลัวเนื่องจากมีความไม่แน่นอนหรือไม่รู้สถานการณ์ที่แน่นอน

วัฒนธรรมองค์การที่มีการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนมาก จะมีความวิตกกังวลสูง จึงมีการกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการมาควบคุมป้องกันความไม่แน่นอนที่เกิดจากพฤติกรรมของบุคคลในองค์การ มีการทำงานอย่างหนักและเร่งรีบ เวลาเป็นสิ่งมีค่า

วัฒนธรรมองค์การที่มีการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอนต่ำ จะมีความวิตกกังวลต่ำ บุคลากรจะทำงานหนักก็ต่อเมื่อต้องการทำ ไม่ได้เกิดจากแรงขับภายในที่จะทำให้ทำกิจกรรมนั้น ชอบการผ่อนคลายและจะเป็นผู้กำหนดกรอบเวลาในการทำงานเอง

แกร์ริตี (Garrity, 1995, p. 1745-A) ได้ศึกษาเรื่องผลกระทบของวัฒนธรรมองค์การกับรูปแบบความคิดในการที่จะยอมรับเทคนิคการฝึกอบรมในหน่วยงานธุรกิจและอุตสาหกรรม พบว่าวัฒนธรรมองค์การมีผลกระทบต่อความคิดในการที่จะยอมรับเทคนิคการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนค่านิยมการดำเนินชีวิต อายุ และประสบการณ์ที่เข้ารับการฝึกอบรมไม่มีผลกระทบต่อการยอมรับเทคโนโลยี

วิลเมอร์ (Wilmer, 1993, p. 4510-A) ได้ศึกษาเรื่องวัฒนธรรมองค์การที่มีผลกระทบต่อการให้ความยุติธรรมกับบุคลากรในองค์การพบว่า ทุกองค์การใช้ยุทธวิธีการให้รางวัลแบบทั่ว ๆ ไป และไม่มีผลมาจากวัฒนธรรมองค์การ ยุทธวิธีการให้รางวัลที่พบได้แก่ ใช้การพิจารณาจากคุณภาพงาน ความสามารถ ผลการปฏิบัติงานเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม และพิจารณาจากหลักการสวัสดิการสังคม นอกจากนี้ยังพบว่าหากองค์การใช้ยุทธวิธีการให้รางวัลตรงกับความคิดของบุคลากร บุคลากรจะมีความคิดเห็นว่ามีความยุติธรรมสูง การสื่อความหมายอย่างเป็นทางการเรื่องเกณฑ์การพิจารณาความดีความชอบให้แก่บุคลากรในองค์การเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ทิศทางของวัฒนธรรมองค์การมีอิทธิพลมากกว่าวัฒนธรรมของแต่ละคน

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ทาร์เตอร์ และเวย์น (Tarter & Wayne, 1988, pp. 17-24) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในเรื่องเกี่ยวกับความไว้วางใจในการทำงานระหว่างผู้บริหารโรงเรียน และครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาในรัฐนิวเจอร์ซี สหรัฐอเมริกา พบว่า การส่งเสริมสุขภาพและความไว้วางใจกันเป็นสิ่งสำคัญของสภาพชีวิตความเป็นอยู่ภายในโรงเรียน สภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพจะทำให้บรรยากาศที่นำไปสู่สัมพันธภาพของระบบสังคม และความสัมพันธ์ที่ดีของสังคมภายในโรงเรียนจะนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารงาน

เมลนิค (Melnick, 1992, p. 1649-A) ได้ศึกษาวัฒนธรรมองค์การในโรงเรียน โดยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า วัฒนธรรมมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมของบุคลากรในโรงเรียนในรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น ภาษา การแต่งกาย การแสดงออก ความรู้สึกความผูกพันในโรงเรียน และการสนับสนุนโรงเรียน วัฒนธรรมมีส่วนช่วยทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีจิตสำนึกในส่วนรวมและผู้นำสามารถใช้วัฒนธรรมโรงเรียนเป็นเครื่องมือในการบริหารการศึกษา เป็นเครื่องมือทางสัญลักษณ์ที่มีพลังอิทธิพลและใช้สื่อความหมายแทนภาษา โดยยอมรับและใช้วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญหลาย ๆ อย่างในโรงเรียน เพื่อกระตุ้นให้เกิดวีรบุรุษในโรงเรียนหรือบุคคลดีเด่นหรือบุคคลตัวอย่าง

ไวเซนเบค (Weisenbeck, 1990, p. 2746-A) ได้ศึกษาวัฒนธรรมองค์การของวิทยาลัยเอกชน พบว่า วัฒนธรรมองค์การของวิทยาลัยเอกชน มีพลังอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคลากรทำให้เกิดแรงจูงใจภายในและแรงจูงใจต่อองค์การ

พาคินสัน (Pakinson, 1991, p. 2343-A) ได้ศึกษาเรื่องการทดสอบความเชื่อมั่นและโครงสร้างทางปัจจัยของวัฒนธรรมโรงเรียนพบว่า วัฒนธรรมโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานในโรงเรียนหลายประกา ร ได้แก่ งานการเรียนการสอน งานนิเทศการศึกษา งานประเมินผลการสอนและงานพัฒนาความร่วมมือกันในการทำงานเป็นหมู่คณะของบุคลากรในโรงเรียน

บอกส์ (Boggs, 1993, p. 3055-A) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมโรงเรียนกับคุณลักษณะการทำงานและพฤติกรรมของครู พบว่า วัฒนธรรมโรงเรียนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับคุณลักษณะการทำงานและพฤติกรรมของครู

คี (Kee, 1993, p. 3064-A) ได้ศึกษาตรวจสอบวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนเพื่อพรรณนาและอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์การกับการพัฒนาโปรแกรมการศึกษา โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสาร พบว่า วัฒนธรรมองค์การมีผลต่อการพัฒนาโปรแกรมการศึกษา โดยที่โปรแกรมการศึกษาพัฒนาได้ในวิทยาลัยหนึ่ง แต่ไม่สามารถพัฒนาในอีกวิทยาลัยหนึ่ง ความแตกต่างในการพัฒนาอธิบายได้ดังนี้ (1) ระยะเวลาของการมี

ส่วนร่วมที่ยาวนานของคณาจารย์ และบุคลากร เป็นดัชนีชี้ระดับความพึงพอใจในวิทยาลัย (2) ความภาคภูมิใจในความสำเร็จในอดีตและปัจจุบัน สามารถกระตุ้นให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีความพยายามมากขึ้นในอนาคต (3) จิตสำนึกในการทำงานเป็นทีมสามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ และ (4) คณะอาจารย์ผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญที่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในการทำงานในโปรแกรมการศึกษา สามารถผลักดันให้นำโปรแกรมการศึกษาไปใช้ได้และทำให้ประสบผลสำเร็จอย่างต่อเนื่อง

พลาท (Plath, 1988, p. 1953-A) ได้ศึกษาวัฒนธรรมโดยวิธีการ 10 ขั้นของ ไชน์ (Schein) เน้นการศึกษาโดยการสำรวจร่วมระหว่างคนในองค์การและนอกองค์การ ใช้วิธีการสัมภาษณ์ซ้ำและการสังเกต ผลการศึกษาพบว่า วิธีการ 10 ขั้นของ ไชน์ เป็นวิธีการที่เหมาะสมในการค้นหาวัฒนธรรมโรงเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา

บิกเกอร์สตาฟฟ์ (Biggerstaff, 1990, p. 1882-A) ได้ใช้กรอบความคิดทางวัฒนธรรมของไชน์ และวิธีการ 10 ขั้นของไชน์ (Schein, 1985) ไปเป็นแนวทางในการศึกษาเพื่อค้นหาวัฒนธรรมองค์การเช่นกัน เป็นวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ ซึ่งพัฒนาจากแนวคิดของ ไชน์ เกี่ยวกับกลไกทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบวัฒนธรรมของไชน์ มีประโยชน์ในการศึกษาพฤติกรรมทางวัฒนธรรม แต่เป็นเครื่องมือที่ไม่สามารถจำแนกให้เป็นหมวดหมู่ได้

องค์ประกอบของวัฒนธรรมระดับที่ 1 ที่ศึกษา ได้แก่ พิธีการ เรื่องราวหรือเรื่องเล่า บุคคลดีเด่นหรือบุคคลตัวอย่าง พบว่า เป็นเครื่องมือที่จะทำให้เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงเป็นเครื่องมือที่มีอิทธิพลในหน่วยงาน ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในกลุ่ม และเรื่องราวขององค์การทางบวก ทำให้เกิดความผูกพันในองค์การ มีวิธีการศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมในระดับที่ 1 สิ่งประดิษฐ์และพฤติกรรมที่แสดงออก โดยใช้แบบสำรวจร่วมกับวิธีการเชิงคุณภาพ

ดี'แฮม (D'Haem, 1990, p. 3116-A) ได้ศึกษาเรื่องราวขององค์การโรงเรียนจากการสัมภาษณ์ การสังเกตห้องเรียน การศึกษาเอกสาร และการใช้ดัชนีวัดบรรยากาศขององค์การ ผลการศึกษาพบว่า 1) เรื่องราวหรือเรื่องเล่า ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในสังคมและเป็นเครื่องมือที่มีอิทธิพลในหน่วยงาน 2) เรื่องราวขององค์การทางบวกทำให้เกิดความผูกพันในองค์การ และ 3) เรื่องราวขององค์การทางลบทำให้ไม่มีความผูกพัน

เคอร์ชเนอร์ (Kirchner, 1993, p. 2186-A) ใช้การศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งรวบรวมข้อมูลจากงานสนามโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต การวิเคราะห์สิ่งประดิษฐ์ และพฤติกรรมที่แสดงออก การวิเคราะห์และแปลความหมายของการวิจัยโดยใช้วิธีการอุปนัย ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาวัฒนธรรมองค์การเป็นเสมือนรูปแบบประเพณีขององค์การ เรื่องราวและเรื่องเล่ามีน้อย พิธีการงานพิธี บุคคลดีเด่นและสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์มีมากกว่า ความรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกันมีสูงมาก

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

คุณลักษณะเด่นของวัฒนธรรมองค์การที่ปรากฏในวิทยาลัยนี้ ได้แก่ ความร่วมมือร่วมใจและความสมัครใจ ความเสมอภาคและความยุติธรรมและความภาคภูมิใจในความสำเร็จของวิทยาลัย

องค์ประกอบเกี่ยวกับเรื่องราวหรือเรื่องเล่า พิธีกรรมหรืองานพิธี และสัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงได้

ไลเลส (Lyles, 1992, p. 175-A) ได้ศึกษาตรวจสอบโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายและวิทยาลัยศิลป์ ในภาวะสำคัญขณะปรับปรุงโครงสร้าง พบว่า การสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ การจัดให้มีการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ การจัดพิธีการหรืองานพิธี รวมทั้ง การยกย่องให้เกียรติบุคคลและให้ความสำคัญแก่สัญลักษณ์ต่าง ๆ มีส่วนสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

เฮล (Hale, 1991, p. 3574-A) ได้ศึกษาวัฒนธรรมโรงเรียนจากกรอบความคิดทางวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่ พิธีการหรืองานพิธี เรื่องราว บุคคลตัวอย่าง หรือบุคคลดีเด่น และรางวัลและการลงโทษ กลุ่มตัวอย่างเป็นโรงเรียนประถมศึกษาคาทอลิก 3 โรงเรียน และการวิเคราะห์ใช้รูปแบบทฤษฎี โครงสร้างและหน้าที่ตามแนวคิดทางมานุษยวิทยา การใช้แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า พิธีการสำคัญที่เคยจัดเป็นประจำสัปดาห์ เปลี่ยนเป็นการประชุมประจำสัปดาห์ บุคคลตัวอย่างหรือบุคคลดีเด่นที่เป็นนักเรียนไม่ปรากฏในโรงเรียน เรื่องราวและเรื่องเล่าที่เคยใช้เป็นอุปกรณ์สำคัญในการสอนศาสนา และสอนการใช้ชีวิตในโรงเรียนพบน้อยมากทั้ง 3 โรงเรียน

โจนส์ (Jones, 1992, p. 1746-A) ได้ศึกษาวัฒนธรรมองค์การในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีผลการปฏิบัติงานสูง เป็นโรงเรียนของรัฐในเมือง โรงเรียนนอกเมือง และโรงเรียนเอกชน ใช้วิธีการกึ่งธรรมชาติ (Semi-Naturalistic) ผลการศึกษาพบว่า (1) ค่านิยมในโรงเรียนมีความสอดคล้องกันสูง (2) มีเจตคติที่หลากหลายในแต่ละโรงเรียนแต่มีโครงสร้างหลักร่วมกันในโรงเรียน (3) มาตรฐานของความคาดหวังมีความสอดคล้องกันสูง ความแปรปรวนในบรรทัดฐานของวัฒนธรรมมีมากกว่าความแปรปรวนในเจตคติและค่านิยม การศึกษาของ โจนส์ ยืนยันว่าวัฒนธรรมองค์การสามารถนำไปใช้ในการบริหารการศึกษาและทฤษฎีองค์การได้

มิตเชลล์ (Mitchell, 1992, p. 3124-A) ได้ศึกษาโรงเรียนที่มีประสิทธิผลเพื่อสำรวจธรรมชาติของวัฒนธรรมองค์การและคุณลักษณะต่าง ๆ ของค่านิยมร่วม ความเชื่อร่วม และบรรทัดฐานของกลุ่มผู้บริหาร ครู และนักเรียน ซึ่งเป็นกลุ่มย่อยในโรงเรียน การศึกษาพบว่าความสำคัญของโครงการทางวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่มีความเป็นเลิศนั้นเกิดจากค่านิยมร่วมของครูและนักเรียน กลุ่มนักเรียนเชื่อว่าความสำเร็จของนักเรียนมาจากความรู้ความเชี่ยวชาญของครู การเอาใจใส่ของครู ความคาดหวังสูงของผู้ปกครอง การแข่งขันในตลาดแรงงาน รวมทั้ง การแข่งขันเพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับสูงกลุ่มครูในโรงเรียนมีส่วนกระตุ้นให้เกิดความผูกพันในโรงเรียนอย่างมาก ซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จของโรงเรียน วัฒนธรรมที่เข้มแข็งจะ

กระตุ้นให้นักเรียนมีค่านิยมในการศึกษาและกระตุ้นให้นักเรียนเอาใจใส่ในการฝึกอบรมทางวิชาการของโรงเรียน

เลิฟ (Love, 1991, p. 437-A) ได้ศึกษาวัฒนธรรมโรงเรียนพบว่า (1) การร่วมมืออย่างกระตือรือร้นเป็นการสร้างวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง (2) ความแตกต่างของค่านิยมและคติฐานเบื้องต้นไม่ได้ทำให้เกิดความขัดแย้ง แต่ความขัดแย้งขึ้นอยู่กับความคาดหวังของแต่ละคนว่ามีความคาดหวังเหมือนกันหรือต่างกัน นอกจากนี้ยังพบว่า ความเข้มแข็งของวัฒนธรรมองค์การขึ้นอยู่กับมิติสำคัญ 2 มิติ คือ (1) สมาชิกแต่ละคนในองค์การยึดมั่นในค่านิยมอย่างไร และ (2) สมาชิกในองค์การมีค่านิยมร่วมและให้ความหมายร่วมกันในระดับใด

ชอว์ (Shaw, 1991, p. 770-A) ได้ศึกษาค่านิยมในองค์การและความผูกพันในองค์การของครูในโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า มีความแตกต่างกันระหว่างวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายมีความสัมพันธ์เพียงเล็กน้อยระหว่างค่านิยมส่วนบุคคลของอาจารย์ใหญ่ และค่านิยมในองค์การและความผูกพันในองค์การของครู

ฟอว์สัน (Fawson, 1992, p. 1743-A) ได้ศึกษาวัฒนธรรมโรงเรียนพบว่า การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโรงเรียน โดยมุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในโรงเรียนนั้น มีพลังผลักดันจากค่านิยมของผู้ปกครองและค่านิยมของอาจารย์ใหญ่ ค่านิยมของผู้ปกครอง และค่านิยมของอาจารย์ใหญ่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้น ค่านิยมและความเชื่อเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในโรงเรียน

สไตน์ฮอฟฟ์ และโอเวนส์ (Steinhoff & Owens, 1989, pp. 17-23) ได้ศึกษาวัฒนธรรมโรงเรียน โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมร่วม เพื่ออธิบายคำอุปมาพื้นฐานของโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 8 โรงเรียน วิธีการศึกษาใช้วิธีการสัมภาษณ์ และใช้เครื่องมือวัดที่เรียกว่าแบบสำรวจวัฒนธรรมองค์การ ผลการศึกษาพบว่า มีวัฒนธรรมโรงเรียนที่แตกต่างกัน 4 แบบ คือ (1) แบบครอบครัว โรงเรียนเปรียบเสมือนครอบครัว อาจารย์ใหญ่เปรียบเสมือนบิดาหรือมารดา บุคลากรทุกคนในโรงเรียนมีความตั้งใจที่จะเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว (2) แบบเครื่องจักรกล โรงเรียนเปรียบเสมือนเครื่องจักรกล ที่มีอาจารย์ใหญ่เป็นหัวหน้างาน ซึ่งมุ่งทำให้งานดำเนินไปอย่างปกติสม่ำเสมอ และระมัดระวัง ดูแลให้การดำเนินงานในโรงเรียนเป็นไปตามกฎระเบียบและคำสั่ง (3) แบบโรงละคร โรงเรียนเปรียบเสมือนโรงละคร อาจารย์ใหญ่เป็นผู้อำนวยการแสดง และบุคลากรในโรงเรียนเป็นผู้แสดง และ (4) แบบโรงงานที่น่ากลัว โรงเรียนเปรียบเสมือนที่คุมขัง ครูมีชีวิตอย่างโดดเดี่ยว มีกิจกรรมทางสังคมเพียงเล็กน้อย การสื่อความหมายไม่เป็นปกติ

อาจารย์ใหญ่มีหน้าที่หลักในการรักษาทุกสิ่งให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย ซึ่งความเป็นจริงมีสภาพที่คาดหวังยาก

แคฟคา (Kafka, 1989, p. 317-A) ได้ศึกษาวัฒนธรรมองค์การ โดยใช้แบบจำลองวัฒนธรรมของไชน์เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาคติฐาน เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบทางธรรมชาติ โดยศึกษาแผนการเรียนที่มีประสิทธิผล 4 โครงการ จึงมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างกันในวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมของผลการเรียนที่มีประสิทธิผล สอดคล้องกับคติฐานสำคัญของวัฒนธรรมในแต่ละโรงเรียนและคติฐานทางวัฒนธรรมของแต่ละโครงการ

โอโรรา (Orora, 1989, p. 1494-A) ได้ศึกษาวัฒนธรรมโรงเรียนและบทบาทของครูใหญ่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาพบว่า สิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมโรงเรียน ได้แก่ การร่วมมือกันพัฒนากลุ่มในระหว่างการทำงาน การที่บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครองและสมาชิกของชุมชนเริ่มเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของโรงเรียน การมีกิจกรรมในการปรับปรุงชุมชน

กัลเลคเกอร์ (Gallagher, 1991, p. 1962-A) ได้ศึกษาเพื่อค้นหาคติฐานและค่านิยมของวัฒนธรรมของโรงเรียนโดยวิธีการทางชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnographic Investigation) และนิยามวัฒนธรรมองค์การตามแนวคิดของไชน์ (Schein, 1985) ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์และการตรวจสอบเอกสารและใช้วิธีวิเคราะห์ความหมายของ สแปรดเลย์ (Spradley's Semantic Domain Approach) ผลการศึกษาพบว่า คติฐานประกอบด้วยความเชื่อที่ว่า (1) กิจกรรมที่มีความหมายต้องตรงตามเป้าหมาย (2) พื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือ การแลกเปลี่ยน (3) นักเรียนสอบตกมีสาเหตุมาจากความบกพร่องของนักเรียนและ (4) การวัดผลให้ตรงตามเป้าหมายเป็นความถูกต้องชอบธรรม ทั้งโดยส่วนบุคคลและส่วนรวมหรือองค์การ และพบว่าค่านิยมหลักของวัฒนธรรมของโรงเรียน 4 ประการคือ (1) มุ่งสอนให้ผ่านในรายวิชา (2) ให้ความสำคัญต่อการสอน (3) มุ่งการดำเนินงานร่วมกัน และ (4) มีความยุติธรรม

เมลส์ (Mells, 1992, p. 1011-A) ได้ศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมโรงเรียนในระดับคติฐานในโรงเรียนที่มีประสิทธิผล ใช้วิธีการสืบค้นทางวิทยาศาสตร์และรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ศึกษาเอกสารสำคัญ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียน ครูอาจารย์ และผู้บริหาร ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการกลุ่มช่วยอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมโรงเรียน และวัฒนธรรมของโรงเรียนที่มีประสิทธิผล นิยามหรือกำหนดความหมายในรูปแบบขององค์ประกอบของวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย สิ่งประดิษฐ์ ค่านิยมสำคัญและคติฐาน

บาร์เนทท์ (Barnett, 1997, p. 1608-A) ศึกษาอิทธิพลของวัฒนธรรมองค์การสภาพแวดล้อมในการทำงานและชีวิตการทำงานส่วนบุคคลต่อความพึงพอใจในงาน และ

ความผูกพันต่ออาชีพของผู้บริหารระดับกลางฝ่ายกิจการนักเรียนนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในสหรัฐอเมริกา พบว่า ตัวแปรชีวิตการทำงานส่วนบุคคล และวัฒนธรรมองค์การมีอำนาจการทำนายความพึงพอใจในงานได้สูงกว่าตัวแปรสภาพแวดล้อมในการทำงาน ขณะเดียวกันยังพบว่า อายุเป็นตัวแปรทำนายความพึงพอใจในงานได้ แต่ไม่สามารถทำนายความผูกพันต่ออาชีพได้ ตัวแปรประชากรด้านจำนวนปีที่ปฏิบัติงานมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในงาน และพยากรณ์ความผูกพันต่ออาชีพได้และความพึงพอใจในงานยังมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับความผูกพันต่ออาชีพ

สมาร์ท และคณะ (Smart et al., 1997, p. 271) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมองค์การแบบของการตัดสินใจและประสิทธิผลองค์การในตัวแบบเชิงสาเหตุ (Causal Model) โดยศึกษาวัฒนธรรมองค์การตามกรอบของ คาเมรอน และเอตติงตัน และประสิทธิผลของวิทยาลัยชุมชนตามกรอบของคาเมรอน 7 ด้าน ได้แก่ ด้านความพึงพอใจทางการศึกษาของผู้เรียน การพัฒนาทางวิชาการของผู้เรียน การพัฒนาทางวิชาชีพของผู้เรียน การพัฒนาทางบุคลิกภาพของผู้เรียน การพัฒนาทางวิชาการและคุณภาพของอาจารย์ ความเปิดของระบบและปฏิสัมพันธ์กับชุมชน และความสามารถในการแสวงหาทรัพยากร โดยศึกษาในวิทยาลัยชุมชนที่จัดการศึกษา 2 ปี จำนวน 30 แห่ง ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้บริหารและอาจารย์ 639 คน พบว่า ประสิทธิผลของวิทยาลัยเกิดจากปฏิสัมพันธ์ร่วมกันของวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมภายนอก และรูปแบบการตัดสินสินใจโดยวัฒนธรรมแบบครอบครัว (Clan Culture) และวัฒนธรรมแบบเปลี่ยนแปลงพัฒนา (Adhocracy Culture) มีลักษณะที่ได้เปรียบและมีประสิทธิผลสูงกว่าวัฒนธรรมแบบราชการ (Bureaucratic Culture) และวัฒนธรรมแบบการตลาด (Market Culture) โดยในแนวของวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงพัฒนาเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ บุคคลมีแรงจูงใจจากอุดมการณ์และความสำคัญของงานตามที่กำหนด

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University